

T.C.
BAŞKENT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SANAT TARİHİ VE MÜZECİLİK ANABİLİM DALI
MÜZECİLİK YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

ZAMANA DİRENMEK: KİŞİSEL HAFİZA MEKÂNLARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN
ARZU BERİL KIRCI

TEZ DANIŐMANI
PROF.DR. BİLLUR TEKKÖK

ANKARA-2015

T.C.
BAŞKENT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SANAT TARİHİ VE MÜZECİLİK ANABİLİM DALI
MÜZECİLİK YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

ZAMANA DİRENMEK: KİŞİSEL HAFİZA MEKÂNLARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN
ARZU BERİL KIRCI

TEZ DANIŐMANI
PROF.DR. BİLLUR TEKKÖK

ANKARA - 2015

Arzu Beril Kırıcı tarafından hazırlanan "Zamana Direnmek: Kişisel Hafıza Mekânları" adlı bu çalışma jürimizce Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Kabul (sınav) Tarihi:28/12/2015

(Jüri Üyesinin Unvanı, Adı-Soyadı ve Kurumu): İmzası

Jüri Üyesi : Prof. Dr. Billur Tekkök, Başkent Üniversitesi

Jüri Üyesi : Prof. Dr. Serap Buyurgan, Başkent Üniversitesi

Jüri Üyesi : Prof. Dr. Filiz Yenişehirlioğlu, Koç Üniversitesi

Onay

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylım.
...../...../20....

Prof. Dr. Doğan TUNCER
Enstitü Müdürü

Hafıza hazinesinin kapısını bizlere ardına kadar açan, asla unutulmayacak ve yok olmayacak canım anneannem Naime Bademli'nin anısına...

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR	II
ÖZET	IV
ABSTRACT	V
TABLolar LİSTESİ	VI
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	VII
GİRİŞ.....	1
BÖLÜM I. HAFİZA VE MEKÂNLARI	9
1.1.Hafızanın Tarihine Genel Bir Bakış.....	10
1.2. Yeni Dünya ve Hafıza.....	16
1.2.1. Ulus Devlet ve Kimlik	17
1.2.2. Hafıza – Mekân.....	20
1.2.3. Hafıza- Zaman	22
1.2.4. Hafıza Müzeleri	24
BÖLÜM II. ANKARALI BİR AİLENİN CANLANAN HAFİZASI.....	30
2.1. Kent Tarihi ve Kültürü	31
2.2. Aile - Kent İlişkisi.....	35
2.3. Ailenin Ekonomik Durumu.....	39
2.4. Ailenin Kültürel Durumu	47
2.5. Canlanan Mekânlar	65
2.5.1.Çocuklar.....	67
2.5.2. Torunlar	71
BÖLÜM III. SONUÇLAR VE ÖNERİLER	76
KAYNAKÇA	81
EKLER	85
EK 1	85
EK 2.....	86
EK 3.....	88
EK 4.....	90
EK 5.....	93
EK 6.....	95
EK 7.....	97

TEŞEKKÜR

Varlığının anlamını sorgularken “Yok olmak” gerçekliğiyle yüz yüze kalan insan, tarihi boyunca içinden çıkılması mümkün olmayacak sınırsız bir düşünce sürecinin de fitilini ateşlemiştir. “Var olmak” ve “yok olmak” ikilemine karşı verdiği mücadele kimi zaman bir mağara resmiyle, kimi zaman bir kâğıt parçasıyla kimi zamansa şekillenen bir formla sonsuzlaşmıştır.

Toplumları oluşturan bireyler her ne kadar aynı dil, din, ırk gibi temel kavramlar etrafında birleşseler de varlıkları süresince deneyimledikleriyle kendi hafıza müzelerini oluştururlar. Korku, mutluluk, endişe gibi insana dair tüm duyguların harmanlanmasıyla oluşturulan bu hafıza müzeleri çoğunlukla keşfedilemeden yitip gider. Kişisel hafızanın hızla akan zamana karşı verdiği var olma çabasının bir gün yetersiz kalarak sessizce kaybolması sonunda korkulanla, “yok oluşla” yüzleşmek ve bir daha asla geri gelmeyeceğinin bilinmesinin beraberinde getirdiği panik ve unutma korkusu... Anneannem Naime Bademli'nin vefatından sonra hissedilen “unutma korkusu”, “yok olma” gerçekliği ve yitip giden bir hazinenin kapısını aralamaya çalışma çabaları çalışmanın şekillenmesinde esastır.

Bu süreç içerisinde gerek bilimsel gerek manevi katkıları ile düşünsel anlamda beni özgürleştiren ve çalışmama başından sonuna kadar inanan tez danışmanım Sayın Prof. Dr. Billur Tekkök'e, değerli katkılarıyla çalışmanın bilimsel temeller üzerine oturmasını sağlayan tez izleme jürisi üyeleri Sayın Prof. Dr. Filiz Yenişehirlioğlu'na ve Sayın Prof. Dr. Serap Buyurgan'a, sevgili anneannemin hafıza hazinesinin kapısını zorlamam için beni yüreklendiren Sayın Dr. Nilüfer Peker'e, destek ve düşüncelerini esirgemeyen Sayın Dr. Çiğdem Gençler Güray'a, teknik desteği için Sayın Esat Karaöz'e, süreç içerisinde kaynaklarını paylaşan arkadaşlarım Bihter Esener, İrem Yıldız, Tuba Ertekin ve Duygu Kevser Karadağ'a, manevi desteklerinden ötürü mesai arkadaşlarım Mehtap Türkyılmaz, Alev Ayaokur, Fadime Küçük Hüseyin ve İlyas Mennan'a, çıktığım her yolculukta olduğu gibi bu yolculukta da beni yalnız bırakmayan, kendi hafıza müzelerinin kapılarını ardına kadar açarak çalışmanın şekillenmesine büyük katkıda bulunan ailem;

Semra Bademli Kırıcı'ya, Şefik Kırıcı'ya, N. Berkay Kırıcı'ya, Ahter Bademli Kırıl'a, Ömer Kırıl'a, S. Çaka Bademli'ye, N. Çağla Bademli'ye, N. Bayça Bademli'ye, Şule Bademli'ye ve esin perim rahmetli Naime Bademli'ye sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Zamana direnecek, yok olmayacak ve unutulmayacak hafıza hazinelerinin kapılarını aralamak umuduyla...

ÖZET

Tüm canlıların yaşamları boyunca öğrenmek ve yüzleşmek zorunda kaldığı en ürkütücü gerçeklik yok olmaktır. İnsanoğlu tarih boyunca önce varlığının anlamını sorgulamış, sonlu bir varlık olduğunu kavradıktan sonra bazen bilinçli bazen de içgüdüsel varlığını sonsuzlaştırmak ve belki de yok olmaya karşı bir tepki olarak var olduğu mekâna ve zamana kendinden izler bırakmıştır. Müzeler, arşivler, anıtlar, meydanlar, özel günler, anma toplantıları, örf ve adetler, fotoğraf albümleri gibi nesne, yapı ve eylemler temsil ettikleri değerlerle zamana, unutmaya ve yok olmaya karşı verilen mücadele ve bırakılan izler sonucunda ortaya çıkan hafıza mekânlarıdır.

Zamana Direnmek: Kişisel Hafıza Mekânları adlı bu çalışma, hafızalarda saklanan kişisel deneyimlerin, her türlü anının, kültürün, tarihin ve hatta edebiyatın yaşayan hafıza mekânlarına dönüştürülebileceğini, kişisel hafızanın aktarımını ve bu aktarımın gelecek kuşaklarca nasıl algılandığını tartışmayı amaçlamaktadır. Günümüzde hızla yaşanan küreselleşme ile gelişen tüketim kültürü ve yeni dünya politikaları artık insanın kendisinin bir hafıza müzesi haline gelmesini zorunlu kılmıştır. Çalışmada, Ankaralı bir ailenin kızı olan Naime Bademli'nin deneyimleri üzerinden yola çıkılarak hafıza müzelerinin somutlaştırılması ve aktarılan hafızanın sonraki nesillerin hafızalarına yansıma süreci nitel araştırma modelinde keşfedici araştırma yöntemine göre yapılandırılmıştır. Çalışma; mülakat, uzman görüşü ile hazırlanan açık uçlu sorular, belgeleme ve literatür taraması teknikleri kullanılarak hazırlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Hafıza, Hafıza mekânı, Kişisel hafıza, Hafıza müzesi.

ABSTRACT

The most scary truth that every living creature has to face can be considered as evanescence. Human beings vary from the other living creatures by consciousness of this unpleasant truth. Through the ages humans tried to leave an indelible mark to time and place that they were exist as a guard against evanescence. Events, places, buildings and objects such as; museums, archives, monuments, squares, special days, memorials, traditions , photo albums can be accepted as the memory spaces with the values and meanings that they convey to society.

Globalisation and new world politics led to a consumption culture among societies and obliged the transformation of humans to memory museums. The Study named as, *Standing the Taste of Time: Autobiographical Memory Spaces* intends to discuss all kinds of memory such as cultural, historical and even literal can be transformed to living memory spaces. It also intends to materialise and define the process of transmission of an autobiographical memory to see its effects and reflections among other memories by taking an Ankara family in to account. The documentation, interview and open ended interview, literature review techniques of qualitative research methods are used during the process.

Keywords: Memory, Space, Memory space, Autobiographical memory, Memory museum.

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. Yapılandırılmış Görüşme Soruları	66
---	----

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1.Çalışmanın temelini oluşturan kavramlar şeması.....	5
Şekil 2.Dernschwam'ın Ankara Kalesi çizimi	34
Şekil 3.Hacı Bayram Camii ve Augustus Tapınağı genel görünüm.....	38
Şekil 4.Kale'deki ev	42
Şekil 5. Çukurhan	45
Şekil 6.Çengelhan.....	45
Şekil 7.Kale ve civarı.....	46
Şekil 8. İltekin İlkokulu, 5. sınıf hatırası	48
Şekil 9. İsmet Paşa Kız Enstitüsü	51
Şekil 10. Naime Tanrısever'e verilen İsmet Paşa Kız Enstitüsü diploması,1943	52
Şekil 11. Naime Tanrısever ve sınıf arkadaşları, Ankara İsmet Paşa Kız Enstitüsü, 1942	52
Şekil 12. Naime Tanrısever ve Niyazi Bademli'nin nişan fotoğrafı, Halkevi, 10 Aralık 1943	54
Şekil 13. Naime Tanrısever ve Niyazi Bademli'nin nişan fotoğrafı, Halkevi, 10 Aralık 1943	54
Şekil 14. Naime Tanrısever ve Niyazi Bademli sokak gezintileri, 1944.....	55
Şekil 15. Naime Tanrısever ve NiyaziBademlisokak gezintileri, 1944.....	55
Şekil 16. Naime Tanrısever ve Niyazi Bademli nikâh fotoğrafı, 1945	56
Şekil 17. Naime ve Niyazi Bademli, İstanbul-Alemdağ, 1946	57
Şekil 18. Naime, Ahter ve Raci Bademli, Marburg,1953.....	59
Şekil 19. Naime, Ahter ve Raci Bademli, Marburg,1953.....	59
Şekil 20. Naime, Ahter ve Raci Bademli Almanya'dan dönüşte Napoli'de, 1953	60
Şekil 21. Bademli Ailesi Gençlik Parkı'nda	61
Şekil 22. Büyük Sinema, 14 Mart 1962.....	62
Şekil 23. Bademli Ailesi	63
Şekil 24. E. Semra Bademli Kırcı'nın hafıza mekânı.....	68
Şekil 25. Naime Bademli'nin yemek tarif defteri.....	69
Şekil 26. F. Ahter Bademli Kıral'ın hafıza mekânı	69
Şekil 27. N. Çağla Bademli'nin hafıza mekânı	73
Şekil 28. S. Çaka Bademli'nin hafıza mekânı	73

GİRİŞ

Doğduğu andan itibaren çevresini algılayabilen ve yaşamını çevresi ile ilintilendirerek tanık olduğu olayları sentezleyebilen bir canlı olan insan, ilk çağlardan günümüze kadar ihtiyaçları doğrultusunda kendisinde var olan bu yeteneği kullanmış ve üretime başlamıştır. Paleolitik dönemde avcı ve toplayıcı olan toplumlar Neolitik Çağ ile birlikte uygarlık düzeyinde yeni bir aşamaya geçmiş, yerleşik hayatı benimseyerek tarımı keşfetmiş, hayvanları evcilleştirmiş, doğa olaylarını yakından incelemiş ve yeni adapte olduğu yaşam biçiminin beraberinde getirdiği ihtiyaçlar doğrultusunda gerek düşünsel gerek fiziksel üretimlerine devam etmiştir. Öyle ki bu evrilme, küçük kent devletleri halinde kurulan toplumların sanayileşmiş ulus devletlerine dönüşmesine kadar devam etmiştir ve hâlâ da devam etmektedir. Uygarlık anlamında atılan her bir adım artık temel ihtiyaçlarını karşılamış olan insana kendisini ve çevresini anlamak adına daha fazla düşünme, gözlemlenme ve sorgulama olanağı sunmuş, böylece insan düşünsel evrendeki sonsuz yolculuğuna başlamıştır. Başlamış olduğu düşünsel yolculuk sırasında sonlu bir varlık olduğunun bilincine varan insan için anlamlandırmaya çalıştığı en temel problem, deneyimlediği yaşam süreci içerisinde karşılaştığı ve beraberinde korku ve endişe duygularının hâkim olduğu yok olma ya da diğer bir deyişle *ölüm*, *varlık* ve *var olma* kavramları olmuştur.

Varlığının özünü ve nedenini anlamaya çalışan antik çağ düşünürlerinin varlık ve var oluş kavramları üzerindeki çalışmalarında ilksel teorilerin ve içinde buldukları zamanda deneyimledikleri olayların etkili olduğu söylenebilir. Bu nedenle doğa ile iç içe olan insan, varlığının anlamını kendine aktarıla gelmiş olan bilgi, gözlem ve deneyimleri ile açıklamaya ve anlamlandırmaya çalışmıştır. İlk olarak, özellikle de doğu felsefesinde varlığın özü doğada aranmış, bu nedenle rüzgâr, güneş, su, ateş, hava gibi doğa elemanları toplumlar tarafından varlığın sembolleri olarak görülmüşlerdir. Uygarlık düzeyinin gelişmesiyle doğa olaylarına yüklenen tabiatüstü anlamlar yerlerini daha rasyonel düşüncelere bırakmışlardır. Böylece varlık ve var olmakla ilgili sorulara aranan cevapların doğa dışında da arandığı bir süreç başlamıştır. Antik dönemde Platon, varlık kavramını iki aks üzerinde incelemiştir. Biri maddenin var olduğu dünya bir diğeri ise daha üst bir dünya olan idealar dünyasıdır. Buna göre evrendeki varoluş idealar tarafından yönetilir. İdealar

maddeye şekil verir ve zamanı geldiğinde de maddeyi terk eder böylece var oluş sonlanmış olur. Platon'a göre "Demiourgos" evrenin yaratıcısıdır ve tüm yaratımlar idealar ile paralel olarak bu yaratıcı tarafından gerçekleştirilmiştir (Ophuijsen, 1999:146-149). Aristoteles ise varlığı yorumlarken fizik ve düşünce bilimini harmanlamıştır. Aristoteles, *Metafizik* adlı eserinde varlığı anlamlandırmak için öncelikle varlığı salt varlık olarak değil, varlığı oluşturan, ona anlam katan *var olan* üzerine düşünmek gerektiğini savunmuştur (Marx, 1977). Kimi düşünürler ise varlığı sayılar üzerine kurgulamışlardır. Onlara göre varlık ancak sayılar üzerinden yola çıkarak anlamlandırılabilir (Ergün,2015). Orta Çağ'a gelindiğinde ise döneme hakim olan din olgusu, düşünce sisteminde de kendini hissettirir. Bu dönemde varlığın tanımlanmasında dini söylemlerde sıkça kullanılan "Tanrı'nın yansıması" düşüncesi ön plandadır. Spinoza, insanların, doğanın, kısaca evrenin tanrı tarafından yaratıldığını, dolayısıyla varlığın da aslında tanrının varlığının ispatı olduğunu, varlığın tanrıdan izler taşıdığını, onun bir yansıması olduğunu savunur (Bend, 1974:188). Giordano Bruno, yaşadığımız evrenin ve doğanın tanrının gerçeği olduğunu savunmuştur (Blum,2012:75). Yine aynı paralelde düşünen George Berkley'e göre varlığa şeklini veren tanrısal bir olgu olan ruhtur (Behl,2015:659). Dolayısıyla aslında var olan, biçimlendirilen her varlık tanrının bir eseridir. St. Augustinus, St. Thomas, Descartes gibi felsefe tarihi açısından önem taşıyan isimler de yine varlığın tanrı kavramından ayrı düşünülemeyeceğini savunmuşlardır (Weber,2015). Aydınlanma çağıyla birlikte siyasi, kültürel ve ekonomik değişimler kendini her alanda hissettirmiştir. Bu dönemde gerek gözle fark edilen mekânsal gerek düşünsel alanlarda geleneksel fikir ve yorumlar etkisini kaybetmeye başlamıştır. Yaşanan bu değişim pek çok alanı etkilediği gibi felsefe alanını da etkilemiş, yaşanan gelişmelerle varlık ve var oluş kavramları geleneksel söylemler yerine "bilim" ve "akıl" ön plana çıkarılarak açıklanmaya çalışılmıştır.

Var oluş problemiyle ilgili olarak insanoğlunun varlığını anlamlandırma çabası edebi metinlerde de görülmektedir. Dünyaca ünlü İngiliz yazar William Shakespeare, "olmak ya da olmamak işte bütün mesele bu" cümlesi ile edebi dünyaya damgasını vuran metnini kaleme alırken var olmak ve yok olmak ile ilgili düşüncelerini aktarmış, belki de yüzleşmek zorunda olunan yok olma kavramının dayanılmaz ağırlığını dizelerinde olağanlaştırmış, yok olmaya karşı bu şekilde direnmiştir (Shakespeare, Hamlet III, Sahne 1). Benzer türde bir başkaldırış Albert Camus'un eserlerinde de yoğun bir şekilde

hissedilmektedir. Örneğin, Caligula üzerinden kaleme aldığı metinde Roma İmparatoru yok olmaya karşı direnişin sembolü olmuştur. Çok sevdiği Drusilla'yı kaybeden imparator yok olma yani ölüm gerçekliği ile yüzleşmesinden sonra insanoğlunun yazgısına isyan etmiş, insanlara yüzleşmek zorunda oldukları bu korkuyu tattırırken bir yandan da ölümü gönderen tanrılarla kendini özdeşleştirerek hükümdarlığı süresince ölümü halkının üzerine salmış, böylece varlığına bir anlam katmanın ve ölümsüz olmanın peşine düşmüştür (Türkyılmaz, 2003:109-111; Camus, 2000).

“Varlık”, “var olmak” ve “yok olmak” kavramlarının oluşturduğu çıkmazın içerisinde irdelenmesi gereken bir başka kavram da zamandır. Zaman, varlığın oluşundan yok olduğu ana kadar ve hatta yok olmasından sonra da var olan bir kavramdır. Felsefe tarihi boyunca insanın doğduğu andan itibaren doğasında bulunan sentezleyebilme özelliğinden yola çıkılarak zamanı da içgüdüsel olarak algılayabildiği düşüncesi yaygındır. Fakat insanın doğasındaki sentezleme yetisini de içgüdüsel ve deneyimlenen yani sonradan öğrenilen olarak ikiye ayırmak daha sağlıklı bir yaklaşım olacaktır. Lakin insanın doğduğu andan itibaren etrafında var olan kavramların hepsini içgüdüsel olarak ilişkilendirmiş olduğu düşünülemez. Kimisine içgüdüsel olarak tepki verirken kimisini deneyimleri ve ihtiyaçları doğrultusunda öğrenir (Elias,2000:151-159).

Norbert Elias (2000:159), zamanın deneyimlenerek algılanmasını *Zaman Üzerine* adlı eserinde şu şekilde açıklar;

İnsanların bir araya gelerek oluşturdukları toplum ne kadar büyük, insan sayısı bakımından ne kadar zengin, fonksiyon ve faaliyetler ne kadar farklılaşmış, uzmanlaşmış ve karmaşıklaşmışsa, bu ihtiyaç da o ölçüde artmış demektir. Avcıların, çobanların ve köylülerin oluşturdukları ilkel topluluklarda, olayları aktif müdahalelerde bulunarak “zaman” ile ilişkilendirmek ya da onları “tarihlemek” ihtiyacı yok denecek kadar azdı; büyük, kentleşmiş devlet toplumlarında, özellikle de sosyal işlevleri, uzmanlaşmalar bakımından çok ilerlemiş toplumlarda, bu işlevleri yerine getirenleri birbirlerine bağlayan bağların hem uzun hem de alabildiğine çeşitlenmiş olduğu ve günlük çalışmanın yükünün büyük ölçüde insan ürünü enerjilere

ve makinelere devredildiği durumlarda, zaman belirlemeye duyulan sosyal ihtiyaç da çok büyük ölçüde artar; bu ihtiyaçla birlikte zaman belirleyecek araçların, ortak sosyal zamanı gösterecek mekanik işaretlerin vazgeçilmez gereklilikler arasına girmesi, bu doğrultuda da, bu toplumlardaki insanların belli, ortak bir zaman duygusuna sahip olmaları kaçınılmazdır.

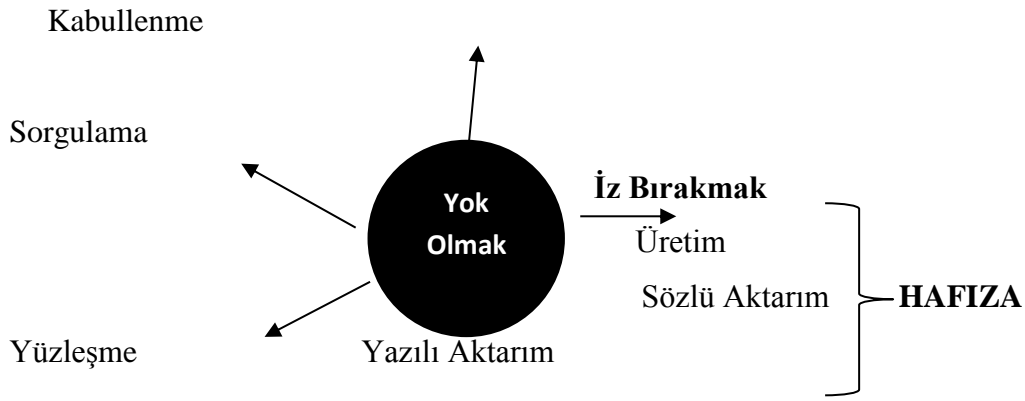
Yani insanoğlunun zamanı tanımlama ve ölçme çabası uygarlık seviyesindeki gelişmelere bağlı olarak ve faaliyetlerini düzenlemek istemesinin bir sonucudur. Zaman algısı bu ihtiyaçların karşılanması için deneyimler ve gözlemler doğrultusunda oluşmuştur. Zaman, varlıkla var olmaz ve varlığın sonlanması da zamanı yok etmez. Zaman, varlık tarafından algılanmaya çalışılsa da çalışılmasa da vardır ve mutlaktır.

Zaman üzerine düşünülürken *zaman-mekân* ilişkisi de göz ardı edilmemesi gereken önemli bir noktadır. Zaman, mekânı doğrudan etkiler. Zamanda yaşanan değişiklik mekânda da hissedilir (Elias,2000:134).İlk çağlardan beri mekânlar insanların yaşadıkları zamanın etkisindedir. Önceleri avcı ve toplayıcı gruplar halinde yaşayan insanların mekânları mağaralar iken yerleşik hayata geçmeleri ile birlikte mekânlar coğrafyanın el verdiği malzeme teknikleri ile inşa edilen yaşam alanlarına dönüşmüş, daha ileriki dönemlerde ise gerek açık gerek kapalı alan mekânları zamanın sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasi koşulların da etkisiyle evrilmiş ve şekillenmiştir.

Yukarıda tanımlanan “varlık”, “var oluş”, “yok olma” (ölüm) , “zaman”, “mekân” kavramları *Zamana Direnmek: Kişisel Hafıza Mekânları* adlı çalışmanın temellerini oluşturan kavramlardır. İnsanın yok olma gerçekliği ile yüzleşmesi, varlığının anlamını sorgulaması ve bu sürecin sonunda yok olma gerçekliğinin kabullenilmesi karşı bir direnişi yani zamana iz bırakma arzusunu da beraberinde getirmiştir (Şekil 1).

Yaşanan bu döngü içerisinde varlık ve yok olma ikilemi sonucunda ortaya çıkan iz bırakma arzusu, üretim ve aktarımların yansımaları olan hafıza kavramının çalışmanın

şekillenmesinde temel araçlardan biri olarak irdelenmesini gerektirmiştir. Çok boyutlu olan hafıza konusunun çalışma içerisinde tüm boyutları ile ele alınması mümkün olmamıştır bu nedenle hafıza, M.Ö. 700’lü yıllara dayanan düşünce sisteminin gelişimine ve pek çok bilimin temellenmesine önemli katkıda bulunan ve hafıza konusuna ilk kez kavramsal olarak yaklaşan antik Yunan felsefesi ve arkeolojik söylemlere dayandırılarak tanımlanmıştır. Çalışma, zamana paralel olarak yaşanan kültürel değişimi ve bu değişimin yansımalarını toplumsal bağlamında kimlik, algı, aktarım, tarih, mekân kavramları üzerinden anlamayı ve irdelemeyi amaçlamıştır.

Şekil 1. Çalışmanın temelini oluşturan kavramlar şeması

İnsanlığın medeniyet yolundaki hızlı gelişimi, monarşinin çöküşü, kent devletlerden ulus-devlet yapısına geçiş, modernizm ve kapitalizmin etkisiyle ortaya çıkan hızın üretimi, sanayide ve teknolojide yaşanan gelişmeler dünya ekonomilerini ve politikalarını etkilemiş, zamanda yaşanan bu hızlı dönüşüm beraberinde toplumsal kimliği şekillendiren kültürel hafızanın da hızla dönüştüğü ve tüketildiği kültürel bir depremi de beraberinde getirmiştir (Connerton, 2014a).

20. Yüzyıl hafıza çalışmaları için bir ivme noktası olarak düşünülebilir. Özellikle 1. ve 2. Dünya savaşlarından sonra yaşanan ve hafızalara kazınan savaş deneyimleri, Sigmund Freud’un yaşanan travmalardan yola çıkarak geliştirdiği psikanalitik çalışmalarının önünü açarken, *Holocaust* ya da diğer bir deyişle Yahudi soykırımı gibi bireyler üzerinde derin izler bırakan ve dünyaca yankılanan olayların kişisel hafızalarca gün yüzüne çıkarılması

yeni bir tarihin kapılarını aralamıştır. Aktarılandan farklı bir tarih ve hafıza ile yüzleşmek, modernizm sonrasında yaşanan kimlik karmaşası toplumsal ve kültürel hafıza arasındaki uçurumu ortaya koyarken bir yandan da aktarılan tarihin kişisel deneyimlerle sağlamasının yapılmasını da bir gereklilik haline getirmiş ve kişisel hafızaların önemini ortaya çıkarmıştır (Neyzi,2014:1-9). Sadece belli bir toplumu değil tüm dünyayı etkileyen ve yankı uyandıran Yahudi soykırımı gibi olaylara tanıklık etmiş dilsiz tanıkları seslendirme eğilimi, yazılı belgelerin yanında sıradan insanların günlük hayatlarındaki kişisel deneyimlerinin ses ve görüntü teknolojisiyle kaydedilerek arşivlenmesini sağlayan sözlü tarih yönteminin gelişimini ve sosyal bilimler alanı içerisindeki kullanımını arttırmıştır (Thompson, 2009:25). Özellikle 1960'lı yıllarda önem kazanan bu yöntemin, tarihî, kültürel, ekonomik ve sosyolojik değişimlerinin ve dönüşümlerinin okunabilmesini sağlaması ve farklı disiplinlerdeki araştırma alanlarına kaynak oluşturması açısından hafıza çalışmaları içerisinde kısa zamanda önemli bir yer edinmiş, bu alanın gelişmesine katkıda bulunmuştur (<http://myweb.sabanciuniv.edu/sozlutarikh/>). Türkiye'de 1980 sonrasında yaşanan toplumsal gelişmelerden sonra hafıza çalışmaları ivme kazanmış, hafıza çalışmalarına artan ilgiyle birlikte ancak 90'lı yıllardan sonra akademik çalışmalarda sözlü tarihin kullanımı etkinleşmiştir. Türkiye'de sözlü tarih ve hafıza çalışmaları sosyoloji, psikoloji, antropoloji, edebiyat, kültür ve kadın çalışmaları gibi disiplinler arası pek çok alanda akademisyenler tarafından azınlıklar, cinsiyet çalışmaları, yerel tarih, kentleşme ve kent tarihi, mimari, göç, toplumsal sınıf farklılıkları, şiddet, devlet yönetimi ve dönem çalışmaları içerisinde irdelenmiştir (Neyzi, 2014:4-5).

Müzeler zamanı donduran ve toplumsal hafızanın, kültürün, tarihin ve kimliğin muhafızı olan mekânlardır. Toplumsal hafıza bu mekânlar içerisinde korunur, saklanır ve aktarılır. Hafıza, müzenin konusu olduktan sonra aktarımın sürdürülebilirliği kurumların nesnesi haline gelir. Müzeler hafızanın devamlılığını sağlayan ve toplumlar üzerinde önemli yaptırıma sahip olan kurumlardır (Demir,2012:187). Müzecilik alanı içerisinde aktarım sergileme yöntemleri, mimari, mekân kültür, koleksiyon, eğitim gibi çeşitli bağlamlarda yürütülen araştırmalar desteklenmekte ve çalışılmaktadır. Ancak toplumsal kimliğin ve hafızanın temelinde önemli bir yer tutan kişisel ya da özel hafıza müzecilik alanı içerisinde yeteri kadar irdelenmemiştir. Hızla dönüşen ve değişen dünya politikaları ile birlikte toplumsal hafızanın ortadan kaldırabilir olduğu aşikârdır. Mezopotamya

kültürünün önemli eserlerinin korunduğu *Irak Ulusal Müzesi*'nin 2003 yılında Irak'ın işgali ile talan edilmesi toplumsal kimliğin ve kültürün yağmalanmasına en güncel örnektir. Kimlik ve kültür kaybının beraberinde getirdiği kaos kişisel hafızalara olan ilgiyi artırmış ve aile tarihi gibi daha öznel araştırmaların önünü açmıştır. İktisadi, idari ve kültürel dönüşümlerin ve tüketimin hızla deneyimlendiği 20. ve 21. Yüzyıllar ile birlikte Nora'nın da dediği gibi insan bizzat hafıza mekânının kendisi olmuştur (2006). Bu noktadan hareketle çalışma, tıpkı toplumsal hafızayı zamanda donduran müzeler gibi kişisel hafızaların da yok olup gitmesine karşı direnecek ve zamanda donmasını sağlayacak *hafıza müzeleri* kavramını müzecilik alanında tartışmaya açmayı amaçlanmaktadır. Türkiye'de Orhan Pamuk'un 2008 yılında yayınlamış olduğu *Masumiyet Müzesi* adlı romanının hafıza mekânı olarak yine romanla aynı adla 2012 yılında açılan *Masumiyet Müzesi*, çalışmada bahsi geçen hafıza müzelerinin somutlaştırılmış bir örneği ya da yansıması olarak düşünülebilir. Yine Amerika'da faaliyet göstermekte olan *Holocaust Memorial Museum* Nazi rejimi altındaki Almanya'da Yahudi soykırımını ve bu soykırıma zemin hazırlayan şartları gözler önüne seren bir hafıza müzesi olarak karşımıza çıkmaktadır (<http://www.usmmm.org/>).

Nitel araştırma modelini esas alan çalışma, keşfedici araştırma yöntemine göre yapılandırılmış ve görüşme, uzman görüşü ile hazırlanan açık uçlu sorular, belgeleme ve literatür taraması yapılarak hazırlanmıştır. Çalışmanın ilk bölümünde hafıza ilk kez kavramsal bir çerçeve içerisinde irdelendiği antik Yunan felsefesi söylemleriyle tarihsel gelişimi çerçevesinde ele alınırken, çalışmanın temelini oluşturan İkinci bölüm özel ya da kişisel hafızanın aktarım ve somutlaştırılma sürecini Ankaralı bir aile hafızası üzerinden tanımlamayı hedeflemiştir.

Ankaralı bir ailenin tek kızı olan Naime Bademli, geleneksel yaşamdan modern yaşama geçişi temsil etmesi, Cumhuriyet'in ilan edilmesiyle başkent Ankara'da ve sosyal hayatta yaşanan dönüşümün tam ortasında olması nedeniyle çalışmanın çıkış noktası olmuştur. Naime Bademli ile 2013 yılında başlatılan karşılıklı görüşmelerden edinilen bilgiler, belge ve literatür taramalarıyla desteklenerek ve kent tarihi bağlamına oturtularak çalışmanın içerisinde yer almıştır. Naime Bademli'nin deneyimlediği kültürel değişim

Ankara’da yaşanan iktisadi, idari ve kültürel dönüşümü bir kadının yaşamı üzerinden ele alırken hafızanın gelecek nesillere ne şekilde aktarıldığına ve algılandığına da ışık tutmayı hedeflemektedir. Hafızanın sonraki nesillere aktarılışı ve algılanışı ikincil kaynakların, yani gelecek nesli temsil eden çocuklar ve torunlara yöneltilen araştırmacı tarafından geliştirilen ve uzman görüşü alınarak hazırlanan açık uçlu sorulara verilen cevaplar üzerinden yorumlanmıştır.

Çalışma kapsamında hafızanın aktarımı ve algılanmasına farklı perspektiflerden bakılarak bütüncül bir yaklaşımın elde edilmesi amaçlanmıştır (Neuman, 1999:117-125). Hafızanın aktarımında, algılanmasında ve korunmasında cinsiyet ve yaş farklarının etken olup olmadığı anlaşılmaya çalışılmış bu da çalışmada farklı yaş, cinsiyet ve deneyimlerdeki iki grubun seçilmesinde belirleyici olmuştur. Öte yandan nesne-insan ilişkisinin önemi, kurgulanan mekânların oluşumunda bir unutma korkusunun ve zamana iz bırakma endişesinin var olup olmadığı da çalışmanın cevap aradığı sorulardandır.

Akademik etik kurallar çerçevesinde hazırlanan çalışmada bilginin doğru aktarımı adına elde edilen veriler objektif kalınarak yorumlanmış ve değerlendirilmiştir. Çalışma, kültürel tarihin hiç açılmamış kapılarını aralayan kişisel hafızalar üzerinden geliştirilen yeni bir kavramı, *hafıza müzeleri* kavramını da müzecilik alanı içerisinde tartışmaya açarak bu alanda yapılacak akademik ya da öznel çalışmaları teşvik etmeyi amaçlamaktadır.

BÖLÜM I. HAFIZAVE MEKÂNLARI

Hafıza, gerek bilimsel gerek sanatsal alanda üzerine oldukça fazla çalışmanın yapıldığı bir konudur. Çok katmanlı bir olgu olan hafızanın tanımlanması sürecinde insanda böyle bir kapasitenin varlığının nedeninin ne olduğu sorusuna karşı akla gelen ilk cevap “geçmişe ait bilginin depolandığı yer” dir fakat hafıza, sadece geçmiş ve günümüzle bağlantı kurmak ile ilgili değildir (Boyer, 2009:3). İnsanın Tanrı'nın bir yansıması olduğunu savunan ve bunun için de insanın kendini ne kadar araştırırsa o kadar Tanrı'ya yaklaşacağına inanan döneminin önemli düşünürlerinden St. Augustinus, hafızayı harikalar deposu olarak tanımlarken, John Locke da hafızayı düşünceler deposu olarak adlandırmıştır (Danziger, 2008:25). Hafıza, tıpkı modern zamanların vazgeçilmezi olan bilgisayar teknolojileri gibi içerisinde pek çok bilginin depolandığı içeriğe bağımlı bir veri tabanı olarak düşünülebilir. Hafıza sadece geçmişin anımsanmasında değil gündelik yaşam içerisinde bir alışveriş listesinin, numaranın ya da ödenecek bir faturanın hatırlanması gibi davranışların gerçekleştirilmesinde ve anımsanmasında da önemlidir. Yani hafıza sadece geçmiş ve günümüz arasında bir köprü kurmak işlevini üstlenmez aynı zamanda depoladığı bilgilerin gerekli yerlerde hatırlanması işlevini de yerine getirerek günümüz ve gelecek davranışları etkiler.

Hafıza, toplumların ekonomik, sosyolojik ve teknolojik durumlarının tarihsel gelişimine göre değişir ve dönemin şartlarına göre şekillenir. Yazılı edebi geleneğin başlamasından önce antik Yunan toplumlarında, hatırlama eylemi yazılı dokümanlardan edinilemeyeceğinden sözlü aktarım ile (*rhapsodes*'lerle) gerçekleştirilmiştir. Anımsanma usta- çırak ilişkisine dayandırılmış, tecrübeli olan yaşlılar önemli kaynaklar sayılmışlardır. Sözlü aktarım geleneği, *ars memoria* yani aktarımın devamlılığının sağlanabilmesi için hafıza sanatı olarak bilinen anımsama tekniklerinin geliştirilmesini de beraberinde getirmiştir. Özellikle sözlü aktarımın temel olduğu Yunan toplumlarında dini ve hukuki konularda alınacak kararlardaki tüm düzenlemeleri ezberleyecek ve önemli karar anlarında hatırlatacak, hafıza uzmanlarından oluşan bir müessese bile ortaya çıkmıştır. Öyle ki, her türlü kural ve işleyişi hatırlamakla yükümlü olan ve *mnomen* denilen bu kişilerin hizmetine yazı devreye girdikten sonra bile ihtiyaç duyulmuştur (Danziger, 2008:1).

Çeşitli alanlarda farklı ve çok kapsamlı çalışmalarla ele alınan hafızanın bu çalışma içerisinde bütün katmanları ile detaylı bir şekilde ele alınması mümkün değildir. Bu nedenle hafıza kültürel boyutu ile ele alınmış, hafıza kavramının tarihsel gelişim süreci hafızayı ilk kez kavramsal bir çerçevede içerisinde irdeleyen ve pek çok bilim alanının gelişimine katkıda bulunan antik Yunan felsefesine temellendirilerek incelenmiştir. İnsanlar deneyimledikleri, şahit oldukları olayların detaylarını hatırlarlar ve bu hatırlama genellikle insanın bulunduğu sosyal çevre içerisinde şekillenir (Cohen,2008:1). Bu nedenle hafızanın kavramsal gelişimi felsefe düşünürlerinin söylemlerinin yanında tartışıldığı zaman ve zaman içerisinde değişen iktisadi, idari ve kültürel dönüşümler kapsamında da ele alınacaktır.

1.1. Hafızanın Tarihine Genel Bir Bakış

Hafızayı anlamlandırabilmek için hafızanın tarihini ve bu tarih içerisinde bahsedilen olgunun geçirdiği sosyal değişimleri de anlamak gerekmektedir. Bu nedenle çalışma içerisinde hafıza, kavramsal boyutları ile ilk kez ele alınan antik Yunan dönemi çerçevesinde tarihsel bağlamı ile irdelenecektir.

Tarih her ne kadar yazının icadı ile başlasa da hafızanın tarihini yazının çok etkin kullanılmadığı sözlü aktarımın esas olduğu toplumlarla başlatmak mümkündür. Toplumlar çağlar boyunca köklerini ve atalarını hatırlama işlevini çok çeşitli şekillerde yerine getirmişlerdir. Özellikle yazılı aktarımın olmadığı dönemlerde törenler, hatıralar ya da sözlü aktarımlar önemli bir yer tutar (Danziger, 2008:1). Bu tür toplumlarda aktarılmak istenen kültür mitoslar, hikâyeler ve ritüeller aracılığıyla bir usta çırak ilişkisi çerçevesinde nesilden nesile aktarılmış ve köklerle olan bağ bu şekilde kurulmuştur (Misztal, 2003:29). İnsanoğlu var olduğu günden itibaren hafızasını şekillendirmek istemiş bunun için de sembollerden yararlanmıştır. Henüz yazının icat edilmediği ilk çağlarda bile mağara duvarlarına çizilen resimler aktarımın ve hafızanın sembolize edilmiş şekli olarak düşünülebilir. İç Anadolu'da ortaya çıkarılan, bir Neolitik ve Kalkolitik dönem yerleşim yeri olan Çatalhöyük'te bulunan duvar resimleri insan için önemli olanın ve hafızanın

yansıtılmasının bir örneği olarak ele alınabilir. Duvar resimleriyle deneyimler somutlaştırılmak istemiştir (Mellaart, 2003).

İnançları doğrultusunda insan üretimleri de hafızanın birer sembolüdür. Antik Yunan'da önemli bir yer tutan mitoslar da bu sembollerin somut örnekleridir. İnanılan güçler ve değerler insan ya da insanın etrafında var olan suretlere büründürülerek somutlaştırılmıştır. Antik Yunan toplumunun sözlü aktarıma dayalı bir toplum olduğu söylenebilir. Yazının henüz sözlü aktarımın yerini tutmadığı dönemlerde evrenin ve tanrıların var oluşu öyküsü M.Ö. 8.Yüzyıl'da yaşadığı düşünülen Hesiodos'un kaleminden Mnémosyné'nin (hafıza) *müzler* olarak bilinen 9 kızı tarafından aktarılmıştır. Hesiodos, kaosu sonlandıran evrenin oluşumunu ve tanrıların doğuşunu anlattığı *Theogony* (Tanrıların Doğuşu) adlı eserinde hafızayı adeta tanrıça "Mnémosyné" ile somutlaştırılmıştır. Hesiod'un aktarımına göre var oluş mitoslarını aktarmaya yarayan sözel hafızayı ve bu hafızanın devamlılığını sağlayacak ilhamı temsil eden Mnémosyné', Gaia (yeryüzü) ve Uranos'un (gökyüzü) birleşiminden doğan ve titan adı verilen 12 çocuklarından biridir. Esin perileri olarak adlandırılan dokuz musalar, bir başka deyişle müzler, Olimposlu tanrıların başı olan Zeus ve sözlü aktarım geleneğinin ilham tanrıçası Mnémosyné'nin kızlarıdır. Annelerin'den almış oldukları bu özelliklerle tarih (Klio), komedi (Thalia), trajedi (Melpomene), dans (Terpsichore), kutsal ilahiler (Polyhymnia), güzel konuşma (Kalliope), astronomi (Urania), edebiyat (Erato), lirik şiir (Euterpe) gibi kamusal alanlarda kendilerini göstermiş ve toplumsal kültürü yani toplumsal hafızayı oluşturmuşlardır. Bu anlamda Mnémosyné ve kızları hafızanın, özellikle de toplumsal hafızanın sembolleri olmuşlardır (Danziger, 2008:28).

Yunan Klasik Çağı'na gelindiğinde hafıza çalışmalarındaki en önemli geçiş felsefi ilginin tabiat felsefesinden ruh felsefesine geçildiği ve düşüncenin tanrılaştırıldığı dönemde Platon'un söylemleri ile başlamıştır. Sözlü aktarımın hâlâ esas olduğu dönemde hikâye, ritüeller, Mnémosyné ve kızları ile sembolize edilen hafıza, Platon'la birlikte kamusal alandan çıkmış ve insanın kendi içinde aranmaya başlanmıştır. Hafıza söz konusu olduğunda antik düşünürlerin karşılaştığı en büyük problem *hatırlamak* ve *unutmaktır*. Eserlerinde diyalog modelini kullanmayı tercih eden Platon'un düşünce felsefesini

aktarmada kullandığı baş anlatıcı öğrencisi olduğu hocası Atinalı filozof Sokrates'tir (Weber, 2015:61). Platon'un yaklaşık M.Ö. 360 civarında yazılan, Atinalı filozof Sokrates ve matematikçi Theodorus arasında geçen diyaloglardan oluşan, bilgi, idler ve algıdaki farklılıklar konularını içeren *Theaetetus* adlı eseri hafızanın tanımlanması açısından önemli bir yer teşkil etmektedir (Plato, *Theaetetus*, 191a-196c). İnsan doğduğu andan itibaren kavrayamadığı şeyleri somutlaştırmaya çalışır bu nedenle *Theaetetus*'da hafıza Platon tarafından günlük hayatında sıklıkla kullandığı levhalar¹ üzerinden anlamlandırılmaya çalışılmış ve metaforlaştırılmıştır (Draaisma, 2007:48). Platon, mum tablet metaforu ile hafızayı mitoslardan ve tanrıların esaretinden kurtararak özgürleştirmiştir. Eserde geçen diyaloglarda Sokrates, insan hafızasını mum tablete benzetmiş ve bu tabletlerin kişiden kişiye ve tabletin yani hafızanın yapısına göre değişiklik göstereceğini savunmuştur (Plato, *Theaetetus*, 191c-e). Tableti'nin netliği ve kıvamı iyi durumda olan şanslı kişiler çabuk öğrenirler ve hatırlamaları iyidir. Mum tabletleri daha yumuşak olan insanların bu tabletlere işaretledikleri zamanla silikleşebilir. Bu tür insanlarda da öğrenme çabuk olur ve bununla orantılı olarak unutma da çabuk gerçekleşir. Bazı insanların mum tabletleri ise diğerlerine göre çok daha serttir. Bu tabletlere iz bırakmak zordur fakat bir kere iz bırakılınca da silinmesi zor olur. Bu tür tablete sahip olan insanların öğrenme süreçleri yavaştır fakat bırakılan izler iyi muhafaza edilir. Mum tabletleri etkileyen diğer bir etmende boyutlardır. Kapasitesi küçük olan bir zihinde çok fazla iz var ise zamanla eklenen diğer izlerle karışır ve silinmesi kolaydır. Bu tür insanlar gördüklerini hemen algılayamaz ve zihnindeki ilişkilendirme süreci yavaştır. Hatta bazı durumlarda kaydedilenler yanlış yorumlanır ve hataları, yanlış inanışları da beraberinde getirir. Platon ise mum tablet örneklendirmesindeki izlerin kolaylıkla silinebilir ve geçici olduğunu vurgulayarak unutmanın doğasının hatırlamanın doğası içerisinde aranması gerektiğini savunmuştur. Platon'a göre insan zihninde gizli bir potansiyel vardır. Ruh bedene girmeden önce bildiği gerçekler vardır. Ruhun bedenle buluşması ve doğumun gerçekleşmesiyle birlikte ruhun önceden edindiği bilgiler unutulur ve hafıza mum bir tablet ile kaplanır. Ruh doğduğunda tertemiz ve henüz işlenmemiş bir mum tablete sahip gibi gözükse de bedene girmeden önce edindiği bilgiler kaybolmaz, daha önceden edinilen bilginin kalıntıları gizli de olsa oradadır. Gerçek bilgiye ancak ruhun daha önceden gördükleri ve öğrendiklerinin hatırlanmasıyla ulaşılabilir. Platon'a göre iki türlü öğrenme vardır. Biri bir usta tarafından aktarılan bilgi diğeri ise kişinin kendi çabası ile gerçek bilgiye ulaşmasıdır. Bu tanımlamalar göz önüne alındığında diyalektik ikinci tür

öğrenmeye girer. Diyalektikte kişi aradığı sorunun cevabını bulabilmek adına kendine aynı soruyu tekrar tekrar sorar ve sonunda cevabı kendinde bulur. Böylece kişi başkalarının fikirlerine güvenmektense kendi içindeki gizli potansiyeli keşfetmiş olur. Hafıza, yaşanan fiziksel çevre ve düşünceler dünyasının bir araya gelmesiyle ortaya çıkar, insan diyalektik yoluyla kendisi ile iletişim kurar ve bu yolla yanlışlıkları da gidermiş olur. Platon bu yorumu ile hafıza konusunda sözlü aktarımı, devamlı bir süreç olan, değişimi gösteren, daima savunulan tez karşısında anti tez ve sentezlemeyle yeni bir tez ortaya çıkaran diyalektiği, yazıdan üstün tutmuştur. Ona göre yazı sorulan sorulara diyalektik gibi karşılık veremez aksine aktardığı şeyler hep aynıdır değişmez. Sözlü aktarım ise yinelenen sorularla insanın kendini sorgulamasını ve hatırlama eylemini gerçekleştirmesini sağlar. Yazıya güvenen insan içindeki gizli potansiyeli asla bulamaz oysa sözlü aktarımda cümleler konuşur ve insanı gerçek bilgiye yönlendirir (Whitehead,2009:15-38). Platon'un hafıza üzerine oluşturduğu bu model Aristoteles tarafından bir yandan desteklenirken bir yandan da kırılır. M.Ö. 350 yılında kısa bir metin olarak kaleme alınan *De memoria et Reminiscentia* (Sorabji,1972) adlı eserinde Aristoteles mum tablet örneği üzerinden daha rasyonel bir hafıza modeli çizerek hafızanın daha anlaşılabilir, doğal ve sorgulanabilir hale gelmesinin önünü açmıştır. Bu modelde Aristoteles, Platon'un aksine hafızada yer alan izlerin fiziksel çevre ve duyuvar yoluyla deneyimlenerek depolandığını ve ruhun duyuvarlardan ayrı olarak bilgiyi depolayamayacağını savunmuştur (Draaisma, 2007:24-25). Aristoteles, zayıf hafızayı ise psikolojik ve fiziksel temellere dayandırarak açıklamıştır. Nasıl ki bir suya iz bırakılamıyorsa, hastalığı olan ya da fiziksel şartlarından ötürü çok genç olan ya da çok yaşlı olan hafızalara da iz bırakmak zordur. Bu tür durumlarda hafıza zayıftır ve iz bırakmak güçtür. Aristoteles'e göre hatırlamak kişinin hayatı süresince deneyimledikleri ve önceden öğrendiklerinin sentezlenmesi sürecidir (Whitehead,2009: 15-38).Tek tanrılı din inancının baskın olduğu Orta Çağ'da felsefe klasik Yunan söylemlerinden çok daha farklı bir evreye girer. Bu dönemle birlikte bilgiye erişmenin ancak akıl ile olabileceği, aklın ruhun gözü olduğu ve bilgiye ancak akılı veren Tanrı'yı bilmek ve ona ulaşmaya çalışmakla mümkün olabileceği dolayısıyla da gerçek bilgiye ulaşmak için dini bilmek gerektiği düşüncesi yaygındır (Weber,2015:143). Hristiyan ilahiyatının felsefeyi şekillendirdiği bu dönemde hafıza söylemleri içinde hatırlama ve unutmayı anlamak için en çok çaba sarf eden düşünürlerinden biri de Augustinus'tur. Otobiyografinin ilk örneği sayılabilecek eseri *Confessiones* (Freeman,1993) ve *De Civitate* gibi önemli eserleriyle düşünce dünyasında önemli bir yeri olan Augustinus, düşünce

yapısı olarak her ne kadar Hıristiyan ilahiyatının etkisinde olsa da Yunan Klasik dönem söylemlerini de reddetmemiştir (Weber,2015:142). Augustinus, unutma ve hatırlama karmaşasını çözmek için önce Aristoteles modelini temel alır, fakat işin içinden çıkamaz bu noktada Platon'a hak verir ve Platon modeli üzerinden problemi anlamlandırmaya çalışsa da metaforlar içerisinde kaybolur. Augustinus'un bu çabasını Draaisma (2007:54) *Bellek Metaforları* adlı eserinde şöyle aktarır:

İnsan unutmayı duyularla nasıl kavrayabilirdi, peki? Bellek bir unutma “imgesi”ne sahipse eğer, unutmanın daha önceden fiilen var olmuş olması gerekirdi. O halde varlığı tek başına bellekte kayıtlı olan şeyleri silmeye yeterliyken unutma, imgesini belleğe nasıl “yazmış” olabilir, diye merak eder Augustinus.

Augustinus, unutmayla ilgili tezini, belleği kavrayamadığından yakınlıkla bitirir. Tanrım, bu konu üzerinde çok uğraş veriyorum ve uğraştığım bu konu bizzat benim. Bir çiftçinin binbir güçlük ve çok fazla ter dökerek çalıştığı bir toprak misali kendi kendime sorun oldum.

Sözlü anlatımın esas olduğu dönemde toplumun etnik, politik, tarihi, teknolojik, özetle kültürel değerlerinin korunarak aktarımın sağlanması disiplinli bir anımsama sürecini gerektirmiş ve böylece hafıza ve imgelem gücünü birleştiren anımsama tekniklerini, ‘*ars memoria*’yı yani *hafıza sanatını* da beraberinde getirmiştir. Klasik dönemde geliştirilen hafıza sanatı, hafıza için düzenin ve görüşün önemini kavrayan şair Simonides ile özdeşleştirilmiştir. Hikâyeye göre Simonides, şiir okuması için davet edildiği bir toplantıda şiirini okuduktan sonra toplantı salonundan dışarı çıkar. Simonides’in davet mekânından dışarı çıkmasından sonra salonun damı çöker ve içeride kalanlar enkaz altında kalarak tanınamayacak hale gelir. Simonides, artık tanınmayacak durumda olan cesetleri oturdukları yere göre tespit ederek cesetlerin kimler olduklarını teşhis etmiş ve aileler böylelikle cenazelerini tanımlayabilmişlerdir. Simonides’in cesetleri teşhis etmede kullandığı imgelerin hafızada oluşturulan belirli yelere konarak düzenli şekilde anımsanması sistemi hafıza sanatının temelini oluşturmuştur (Draaisma,2007: 67). Arsitoteles’e göre *hatırlama* belli bir görüntünün idrak edilmesiyle gerçekleşir, duyularla

ve deneyimlerle depolanan bilgi bir görüntü ile bağdaştırılır bu nedenle görüntüsüz bir düşünce olamaz. Romalı bir devlet adamı, yazar ve hatip olan Cicero ise hafızayı güçlendirmek için sistemli bir eğitimin şart olduğunu savunmuştur (Vivian, 2010:40). Hafıza sanatı, hatırlanacak her bir ögenin yaratılan kurgu mekânlara yerleştirilmesiyle sistematik bir hatırlama düzeni ortaya çıkarmıştır. Bu sisteme göre, hatırlanması istenen metin ve düşünceler fiziksel çevredeki bir tablo, heykel, mimari vb. üretimlerin imgeleri ile ilintilendirilerek zihinde oluşturulan kurgusal mekânlar içine yerleştirilir. Bu mekânlar düşünürler tarafından kimi zaman ambarlar kimi zamansa saraylar olarak nitelendirilmişlerdir. Bu yerleştirmeden sonra ise kişi hatırlamak istediği her ne ise yarattığı kurgusal mekâna dönerek ve bu mekânlarda bir gezintiye çıkarak aradığını bulur. Bu durum retoriğe dayalı bir eğitimle sistematığe dökülen hafıza sanatının içerdiği hatırlama sürecinde bilginin organizasyonunun sağlanması için yazınsal kültürün de yükselişini beraberinde getirmiştir (Misztal, 2003:31).

Antik çağda hafıza üzerine geliştirilen ve düşünülen zengin düşünce sistemi din olgusunun baskın olduğu Orta Çağ'a gelindiğinde durağanlaşmıştır. Bu dönemde sözlü aktarım geçerliliğini korurken yazı da anımsamaya yardımcı bir araçtır. Dönemin şartları gereği hafıza sanatı, din olgusunun hâkim olduğu bir sistematik haline gelmiş, diğer bir deyişle dinin enstrümanı olarak kullanılmaya başlanmıştır. Antik dönemde kullanılan hafıza sarayları yerini kilise, katedral, manastır gibi yapılara bırakmış, yaşanan değişim yeni imgelerle oluşturulan kurgu mekânların içeriklerini de değiştirmiştir. Artık saklananlar ne deneyimlerdir ne de geçmiştir. Orta Çağ hafızalarında azizler, dualar, günahlar, sevaplar, cennet ve cehennem gibi tanrısal ve dini kavramlar vardır (Misztal, 2003:34). Orta Çağ'da yazı daha iyi hatırlamanın bir yöntemidir. Bu nedenle üretilen kitap ve el yazmalarında Hıristiyanlığın da ortaya çıkmasıyla birlikte din kökenli metinler yer almaktadır. Bu üretimlerde özellikle çizimlerin de bolca yer alması bahsedilen metinlerin hafızaya daha iyi yerleşmesine hizmet etmiştir (Draaisma,2007: 58-59).

Matbaanın icadı yazınsal alanda yaşanan atılımlarla bilginin çoğaltılarak daha fazla kişiye ulaştırılabilir hale gelmesini ve çeşitli bilimlerin gelişmesini sağlamıştır. Yaşanan bu büyük değişimle hafıza daha bilimsel boyutlara taşınmış, insanın öğrenmesi ve hafızasında

saklaması gereken bilginin yoğunluğu da gerçekleşen değişim ölçüsünde artmıştır. Hızla yaşanan bu kültürel devrim karşısında keşfedilmeyi bekleyen sonsuz bilginin kapıları insanlara açılmıştır. Sonsuz bilgi karşısında hafıza depoları yetersiz kalmış ve böylece bu bilgiyi muhafaza edebilecek ansiklopediler², sözlükler gibi kalıcı metinler ve insan hafızasından daha fazla bilgiyi depolayabilecek arşiv, kütüphane ve müze gibi kurumlar hafıza tarihinde yeni *hafıza sarayları* olarak yerlerini almışlardır (Misztal, 2003:37). Hafıza tarihi 18. Yüzyıl'dan itibaren yaşanan teknolojik gelişmeler, Orta Çağ'a hakim olan dini görüşün etkisinin azalması, okur yazarlığın üst tabakadan çıkarak orta sınıfa da hitap etmeye başlaması, sanayileşme, kentleşme ve ulus bilincinin oluşmasıyla bambaşka bir evreye girmiştir.

Hafıza önce de bahsedildiği gibi dönemin sosyolojik, kültürel, ekonomik, politik ve tarihsel gelişimine göre şekillenir. Antik çağlarda çeşitli metaforlarla açıklanmaya ve anlaşılmaya çalışılan hafıza sistematik tekniklerle geliştirilmiş, zamanla bilimsel temellere dayandırılarak çeşitli yönleriyle ele alınmıştır. Özellikle 16. Yüzyıl sonundan itibaren yaşanan gelişmelerle yeni bir boyut kazanan hafıza günümüzde devamlı olarak kendini geliştiren ve yenileyen teknoloji ile birlikte şekillenmeye, arşiv, kütüphane ve müzeler dışında farklı biçimlerde korunmaya devam etmektedir ve insanoğlu var olduğu sürece de form değiştirerek farklı sistemler içerisinde korunmaya devam edilecektir.

1.2. Yeni Dünya ve Hafıza

18. Yüzyıl bilim, kültür, iktisadi hayat ve sosyal statünün yanında hafıza açısından da önemli bir dönem olarak düşünülebilir. Bu dönemin ileride ulus-devletlerin oluşmasına ve beraberinde kimlik kavramının da gelişimine önemli katkıları olacaktır. Bilimlerin gelişimi bu dönemde ivme kazanmış, bilginin artması teknik gelişmeleri ve bu gelişmeler de yeni ekonomik atılımları beraberinde getirmiştir. Avrupa dünyaya açılarak ticari faaliyetlerini arttırmış, kendi dışında kalan kültürleri tanıma fırsatını elde etmiştir. Düşünce sistemini de yaşanan bu dönüşümden kısa zamanda payını almıştır. Orta Çağ'ın sonlarına doğru coğrafi keşifler ve haclı seferleriyle birlikte elde edilen bilgiler, kâğıt ve matbaanın gelişmesi, bilginin hızla yayılması, güzel sanatlar, doğa; sanat ve edebiyata ilgi duyan, zanaat ve ticari faaliyetlerle kendini var eden burjuva sınıfının ortaya çıkmasını

sağlamıştır. Bu sınıf daha sonrasında Avrupa toplumunun şekillenmesindeki en temel faktör olacak ve toprak sahiplerinin, kilisenin idaresinde olan feodal yönetim sisteminin sarsılmasına da neden olacaktır. Tarıma bağlı gelişen ekonominin zanaat ekonomisine dönüşmesi ve yeni evrilmeye başlayan iktisadi yapının başını çeken burjuva sınıfının da etkisiyle Avrupa tarihinde bir uyanış dönemi başlamıştır. Antik medeniyetlere olan ilginin artması, skolastik düşüncenin yerini insanın ön planda olduğu ve insanın kendini keşfetmesini teşvik eden, ana odak noktasının insan olduğu *hümanizm* kavramının oluşması, sınıflar arasındaki farklılıklar, ruhban ve aristokrat kesimin tüm zenginlik ve sosyal haklardan yararlanırken, iktisadi hayatı ayakta tutan burjuva sınıfının yerinde sayması ve köylünün kötü yaşam standartları feodal sistemin sonunu hazırlamış ve Avrupa tarihinde yeni bir dönem açacak olan devrimin, yeniden doğuş olarak adlandırılan *Rönesans'ın* nedeni olmuştur. Rönesans ile birlikte kilisenin dayattığı dar görüş yerine bilimsel düşünce ön plana çıkmış, reform hareketleri hızlanmıştır. Aydın ve halk sınıfının ortaya çıkması ile kiliseyi besleyen dini inançlar etkisini kaybetmiş ve din adamlarının otoritesi sarsılmıştır (Tanilli, 1998b:33- 66).

Orta Çağ'ın sonlarından itibaren özellikle iktisadi hayatta yaşanan köklü değişimler İmparatorlukların ve derebeyliklerin çözülmesine neden olmuştur. Artık birlikten yoksun belli otoritelerce yönetilen imparatorluklar yerine siyasi birliği olan ulusal devletler kurulmaya başlanmıştır. Feodalitenin sonunu getiren yeni iktisadi ve idari sistem Avrupa tarihini değiştirecek ve derinden etkileyecek olan Fransız Devrimi'ni de beraberinde getirecektir (Tanilli, 1998a:109- 136).

1.2.1. Ulus Devlet ve Kimlik: İnsanlığın uygarlık tarihi boyunca attığı en büyük adımlardan olan ve yeni dünyanın kapısını aralayan keşifler, din ve insanlar üzerinde etkili olan reformlar, Rönesans, feodalitenin çökmesi, imparatorluklar ya da derebeylikler halinde yönetilen sınırların küçülmesi, bu tür ekonomik, politik ve kültürel dönüşümlere paralel olarak ortaya çıkan kendine dönük olan üretimin pazar üretimine dönmesi, *Kapitalizm* kavramının ortaya çıkması yeni dünya düzeninde farklı bir yapının, *Ulus-devletlerin* ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Ulus-devletleri oluşturan temel kavram kimliktir. Kimlik, bir bireyin, zümrenin ya da toplumun köklerini, tarihini tanımlamasını ve kendini içinde bulunduğu topluluğa ait hissetmesini sağlar. Gelenek görenekler, töreler, mitoslar, ritüeller, özel günler ve kutlamalar kimliği, tarihi oluşturan ve toplulukları ortak değerler etrafında bir araya getirmeyi sağlayan önemli değerlerdir. Ulus-devlet ideolojisi içerisinde etnik kökenin ya da geçmiş farklılıklarının göz ardı edilerek toplumun tek bir kimlik çatısı altında birleştirilmesi esastır. Kimlik, tıpkı toplumlar gibi zamanın ve şartların getirdiklerine göre değişiklik gösterir ve değişkendir. Ulusal kimlik, toplumsal hafızanın oluşmasında etkilidir (Güvenç, 1997: 7-9).

Hafıza çalışmaları içerisinde *toplumsal* ve *kişisel* hafıza kavramlarının ortaya çıkması 20. Yüzyıl'dan itibaren ortaya atılmış ve bu kavramlar hafıza çalışmaları kapsamı içerisinde farklı disiplinlerce irdelenmeye başlanmıştır. Bilginin hızlı aktarımı, yaşanan ekonomik ve sosyolojik değişimler ve bu değişimlerin doğal sonucu olarak gelişen yeni siyasal yapılanmalar, sosyoloji biliminin gelişmesi, hafıza çalışmalarında oluşan bu ikiliğin 20. Yüzyıl'da önem kazanmasını sağlayan süreçlerdir (Tanilli, 1998: 33-62). 20. Yüzyıl'da hafıza çalışmalarında yaşanan *toplumsal bilinç* kavramının patlaması modern sosyolojinin kurucularından sayılan ve hafızanın kişisel boyutlarının yanında sosyal ve kolektif bileşenlerinin de olduğu düşüncesini savunan Durkheim görüşünün bireyselliğe karşı rakip çıkardığı bütüncül yaklaşımın bir sonucudur. Durkheim'dan sonra bu görüş öğrencisi olan Maurice Halbwachs tarafından da devam ettirilmiş, böylelikle kolektif hafıza kavramı 20. Yüzyıl hafıza çalışmaları içerisinde giderek yaygınlaşan ve tartışmaya açılan bir kavram olmuştur (Connerton, 2014b:65-69). Halbwachs'ın kaleme aldığı *On Collective Memory* adlı eseriyle toplumsal kimliğin ve ulus kavramının inşasının tanımlanmasında ve anlaşılmasında önemli bir yeri vardır. Hafıza çalışmaları içerisinde Yahudi soykırımı gibi kitlesel travmalara yol açan olayların incelenmesinin de önünü açmıştır (Jacobs, 2010: xv; Halbwachs, 1992). Oysa ki, Platon ya da Aristoteles gibi antik çağ düşünürlerinin hafıza üzerine yaptıkları çalışmalarda bu tür bir ayrıma ihtiyaç duyulmamıştır. Antik çağ düşünürleri için hafızanın kime ait olduğu değil hafızaya sahip olmanın ve anımsamanın önemi vardır (Ricoeur, 2011:113).

Toplumsal hafıza genel olarak belli bir gruba ait bireylerin paylaştığı ortak değerlerin tümü olarak tanımlanabilir. M.Ö.4. Yüzyıl'da her ne kadar teşhir amacı gütmese de, bilginin depolandığı ve disiplin altına alındığı bir merkez olarak müze düşüncesinin temellerini atan Büyük İskender'in Mısırı fethi sırasında 'müz' lere adadığı İskenderiye Kütüphanesi ya da antik Roma'da gücün ve propagandanın sembolü olan yapı ve anıtlar toplumsal hafızanın temsilleri olarak düşünülebilirler (Artun, 2006:13-17). Kişisel hafıza ise kişinin özel hayatında yaşadığı olaylar ve deneyimlerinin tümü ya da kültürel kimliğini oluşturan öğelerin tamamı şeklinde tanımlanabilir. 20.Yüzyıl ile birlikte hafıza çalışmaları içerisinde toplumsal ve kişisel hafıza birbirlerinden ayrı düşürülmüş ve incelenmiştir. Tulving, hafızayı *epizodik* (insanın kişisel geçmişinde belirli bir zaman ve yerde deneyimlediği spesifik olaylar, nesnelere ve insanlar) ve *semantik* (dünya ile ilgili genel bilgi ve gerçekler) olarak sınıflandırmışsa da epizodik hafıza, semantik hafıza çerçevesinde şekillenir ve birbirlerinden ayrı düşünülemezler. Dolayısıyla insanın da sosyal bir varlık olduğu ve hafızasının da bulunduğu sosyal çevrenin ve ulusal kimliğin etkisi ile şekillendiği düşünüldüğünde *toplumsal* ve *kişisel hafıza* kavramlarının birbiriyle iç içe geçtiği ve birbirlerinden ayrı düşünülmesinin mümkün olmadığı söylenebilir (Williams, Conway, Cohen, 2008: 21-22).

Kimliğin oluşumunda hafızanın etkisi büyüktür. Hafıza ile örtüşmeyen kimlik, kökleri olmayan kurumaya mahkûm bir ağaç gibidir. Ulus-devlet ideolojisinde baskın olan *ulusal kimlik* her ne kadar bütünleştirici, toparlayıcı gözükse de göz ardı edilen kültürel kimlik ile örtüşmediği ve benimsenemediği durumlarda beraberinde kimlik bunalımını getirir. Kültürel kimlikleri ulusal kimlik tarafından yönetilen bireyler kendilerini baskılanmış hissederler. Bu uyumsuzluk kültürel kimliklerini ortaya koymaya çalışan bireyleri, yeniden yazılıp yorumlanmaya çalışılan kültürel tarihi de beraberinde getirir ve ulus-devlet ideolojisi altındaki bütüncül yaklaşımın aksine parçalanmaya açık bir düşünce ortaya çıkar. Bu nedenle ulusal kimliğin oluşmasında sağlam temellere dayanan bir kültürel tarihin de ulusal kimlikle paralel olarak yaratılması önemlidir. Kültürel kimlik, toplumsal kimliğin aksine imgelemine kişisel deneyimler üzerine kurar (Güvenç, 1997:7-9). Ulusal kimliğin oluşmasında ve oluşturulan kimliğin topluma benimsetilmesinde müzeler, meydanlar, anıtlar, törenler, milli günler gibi kamusal alanlar, yapılar ve ritüeller önemli bir yer tutar.

1.2.2. Hafıza- Mekân: Mekân denildiğinde her ne kadar akla ilk gelen insanın belirli sınırlar içerisinde eylemlerini devam ettirdiği alan ya da uzay düşüncesi olsa da *hafıza mekânı* kavramı için böyle somut bir sınırlama yapmak her zaman mümkün değildir. Hafıza mekânları anıtlar, kütüphaneler, koleksiyonlar, arşivler, müzeler, meydanlar gibi sınırları belirlenmiş alanlar olabileceği gibi bayramlar, yıl dönümleri, anma törenleri, ayinler, gelenekler gibi soyut olarak algılanabilen mekânlar da olabilir ve genel tanımlamasının aksine hafıza kavramının içerisinde çok daha farklı bir şekilde işlevini sürdürür. Günlükler, otobiyografiler özellikle de devlet adamları tarafından yazılmış anılar, yine nerede olurlarsa olsunlar anlamları değişmeyen anıtlar ya da anıt kabirler, vasiyetnameler, sözlükler, sadece simgesel anlamları olan bayramlar, hac yerleri toplumsal hafızanın ve tarihin oluşmasında önemli yer tutan hafıza mekânlarıdır (Nora, 2006:35-37).

Hafıza mekânlarının özünde, unutmaya karşı bir önlem almak, nesnelere ve somut olmayan değerlerin zamanda dondurularak sabitlenmesi diğer bir deyişle ölümsüzleştirilmesi yatar. Hafıza mekânları aslında tüm bu çabanın kalıntılarıdır ve bu döngü tıpkı toplumlarda olduğu gibi yaşanacak dönüşümlere açık olarak devam eder (Nora, 2006: 32). Nora, (2006:19), *Hafıza Mekânları* adlı eserinde hafızayı şöyle tanımlar:

Hafıza her zaman yaşanan gruplar tarafından üretilen yaşamın kendisidir. Bu amaçla hafıza anımsama ve unutma diyalektiğine açık, onların sürekli biçim değiştirmelerinden habersiz her türlü kullanımlara ve el oyunlarına karşı çok duyarlı, uzun belirsizliklere ve ani dirilmelere elverişlidir ve devamlı bir gelişim halindedir.

Özellikle 20. Yüzyıl'dan itibaren hızla yaşanan küreselleşme, bilgi teknolojilerinin yaygın kullanımı, megakentler kısaca *modernite* sonucunda hafıza, kendi köklerini ve tarihini inşa etmeye çalışan özel hafızalara evrilmiştir (Walsh,2002). Hafıza üzerine yapılan çalışmaların sıklaşmasının nedeni Nora'nın da belirttiği gibi aslında hafızanın olmamasıdır. Zaten hafıza mekânlarının ortaya çıkmasındaki en önemli etmen de yok olan ya da silinen hafızadır çünkü süreklilik duygusunu sağlayan mekândır (Nora, 2006:17).

Antik döneme damgasını vuran ve 18. Yüzyıl'ın başına kadar etkisini sürdüren, hatırlama eylemini mekân sistemi üzerine kuran, mekânsal bir yöntem olan hafıza sanatı diğer bir deyişle *ars memoria* da hafıza ile mekân arasındaki kuvvetli bağı gözler önüne sermektedir. Mekân, hafızanın hatırlamak istediği şeylerin düzenini korur (Connerton,2014a:14).

Çok katmanlı olan hafıza mekânı kavramı ve önemini Nora (2006:10), *Hafıza Mekânları* adlı kitabında şu şekilde açıklar;

Hafıza mekânları birçok boyuta sahip, önemli buluşma yerleridir. Bunlar tarihin tarihi olduğuna göre tarih yazımsal boyut olarak hep vardılar; tarih bunlarla oluşur; tarih, mekânların araçları, üretilişi ve işlevini konu alır. Aynı zamanda etnografik bir boyut vardır; zira geleneğin sıcaklığıyla bağlı olduğumuz bildik alışkanlıklarımızdan kopmak, bizzat hafıza coğrafyamızın haritasını çizmek söz konusudur. Psikolojik boyut da vardır, çünkü bireyin kalabalığa denkliliğini koyutlamamız ve bireysel planda açık ve net tanıma sahip olmayan kavramları-bilinçaltı, simgeleştirme, sansür, transfer-sosyal alana taşımamız gerekir. Bir de siyasi boyut vardır; burada siyaset deyince gerçekliği değiştirmeye yönelik kuvvetler bütünü alıyoruz. Gerçekten de hafıza içerikten çok bir çerçevedir; her zaman elde bulunan bir koz, bir stratejiler bütünü, varlığından çok kullanılma biçimiyle değer taşıyan bir olgudur. Burada hafıza mekânlarının edebi boyutuna ulaşıyoruz; bu ise tarihçinin sahneleme sanatı ve kişisel bağlılığıyla ilgilidir.

Feodalitenin çökmesinin ardından toplumu tek bir din, tek bir bayrak, tek bir dilaltında birleştirmeyi temel alan ulus-devletlerin kimliklerinin oluşmasında hafıza önemli bir yer tutar. Nora'nın da dediği gibi hafıza tarihin oluşmasında temeldir. Bu noktada tarih ile iç içe geçer ve tarihsel kimliğin oluşmasında şekillendiricidir. Öte yandan her ne kadar hafıza ve tarih birbiri ile iç içe geçmiş kavramlar olarak algılansa da aslında tarih hafızayı kendine göre yontarak, tamamen dışlamış, içini boşaltmış ve hatta hafızayı silerek yeni bir hafıza yaratmıştır. Böylece toplumlar tek bir kimlik altında kendilerine aktarılan

söylemleri, mesajları toplumsal hafızaları olarak kanıksamışlardır. Nora, (2006:19),*Hafıza Mekânları* adlı kitabında hafıza ve tarih arasındaki bu ince farklılığı şu şekilde vurgular;

Hafıza her zaman güncel bir olay, sürekli şimdiki zamanda yaşanan bir bağdır; tarih geçmişin bir tasavvurudur. Hafıza sadece onu güçlendiren ayrıntılarla uyuşur, çünkü duygulara dayalı ve sihirlidir; buğulu, karışık, iç içe geçmiş, kabataslak, özel ve simgesel anlardan beslenir; her tür aktarıma, perdeye, sansüre ve yansımaya karşı duyarlıdır. Tarih ise zihinsel ve ayrıştırıcı bir iştir, bu yüzden de analiz, söylem ve eleştiriyi gerektirir. Hafıza hatırayı kutsallaştırır. Tarih ise hafızayı kapı dışarı eder, onu bayağılaştırır. Hafıza kaynağını kaynaştırdığı gruptan alır. Hablwachs'ın söylediği gibi, ne kadar grup varsa o kadar hafıza vardır; hafıza doğası bakımından değişik ve sınırsız, kolektif, çoğul ve bireyselleşmiştir. Buna karşın tarih herkesin malıdır ya da kimseye ait değildir. Ona tüm insanlığın malı olma ayrıcalığını veren de budur. Hafıza, somuta, uzama, harekete, imgeye ve nesneye kök salmıştır.

1.2.3.Hafıza- Zaman: Hafızanın kuvvetli bağı olduğu bir diğer kavram da zamandır. Zaman hafıza için önemlidir çünkü zamanın getirdikleri hafızanın şekillenmesinde önemli bir yer tutar. Hafıza durağan değildir, geçmiş, şimdiki zaman ve hatta gelecek ile şekillenir ve dönüşür. Zaman mekâna etki ederken dolaylı olarak hafızayı da etkiler. Ulus-devlet olma yolunda verilen mücadele sürerken küreselleşen dünya politikası ve değişen kültürel ve ekonomik şartlar ulus-devlet ideolojisindeki çözümleri de beraberinde getirmiştir. Hızla yaşanan küreselleşmenin sonucunda niteliği değişen toplumlarla birlikte hafızanın da sabit kalması mümkün olmamıştır. 20. Yüzyıl'ın ortalarından itibaren tüm dünyada yaşanan mekanikleşme, modernleşme, zamanın verimli kullanımı gerekliliği hızın üretimini ve tüketimi zorunlu hale getirmiştir. Yaşam artık *fast-food* diye tanımlayabileceğimiz bir hale gelmiş, üretim odaklı toplumlar nesneye bağlı ve hızla tüketen toplumlara evrilmiştir. Kapitalizm ile birlikte hayatın her alanında gözlenen tüketim kültürünün sonucu olarak hafıza da hızla tükenmeye ve hatta silikleşmeye başlamıştır. Connerton'un (2014a:133) da dediği gibi 19. Yüzyıl'da sınırları belli olan şehir duvarlarının yıkılması gelecekte sınırları olmayan şehirlerin inşasının habercisi olmuştur. Politik, ekonomik ve sosyal değişimler neticesinde, özellikle de 1. ve 2. Dünya Savaşları'ndan sonra yaşanan göçler bireyleri buldukları mekânları terk etmeye

zorlarken bir yandan da hafızalarını terk etmeyi gerektirmiştir. Teknolojik anlamda yaşanan mekanikleşme zamanın verimli kullanımını ve daha fazla üretimi kamçılarken insanları nesnelere koparmış, çevreleri ile olan bağlarını zayıflatmıştır. Artık toplumlar toplumsal ve kültürel hafıza unsurlarını ürettikleri mekanik araçlardan izlemekle yetinmeye ve gözlerinin önünde olan hafızalarını unutmaya başlamıştır. Kentlerin tanımlanmasında önemli yeri olan mekânlar hız ve bilişim çağına ayak uyduramaz duruma gelmiş ve etraflarını çevreleyen otobanlar, alış-veriş merkezleri gibi yapıların arasında görünmezleşmişlerdir. Durdurulamaz inşa faaliyetleri de yine yaşanan çevrenin hafızasının günden güne değişmesine, kendisine yüklenen anlamdan farklı olarak algılanmasına ve sonunda da yok olmasına neden olmuştur. Bilişimin ve enformasyon sistemlerinin gelişmesi insanın nesne ile olan bağını koparmış, nesneyi geliştirilen programlar içerisine hapsederek elle tutulamayan, hissedilemeyen sadece görsel olarak algılanabilen *hayalet nesnelere* dönüştürmüştür. Zamanda yaşanan bu dönüşüm mekânlara ve hafızaya da derinden nüfus etmiştir (Connerton, 2014a:125-140).

Connerton (2014:124), *Modernite Nasıl Unutturur?* adlı kitabında kültürel unutuşa neden olan etmenleri şu şekilde özetler:

... İnsan yerleşiminin boyutlarının artması, hızın üretilişi ve kurulu bir çevrenin defalarca kasti olarak yıkılışı herkesi etkisi altına alan, yaygın ve güçlü bir kültürel amnezi yaratır; kapitalist üretim süreci de bahsettiğimiz bu üç sürecin sırayla ortaya çıkmasına neden olur. Modernite, ya da en azından kapitalist üretim sürecinin ekonomik genişlemesiyle temsil edilen bu bileşeni, kültürel amneziyi kazara değil, tabiatı gereği zorunlu olarak üretir. Unutkanlık kapitalist üretim sürecine içkindir; bu durum kapitalizmin yaşam alanlarına ilişkin bedensel deneyimlerimiz ile bütünleşir.

Hafızanın canlı kalmasını sağlayan mekânlar ve nesnelere zamana, küreselleşen dünyaya ve kapitalizme teslim olarak hızla erozyona uğramaya başlamıştır. Yaşanan bu erozyon genel hafızanın özel hafızalara evrilmesine neden olmuştur. Nora'nın (2006:28) da dediği gibi artık hafıza hiçbir yerdedir ve kendisini karanlıktan çıkaracak insanlara muhtaç hale gelmiştir.

Hafızanın zamana karşı verdiği mücadele ve yaşadığı dönüşüm kelimelere dökülmek istendiğinde en özet şekliyle ancak Nora'nın (2006: 31), *Hafıza Mekânları* adlı eserinde ifade ettiği gibi açıklanabilir; "Kimlikler çağı tamamen kapandığında, tarih yazımı kaçınılmaz olarak bilgi kuramı çağına girdiğinde artık insan-hafıza değildir o, şahsen bir hafıza mekânıdır".

Artık asıl olan insandır ve insan bizzat hafıza mekânının kendisi olmuştur.

1.2.4. Hafıza Müzeleri: Müze kelimesinin kökleri "müzlerin mekânı" anlamına gelen Yunanca "Mouseion" Latince'de ise "muse" kelimelerine dayanır. Müzeler, antik Yunan'daki dans, müzik, şiir, aşk, tarih gibi farklı özelliklere sahip 9 esin perisine adanmış ve bu perilerin ilham verdikleri edebiyat, sanat, felsefe ve bilimin iç içe geçtikleri merkezler, diğer bir deyişle esin perilerinin kendilerinden izler bıraktıkları evler olmuşlardır (Halman,2008: 6).

Eski uygarlıklarda görülen mezar geleneklerinde soylu kişilerin eşya ve birikimleriyle birlikte gömülmeleri, 2. Bin'de Mezopotamya'nın Larsa kentinde üretilen eski yazma eserlerin eğitim amacıyla biriktirilmesi, antik dönemde hazine binalarının yılın belli dönemlerinde para karşılığında halka açılması koleksiyon ve müze kavramlarının ilk örnekleri olarak düşünülebilir (Lewis, 2004:1) . Antik çağlarda gücün sembolü ve aynı zamanda da bir propaganda aracı olarak açıkça sergilenen ve paylaşılan bu koleksiyonlar, Orta Çağ'da din olgusunun da gelişmesi ve baskın hale gelmesiyle daha konservatif ve kapalı bir hale bürünerek belli bir zümreye hitap etmeye başlar. "Orta Çağ koleksiyonlarında seçicilik daha da gelişir. Başka olanın, farklı olanın peşine düşülür. Koleksiyonların başlıca kaynakları fetihler ve misyonerlik faaliyetleri, mekânlarıysa saraylar ve kiliselerdir" (Artun, 2006:22). 15. Yüzyıl ile birlikte İpek ve baharat yollarının Müslüman devletlerin yönetiminde olması Haçlı Seferleri'yle birlikte pusula ile tanışan Avrupalıları kendilerini ekonomik anlamda kalkındıracak yeni pazar arayışına itmiş ve deniz ötesi keşiflerle başlayan ticaret keşfedilmeyi bekleyen bir dünyanın da kapılarını

aralamıştır. Ticari faaliyetlerin gelişmesi yeni bir elit grubun oluşmasına neden olurken koleksiyonculuğun ve koleksiyonların da kilise ve soyluların tekelinden çıkarak yayılmasına neden olmuştur. Artık dünya tüm mucizevi varlıklarıyla keşfedilmeyi bekleyen bir sonsuzluktur. Bu sonsuzluğa sahip olmak ve sergilemek arzusu yeni alanların yani 'nadire kabineleri'nin bir diğer deyişiyle 'merak odaları'nın ortaya çıkmasındaki temel nedendir. Özellikle 16. Yüzyıl'da gelişen, dünyanın ve tanrının gücünün küçük de olsa bir yansıması olan nadire kabineleri, dönem koleksiyoncularının ilgilerinin odak noktası olmuştur. Bu mekânlar bilginin ve objenin tasniflenmesini gerektirmiş böylelikle günümüz müzecilik anlayışının gelişmesinde etkili olmuşlardır (Macdonald, 2011:83). 15 ve 16. Yüzyıl'lara damgasını vuran bu özel odalar ilk olarak Fransa'da ortaya çıkmış ve kısa sürede yayılarak İtalya'da *studioli* (sanat odası), Almanya'da ise *kunstkammer* (harikalar odası) adlarıyla anılmışlardır. Nadire kabineleri adından da anlaşılacağı gibi eş benzeri olmayan, sıklıkla rastlanamayan, garip hatta sıra dışı her türlü hayvan, bitki, obje, organ, değerli taşlar ve benzeri malzemelerden oluşur, ucu bucağı yoktur ve karmaşıktır. Koleksiyonlar başlıca, tabiat ürünlerinden oluşan *naturalia*, sanat ürünlerini kapsayan *artificialia*, saat ve pusulaları kapsayan *scientifica*, keşfedilmekte olan yeni toprakların parçalarını içeren *exotica*, hareketli ve sesli düzeneklerden oluşan *automata*, tabiattaki her türlü deformasyonu içeren *mirabilia* ve son olarak da bilgi kaynakları olan kitapları içeren *bibliotheca* bölümlerinden oluşurlar. Bu koleksiyonlar kültürün, gücün ve soyluluğun da simgeleridirler. Sahiplerinin dünya algısını yansıtan, bilgisini sergileyen ve mahrem dünyalarının derinliklerini sunan nadire kabineleri, herkesle paylaşılmaz ve sergilenmez. Sadece içerideki nadirelerin değerini anlayabilecek kişilere açılan gizli dünyalardır. Koleksiyonlar kendileri için hazırlanan kurgunun içinde özel olarak ayrılmış vitrin, niş, çekmece veya bölmelerde saklanırlar (Artun, 2006:25-55).

Yeni dünyanın keşfiyle klasik mirasa artan ilgi, hızla gelişen tüccar ve banker aileler, Avrupa'da etkileyici antika koleksiyonlarının oluşumuna katkıda bulunmuştur. Medici ailesi, Floransa'da Avrupa'nın en muazzam koleksiyonu oluşturmuş ve geliştirmiş, 1743 yılında ise koleksiyon, halkın ziyaretine açılması amacıyla devlete intikal etmiştir (<http://www.uffizi.org/>). Medici ailesi koleksiyonu gibi Avrupa'nın çeşitli ülkelerinde de bu tür soylu ve kraliyet koleksiyonları oluşturulmaya başlanmıştır. Özellikle 17. Yüzyıl'dan itibaren doğal bilimlere olan ilginin yanı sıra insanın kendisini keşfetmesini

sağlayan ve insanı merkeze koyan *hümanizm* kavramının gelişmesi çeşitli özel koleksiyonların oluşturulmaya başlanmasını ve beraberinde de kendi koleksiyonlarını oluşturan ilk enstitülerin kurulmasının önünü açmıştır. 1657 yılında Floransa’da kurulan *Accademia del Cimento*, 1660 yılında Londra’da kurulan *Royal Society of London* ve 1666 yılında kurulan *Academie des Sciences* bunlardan bazılarıdır. 17. Yüzyıl ile birlikte yaşanan gelişmeler, koleksiyonlara olan ilginin artması ve koleksiyonların tasniflenerek bir düzene konması ihtiyacını gerektirmiş ve böylece Avrupa’da ilk müzeler kurulmaya başlanmıştır (Lewis, 2004:2).

Modern dönemin hatırlamayı somutlaştıran sureti müzelerdir. Bu nedenle müzeler, geçmişten günümüze bilginin aktarılmasını sağlayan hafıza mekânları olarak kabul edilirler. Müzeler, temel görevlerinden olan koleksiyonların korunması ve araştırılmasının yanında toplumla iletişim kurmak ve üretilen bilginin toplumla paylaşılmasında bir eğitim kurumu olmak, kültürel varlıklarla toplum arasında köprü kurmak görevini de üstlenen, toplumun kimliğinin ve belleğinin oluşturulduğu, aktarıldığı ve toplumsal hafızasının depolandığı önemli hafıza mekânlarıdır. İnsan hatırlaması imkânsız olan şeylerin hatırlanması görevini müzelere, arşivlere ve koleksiyonlara yüklemiştir. “Hafıza diye adlandırdığımız şey aslında hatırlanması imkânsız olan şeylerin heybetli ve baş döndürücü stoğudur, hatırlama ihtiyacı duyabileceğimiz şeylerin sonsuz listesidir; Leibniz’in “kâğıttan hafıza” diye bahsettiği müze, kütüphane, depo, dokümantasyon merkezi, veriler bankasından oluşan özerk kurumlardır” (Nora, 2006:25).

Ambrose ve Paine (2006:6) Müzeleri dünya insanların kültürlerini, hatıralarını, rüyalarını ve umutlarını barındıran hazine evleri olarak tanımlamışlardır. Anımsama yetisi anlamına gelen hafıza, bilgi ve hafıza arasındaki ilişkinin kurularak bilginin elde edilmesinde ve aktarılmasında önemli bir yer tutar. Özellikle 17. Yüzyıl’dan itibaren gelişmeye başlayan müzeler, ekonomik, politik, sosyolojik ve teknolojik gelişmelere bağlı olarak, var olduğu toplumun gereksinimlerine göre çeşitlenmiş ve sayıları gittikçe artmıştır. Gelişen müzeler içerik, yönetim ve politikalar açısından farklılıklar gösterse de mutlak olan ortak özellikleri hepsinin bir koleksiyona sahip olmalarıdır. Bu nedenle günden güne çeşitlenen müzeler koleksiyonlarına (arkeoloji, sanat, tarih, etnografya, doğal

tarih, bilim, jeoloji, sanayi, askeri müzeler) kimler tarafından yönetildiklerine (devlet, üniversite, vakıf, belediye, ordu, ticari şirket ve özel), hizmet ettikleri alana (milli, bölgesel, kent, yerel), hedef kitleye göre (kamu müzeleri, eğitim müzeleri, uzmanlık müzeleri) ve koleksiyonlarını toplama yöntemlerine göre sınıflandırılabilirler.

Bu anlamda hafıza, kültürel kimliğe ait her türlü bilginin depolandığı, tasniflendiği bir yer olarak, geçmiş ile günümüz arasında ve hatta gelecekle bir köprü görevi görmesi açısından bir müze türü olarak düşünülebilir ve *hafıza müzesi* olarak da adlandırılabilir. Türkiye ölçeğinde düşünüldüğünde Orhan Pamuk'un 2008 yılında yayınladığı ve *Masumiyet Müzesi* adını verdiği romanıyla aynı adı taşıyan Masumiyet Müzesi (<http://tr.masumiyetmuzesi.org/>) hafızanın nesne-yazı senteziyle aktarıldığı, çalışmaya konu olan hafıza müzesi kavramını tanımlayan en güncel örnektir (Pamuk,2008). Romanın yazı diliyle okuyucunun gözünde canlanan obje, dönem ve karakterler Çukurcuma'da bulunan apartmanın yazar tarafından satın alınarak Masumiyet Müzesi adı altında somutlaştırılmasıyla kurgusallığını unutturmuştur. Masumiyet Müzesi'ndeki objeler her ne kadar yazarın romanını yazdığı süreç içerisinde sahaflar, antikacılar gibi çeşitli yerlerden toplanmış, başka hafızalara ait günlük ve basit objeler olsalar da yazarın kurgusu içerisinde anlamlanmış ve romanın ana karakterleri olan Füsun ve Kemal'in büyük aşkının günümüze aktarılan sembolleri olarak gerçeklik kazanmışlardır. Yazı ve nesnelere ile birleşen kurgu karakterler Füsun ve Kemal ise okuyucu/ ziyaretçi için günlük hayatlarında karşılaştıkları kimseler kadar tanıdık olmuşlardır. Gerçekliğe dönüşen bu kurgusal okuyucuyu / ziyaretçiyi anlatılan dönemi bu zamana taşımış adeta bir zaman makinası görevi üstlenmiştir. Romanın ana karakteri ve anlatıcısı olan Kemal'in Füsun'a duyduğu derin sevgiyi içselleştiren okuyucu Masumiyet Müzesi ile birlikte kimi zaman kendi geçmişinden de izler bulduğu kurgu ve gerçeklik arasında karmaşık bir dünyanın içerisine girmiştir. Böylelikle geçmiş günümüz mekânında hayat bulmuştur. Kurgusal karakterler için oluşturulan kurgu koleksiyon ise objenin fiziksel özelliklerinden çok kendisine yüklenen anlam, hafıza, deneyim ve hikâye ile değer kazandığını göstermektedir. Masumiyet Müzesi kurgu karakterlerin hafıza mekânı haline gelirken bir taraftan da yazarının yazım pratiklerinin de korunduğu ve aktarıldığı bir mekân, bir hafıza müzesi haline gelmiştir. Hafıza müzelerini güçlü kılan yan insani duyguları, düşünceleri, anları, deneyimleri koruması ve aktarmasıdır (Xing, 2013:198-210).

Bu noktadan hareketle ister kurgu olsun isterse gerçek hızla küreselleşen dünyada insani her türlü duygu ve düşüncenin mekanikleşerek kaybolduğu günümüzde kültürel ve kişisel hafızanın korunduğu ve aktarıldığı her türlü mekân özellikle de dış müdahalelerden en az etkilenen, kişisel anların, deneyimlerin, hislerin yoğunlukla yaşandığı özel alanlar olan evler kültürel ve kişisel hafızaların muhafızları olan hafıza müzeleri olarak düşünülebilirler.

Hafıza müzeleri aktarımlarını ve varlıklarını sürdürmek için sınırları belirlenmiş özel mekânlara ve şartlara ihtiyaç duymaz. Hafıza müzeleri bir sandıkta, çekmecede, bavulda, albümde, seste, görüntüde, metinde, kimi zaman bir kurgu kimi zamansa mekânsızlık içinde hikâyelerini anlatmaya devam ederler. Hafıza müzeleri için aktarımın mekânı ya da biçimi değil aktarımın taşıdığı duygu, ruh, an, deneyim ve hikâye önemlidir.

Notlar:

¹Mum tablet antik Yunandaki akademilerde sıklıkla kullanılan bir malzemeydi. Kullanılacak olan levhaların üzeri balmumu ile kaplanır ve bu sayede balmumu ile kaplanan levhalar üzerine istenilen yazılabilirdi.

²Aydınlanma Çağı'nın önemli düşünürlerinden olan Denis Diderot tarafından derlenen ansiklopedi, toplumun aydınlanmasını amaçlayan ansiklopedik bilginin ilk örneklerindedir.

BÖLÜM II. ANKARALI BİR AİLENİN CANLANAN HAFIZASI

Bu bölümde, çalışmanın ilk bölümünde de bahsedilen, kendi bizzat *hafıza mekânı* haline gelen insanın ve kişisel hafızanın aktarımı ve kendinden sonraki hafızalarca algılanma süreci somutlaştırılacak ve tanımlanacaktır.

Özel hafızalarca oluşturulan hafıza mekânları yeni dünyanın keşfi ve aydınlanma düşüncesinin etkisiyle bilgiye ulaşmak ve ona sahip olma arzusundan yola çıkarak oluşturulan nadire kabineleri ya da merak odaları ile her ne kadar birebir örtüşmese de kişiler hakkında bilgi vermesi, mahrem dünyalarının kapısını aralaması ve mekânı oluşturan kişi tarafından tek, saklanmaya değer, ilginç nesnelere ya da içerisinde somut olmayan anıları barındırmasından, kısaca birey için nadir olanı ve bireye ait dünyayı temsil ettiğinden bir anlamda günümüzün modern nadire kabineleri olarak düşünülebilirler.

Bu çalışmada tanımlanacak olan özel hafıza mekânları yine antik dönemden Rönesans'a kadar etkisini sürdürmüş olan *Ars Memoria* kavramıyla da ilişkilendirilebilir. Hafızayı canlı tutmak ve hatırlamayı güçlendirmek için hatırlanacak şeyleri kurgu mekânlara yerleştirmeyi ve sonrasında bu mekânlara geri dönerek yapılan küçük bir gezintiyle hatırlamanın gerçekleşmesini esas alan bu teknik aslında kurgulanan kişisel hafıza mekânlarının da temelini oluşturmaktadır. *Ars Memoria* ile kurgusal bir düzende var olan hafıza çalışmaya konu olan kişisel hafıza mekânları içerisinde somutlamıştır. Hafıza var olan mekân içerisinde kimi zaman bir kutuya, kimi zaman bir bavula, kimi zamansa bir sehpa üzerine konumlandırılmış, metinlere dökülmüş ve zihin yerine kişilerce somutlaştırılmış mekânlara yerleştirilmiştir.

Çalışmada, Ankaralı bir ailenin tarihi ve hafızası canlandırırken anlatılan dönem içerisindeki toplumsal hafızaya da ışık tutulmaktadır. Çalışmanın odak noktası Ankaralı bir ailenin kızı olan Naime Bademli'dir. Cumhuriyet ile yaşanan değişimi yaşayan Naime

Hanım'ın *Cumhuriyet Kızı* olması, aynı zamanda bu dönemin kadınlık tarihine de ışık tutması anlamında önemlidir. Geleneksel yaşamdan modern yaşama geçişi temsil eden bu süreç ve yaşanan değişimin ortasında oluşu, bu bölümün Naime Bademli üzerine odaklanmasında temeli oluşturmuştur. Çalışmada, aile, kent tarihi ilişkisi, kültürel ve ekonomik durum analizleri Naime Bademli ile yapılan sözlü görüşmelerin ve belgelerin ışığı altında değerlendirilerek kent tarihi bağlamına oturtulmaya çalışılmıştır. Geleneksel ile modern bir arada temsil eden bir hayat ve bu değişimleri yaşayan önemli bir hafızanın da kendinden sonraki kuşaklarca nasıl algılandığı ve mekâna nasıl yansıdığı da bu bölümün üzerinde duracağı bir başka konu olacaktır.

Aile'nin kent ile olan ilişkisinin, ekonomik ve kültürel incelendiği alt başlıklarında kullanılan sözlü görüşmelerin bir kısmı Ankara'da yerel bir gazete olan Solfasol gazetesinin 2014 yılının Aralık ayında çıkan 44.sayısında yayınlanmıştır (Kırcı, 2014).

2.1. Kent Tarihi ve Kültürü

Ankara, köklü tarihi ve M.Ö. 5. Yüzyıl'da *Kral Yolu* adıyla bilinen daha sonrasında ise *İpek Yolu* adını alan ve Asya ile Avrupa arasında bir köprü görevi üstlenen ticaret yolunun üzerinde olması, su kaynaklarına olan yakınlığı ve kentin düşman saldırılarına karşı korunaklı sarp tepelik üzerine kurulması, bir kale kent tipi özelliği göstermesi nedeniyle bulunduğu coğrafya içerisinde önemli bir kent olma özelliğini çağlar boyunca korumuştur. Tarih öncesi devirlere kadar uzanan kent tarihi günümüze kadar pek çok uygarlığa ev sahipliği yapmış, bu kültürleri adeta bağrına basmıştır. Kent ve çevresinde yapılan araştırmalarda Asarcık, Gâvurkale, Bitik, Karalar, Karaoğlan gibi merkezlerde Hitit kültürünün izlerine rastlanırken, kentin sırasıyla M.Ö. 8.ve 7. Yüzyıllarda Friglerin, M.Ö. 7. Yüzyıl'da tarihte ilk para basımını gerçekleştiren Lidyalıların, Lidyalıların tarih sahnesinden silinmesiyle birlikte de Perslerin hâkimiyetine girdiği ve M.Ö. 333 yılında Anadolu'daki Pers hâkimiyetini bitiren Büyük İskender'in Ankara'ya gelişiyle kentin Helen kültürünün etkisinde kaldığı bilinmektedir (Renda ve diğerleri,2004:4-5). M.Ö. 280-274 civarında Anadolu'ya boğazlar üzerinden *Tolistoboiler*, *Trokmeler* ve *Tektosaglar* olarak üç boy halinde giren Galatlar kent kimliğinin oluşmasında önemli bir yere

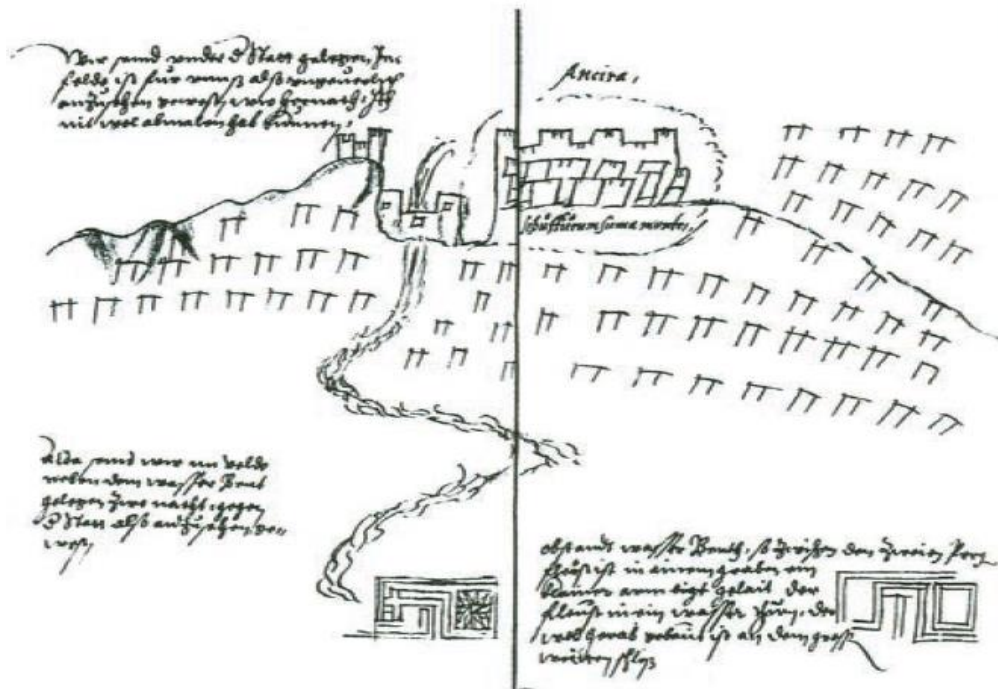
sahiptirler. Galatların Ankara'yı merkez alarak oluşturdukları yönetim endüstriyel örgütlenme sürecini de beraberinde getirmiş böylelikle bölgede tarım ve hayvancılığın ilk adımları atılmıştır. Galat örgütlenmesi ile birlikte geliştirilen hayvancılık kent ekonomisinde önemli bir yer tutacak olan tiftik keçisi üretiminin ve dokumacılığın gelişmesinin de temellerini oluşturmuştur (Erdem, 2009:71). M.Ö. 30 yılında Roma İmparatorluğu'na bağlı olarak Anadolu'da varlığını sürdüren Galatlar, M.Ö. 25 yılında kralları Amyntas'ın ölümünden sonra Roma İmparatorluğu'nun Galatia eyaleti olmuş Ankara'da bu eyaletin başkenti olmuştur (Erdem, 2009:71-76). Roma İmparatorluğu'nun idaresine giren kent, ticaret yolları üzerindeki faaliyetlerle birlikte refah seviyesini arttırmış ve kentte hummalı inşaat faaliyetleri başlamıştır. Bir Kale kent yapısı taşıyan şehir sınırlarının Roma dönemindeki inşaat faaliyetleri ile birlikte genişlediği ve Kale dışına taşıdığı bilinmektedir. Bunun yanında ihmal edilen Ankara Kalesi'nin de imparatorluk sınırlarının zayıflaması ve Pers saldırılarına karşı bir önlem olarak sağlamlaştırıldığı da bilinmektedir (Erzen, 2010:94-95). Ankara'nın Altındağ İlçesi'nin Ulus semtinde İmparator Augustus adına inşa edilen Augustus tapınağı, Roma İmparatoru Caracalla zamanında inşa edilen hamam yapısı ve yine Roma İmparatoru Julian'ın kenti ziyaret etmesi onuruna yapılan Julian sütunu gibi yapılar kentte inşa edilen Roma yapıları arasında günümüze ulaşan yapılardır. Roma İmparatorluğu M.S. 3 Yüzyıl'dan sonra siyasal otoritesini kaybetmeye başladığı ve sınırlarının zayıfladığı bir döneme girmiştir. Yaşanan bu çöküşle İmparatorluk Doğu ve Batı olarak ikiye bölünmüş ve M.S. 395 yılında kent Doğu Roma İmparatorluğu yani Bizans hâkimiyeti altına girmiştir. Ankara'dan geçen ticaret yolunun Hıristiyanlığın yayıldığı M.S 4. Yüzyıl'da hac yolu haline de gelmesi kentin önemini bir kez daha arttırmıştır. Hac yolu üzerinde bulunan kentte piskoposların önemli kararlar aldıkları, iki meclis toplantısının yapıldığı bilinmektedir. Bu da Ankara'nın Hıristiyan inancının yaygınlaştığı dönemde dini bir merkez olarak önemini koruduğunun göstergesidir. M.S. 7. Yüzyıl'a kadar sakin bir dönem geçiren kent, Arap istilalarıyla birlikte surlar içine çekilmiştir. 1071'de Türklerin Anadolu'ya girmelerinden kısa bir süre sonra 1073 yılında Ankara, Selçuklu devletinin idaresine girmiştir. Selçuklu döneminde kent sınırlarında pek bir değişiklik olmamış fakat sur duvarları sağlamlaştırılmıştır. Selçuklu hâkimiyetinden sonra Ankara'nın yönetiminin günümüze kadar korunabilmiş ve halen daha Kale kapısı üzerinde duran vergi kitabesi ile o dönemde darp edilen paralardan İlhanlıların eline geçtiği anlaşılmaktadır. İlhanlıların hâkimiyetindeki kent yönetiminin ne

zaman sonlandığı tam olarak bilinmemekle birlikte Ankara'nın Osmanlı İmparatorluğu yönetimine girene kadar Ahiler tarafından yönetildiği bilinmektedir (Aktüre, 1984:3-13).

Ahi kültürü kent tarihi içerisinde önemli bir yer tutar. 13. Yüzyıl'da Moğol saldırılarından kaçarak İran üzerinden Anadolu'ya geçen esnaf ve zanaatkârlar Selçuklu Devleti'ne sığınmışlardır. Moğol saldırılarından önce Anadolu'ya yerleşen Türklerin çoğunlukla göçebe-asker yapısında topluluklar olması ve göçlerin devam etmesi sosyal dayanışma ve yardımlaşma temelinde şekillenen Ahi örgütünün kurulmasının önünü açmıştır. Moğol saldırıları ile Anadolu'ya sığınan zanaatkâr ve esnaflar, Ahi Evran Nasırüddin Mahmud (1172- 1262) tarafından temel prensibi meslek ve sanat sahibi olmak olan, ahlaki, mesleki ve askeri eğitimlerin verildiği çok yönlü bir meslek kuruluşu olarak kurulan Ahilik çatısı altında birleştirilmiştir. Bu örgütlenmenin devamlılığı ise açılan tekke ve zaviyelerde *ahi babalar* denilen ahilik eğitimini tamamlamış ve ustalaşmış kişiler tarafından genç meslek üyelerine verilen eğitimler yoluyla sağlanmıştır. Ahilerin, bugün Ankara'nın Bentderesi semtinde dere boyunca sıralanan imalathanelerinde - Ahi Evran'ın sanat alanının dericilik olmasından kaynaklansa gerek- önceleri dericilik üretiminin yapıldığı sonrasında ise sof dokumacılığının da içinde olduğu farklı zanaat kollarının geliştiği bölgede ticaret faaliyetlerini gerçekleştirdikleri düşünülmektedir. Anadolu'da örgütlenen Ahilik, Türklerin yerleşik hayata geçişini hızlandırırken, ekonomi ve ticarete söz sahibi olmalarını da sağlamış, üretimi canlandırmış ve kenti bir ticaret merkezine dönüştürmüştür. Ahilik kısa zamanda taşıdığı değerler sistemi ile saygı duyulan bir meslek kuruluşu haline gelmiştir. Ticarete olduğu kadar kent idaresinde de söz sahibi olan Ahilik teşkilatı Selçuklu devletinin siyasi birliğinin bozulması ve zayıflamasından sonra Ankara'nın yönetimini devralmış ve Osmanlı İmparatoru Sultan I. Murat ile anlaşmaya vararak kent yönetimini devrettikleri 1362 yılına kadar sürdürmüştür (Çağatay, 1996:33-43).

Kent Osmanlı İmparatorluğu yönetimine girdikten sonra 1402 yılında sultan Yıldırım Bayezid ve Timur arasında yaşanan Ankara Savaşı'na sahne olmuştur. Osmanlı sultanı Yıldırım Bayezid'in savaş sonunda esir düşmesinden sonra şehzadeler arasında yaşanan taht kavgaları neticesinde bölgedeki siyasi birlik bozulmuş bu da kentin sosyal ve

ekonomik alanlarda gerilemesine neden olmuştur. 15. Yüzyıl ile birlikte bölgedeki siyasi birliğin yeniden sağlanması kentin ticari faaliyetlerini arttırmış özellikle de Ankara'da üretilen sof kumaşı önemli bir ihraç malı haline gelmiştir. Öyle ki yolları Ankara'dan geçen gezginler tiftik ipinden üretilen bu kumaşa seyahatnamelerinde geniş yer vermişlerdir. Bu noktada Habsburg elçisi Busbecq ile birlikte kenti ziyaret eden Dernschwan'ın Ankara'nın topografisini resmettiği (Şekil 2) ve sof kumaşının üretimi detaylı bir şekilde anlattığı seyahatnamesi kentin o dönemdeki topografisini anlamak adına önemlidir (Renda ve diğerleri, 2004:24).16. Yüzyıl sonunda baş gösteren Celâli isyanlarıyla kent zor dönemler geçirmiş, 17. ve 18. Yüzyıl'da kenti ticaret merkezi olarak önemini korumaya devam etmiştir. 19. Yüzyıl ile birlikte Ankara'yı özel kılan sof üretiminin ham maddesi sayılan tiftik keçilerinin Güney Afrika ve başka ülkelere kaçırılması kentin sof üretimini ve ticaretini etkilemiştir. Sof üretiminin azalması, esnafın fakirleşmesi, 1874 yılında kentte baş gösteren büyük kıtlık ve 1. Dünya Savaşı sırasında kentte çıkan büyük yangın Ankara'nın cazibesini kaybetmesine ve sıradan bir Anadolu kasabası haline gelmesine neden olmuştur Ankara, Milli Mücadele dönemi ile yeniden dirilmiş ve Cumhuriyetin yeni idare merkezi olarak adeta küllerinden yeniden doğmuştur (Renda ve diğerleri, 2004: 20-28).

Şekil 2. Dernschwan'ın Ankara Kalesi çizimi.

Kaynak: Renda, G., Durukan, A., Öztan, Y., Yasa Yaman, Z., Akpolat, M. S., Müderrisoğlu, F. ve diğerleri 2004:24. *Ankara başkentin tarihi, arkeolojisi ve mimarisi*. Ankara: Ankara Enstitüsü Vakfı.

2.2.Aile - Kent İlişkisi

Milli Mücadele yıllarının ardından, Avrupalı devletler 2. Dünya Savaşı'na sürüklenirken, Türkiye, dünyaca yaşanan bu kaosun dışında kalmış, Cumhuriyet'in ilanıyla başlattığı iktisadi, idari ve kültürel anlamdaki atılım sürecine devam etmiştir.

Ankara, Cumhuriyet tarihi içerisinde kalkınma ve sosyal hayattaki düzenlemelerin hızla benimsendiği ve uygulandığı bir başkent olarak diğer kentlerden ayrılır. Modernitenin simgesi haline gelen ve adeta Cumhuriyet ideolojisini yansıtan bir başkent olarak Ankara, dünya ölçeğinde 20. Yüzyıl'ın başlarından itibaren kurulan Canberra, İslamabad ve Brezilya gibi oluşum süreçleri benzer şekilde seyreden başkentlerle karşılaştırıldığında kentin ekonomik ve kültürel yapılaşmasıyla yeni rejimin *hafıza mekânı* haline gelmesi açısından paralellikler gösterse de köklü tarihi ve değerleriyle dünyadaki benzer örneklerden ayrılmakta ve farklı bir örnek teşkil etmektedir (Tekeli,1994:143).Başkent Ankara'yı özel kılan bu farklılıklar Tekeli (1994:143) tarafından şu şekilde özetlenmiştir;

Ankara'nın başkent olması kararı üç örnekten önemli farklılıklar gösteriyor, bir yandan yıkılan imparatorluğun ve kaldırılan halifeliğin imgelerinden yeni rejimin kendisini sıyırması kaygıları, öte yandan yarı sömürge niteliğindeki bir ekonominin dışa bağımlılığı yüksek ekonomisinden kurtulup, bağımsız bir ülke ve ekonomi oluşturma amaçları, Ankara kararının alınmasında önemli rol oynuyor. Bu niteliği Ankara kararını diğer üç yeni başkent kurma kararından ayırıyor, ona genel bir kategori içinde bir örnek olma niteliği kazandırıyor.

Kentin Anadolu'nun ortasında güvenli bir konuma sahip olması, demiryolu, haberleşme ağı ve benzeri alt yapının elverişli olması, payitahtın simgesi haline gelen, politik gelişmelerin merkezi İstanbul'a uzak olmaması ve özellikle Kurtuluş Savaşı yıllarında başlatılan mücadeleye kent halkının da Mustafa Kemal Atatürk kadar inanması, benimsemesi, başlatılan ulusal harekete tüm maddi ve manevi kaynaklarıyla tereddütsüz

katılması, Ankara'yı Milli Mücadele yıllarının merkez karargâhı haline getirirken başkent olmasındaki karar sürecini ve yeni rejimin merkezi haline gelmesini de pekiştirmiştir (Şimşir,1988:55-56).

27 Aralık 1919, kentin geleceği ve Ankaralılar için bir dönüm noktası olarak kabul edilebilir. Dikmen sırtlarında coşku ile karşılanan Mustafa Kemal, karşılandığı bu Anadolu kentinde kendine gösterilen ilgi ve samimiyet karşısında şaşırılmış, kendisine verilen beklenmedik destek gelecekte kurulacak olan Cumhuriyet'in merkezi olması adına Ankara'nın başkent adaylığını garantilemiştir (Aydın, Emiroğlu, Türkoğlu, Özsoy, 2005:350).

Hamamönü'nde, Şemsizade Urgancı Abdullah Tanrısever ve Sıdika Hanım'ın kızları olarak, 1 Nisan 1924 günü dünyaya gelen Naime Tanrısever Bademli'nin aktardıklarından da Milli Mücadele yılları ve sonrasında Ankaralıların ne işle uğraşırlarsa uğraşınlar memleket meseleleri ile yakından ilgili oldukları anlaşılmaktadır. Öyle ki Ankara halkı Kurtuluş Savaşı yıllarında verdiği destekten başlayarak Cumhuriyetin ilanı ile her türlü kalkınma faaliyetini ve yenliği içselleştirmiş ve desteklemiştir.

Şemsizade Urgancı Abdullah Bey, geçimini ticaretle sağlarken yaşamı boyunca da memleket meselelerinin içerisinde olmuş, siyasi gelişmeleri yakından takip etmiştir. Naime Tanrısever Bademli ile yapılan görüşmeler bahsedilen bu iç içeliği yansıtması açısından önemlidir. Atatürk'e verilen destek ve o dönemlerde her kesimden insanın siyasete duyduğu ilgi onun da hafızasına yer etmiştir.

Babam, Atatürk Ankara'ya geldiğinde onu karşılayanlar içindeymiş. O zamanlar, bizim ailemiz gibi Koçlar, Bulgurlular böyle bazıları da bağış yapmışlar, Atatürk'ün izinden gitmişler. Babam aynı zamanda mecliste Münt[a]hibi saniymiş³, yani milletvekillerini seçerlermiş. Hatta benim doğum haberini de mecliste toplantıda olduğu bir günde almış. (Naime Bademli,kişisel iletişim, 12 Kasım 2013).

Milli Mücadele döneminin zorlu ve yokluk yıllarında dönemin Ankara müftüsü Rıfat Börekçi önderliğinde başlatılan mücadeleye destek olmak için çoğunluğu ticaret ile uğraşan eşraftan toplanan para kent tarihinde önemli bir yer tutan ve kent hafızasına işleyen Ahi geleneğinin bir yansımasıdır. Ahi kültürünün kent tarihindeki izleri geride kalan cami, han, hamam, imarethane, çeşme gibi yapılar üzerinden somutlaşırken kente ve kent yaşamının iliklerine işleyen kültürün devamlılığı Milli Mücadele döneminde Mustafa Kemal Atatürk'e gösterilen bu destek ile somutlaştırılmıştır.

Kent kültürünün şekillenmesinde Ahilik kadar etkili olan bir başka unsur da Hacı Bayram-ı Veli ve onun öğretileridir. Asıl adı Numan olan ve Ankara'nın Solfasol köyünde doğduğu düşünülen Hacı Bayram-ı Veli uzun yıllar müderrislik yaptıktan sonra bilinmeyen nedenlerden ötürü müderrisliği bırakarak tasavvufa yönelmiş ve tasavvuf eğitimi almak için 1392 civarında Ankara'yı terk etmiştir. Tasavvuf eğitimini Şam, Tebriz, Erdebil'de eğitim gören ve öğrenimini tamamladıktan sonra Bursa'ya yerleşerek fırıncılık yapmaya başlayan bu nedenle Somuncu Baba olarak da bilinen, Ebu Hamidüddin-i Aksarayı'den almıştır. Şeyhinin 1412 tarihinde ölümünden sonra Hacı Bayram-ı Veli doğduğu kent olan Ankara'ya geri dönerek devraldığı manevi mirası yayacağı Bayramilik tarikatını kurmuştur. Bugün Ulus'ta Hacı Bayram Camii olarak bilinen dergâhın konumu, M.Ö. 2. Yüzyıl'da Frig kültüründeki gök tanrı Men ya da ana tanrıça Kibele için yapıldığı düşünülen ve bu tapınak kalıntılarının üzerine Roma döneminde imparator Augustus adına inşa edilen tapınakla sırt sırta kurulması açısından manidârdır ve Hacı Bayram-ı Veli öğretisinin hoşgörüsünü yansıtmaktadır (Şekil 3). Ahlak terbiyesinin önem verildiği, dini kuralları temel alan Hacı Bayram-ı Veli öğretileri Osmanlı devlet yöneticileri ve Ankara'da manevi bütünlüğün sağlanmasında etkili olmuş, Anadolu'da Türklüğün manevi lideri olarak çağlar boyunca saygı görmüştür. Öyle ki 27 Aralık'ta Ankara'da Dikmen sırtlarında karşılanan Mustafa Kemal Atatürk'ün yaptığı ilk iş Hacı Bayram-ı Veli'yi ziyaret etmek olmuştur (Turan, 2004: 16-97).

Ankara için büyük önemi olan Hacı Bayram-ı Veli, Bademli ailesinin kent ile kurduğu ilişkide önemli bir yere sahiptir. Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Görsel İşitsel Sistemler Araştırma ve Uygulama Merkezi'nin (GİSAM) çalışmaları kapsamında Thomas Balkenhol, Ersan Ocak, Funda Şenol ve Elif Ekin Akşit tarafından yürütülen *Cumhuriyetin*

Kadınları Projesi, 1998 yılında başlayıp 2004'e kadar devam eden çoğunluğu Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçişi deneyimlemiş olan ve Cumhuriyet'in ilanından sonra yaşanan gelişmelere tanıklık etmiş kadınlarla yapılan ve filme alınan görüşmeleri içermektedir. Görüşmeler 2000 yılında *Cumhuriyet'in Kadınları* adıyla kısa film olarak bir belgesel haline getirilmiştir. Türkiye'deki kadınlık tarihini ve Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte yaşanan dönüşümleri kadın gözüyle anlamak açısından önemli olan çalışma kapsamında Naime Bademli'nin eşinin kız kardeşi Fethiye Yapıcı'yla görüşmeler yapılmıştır.

Şekil 3. Hacı Bayram Camii ve Augustus Tapınağı genel görünüm.
Fotoğraf: Arzu Beril Kırcı, 2014.

Fethiye Yapıcı'nın aktarımlarından ailenin köklerinin Hacı Bayram-ı Veli'ye dayandığı, babaanneleri ve 12 yaşında tifo hastalığından kaybettikleri ablaları Şükriye Bademli'nin, babalarının köklerinden ötürü Hacı Bayram'da bulunan dikilitaşın yanında gömülü oldukları öğrenilmiştir. Fethiye Yapıcı, yapılan görüşmelerde babası Raşit Bademli'nin de Ankara'da Mustafa Kemal Atatürk'ü karşılayanlar arasında olduğunu ve meclis matbaasında musahhah⁴ olarak görev yaptığını belirtmiştir.

Bu noktadan hareketle gerek Naime Bademli gerek Fethiye Yapıcı'nın aktarımlarından her iki ailenin de ortak bir kültür ve benzer düşünce yapısına sahip olduğu, bu şekilde kent ile kurulan kuvvetli bağların pekiştirildiği, Naime ve Niyazi Bademli'nin evliliklerinin

münasip görülmesinde paylaşılan bu ortak değerlerin ve benzerlik gösteren aile yapısının etkili olduğu düşünülmektedir.

Cumhuriyet ilan edildikten sonra Ankara yeni bir hayatın, yeni bir kültürün temsil edileceği bir başkent olmuştur. Naime Bademli, bu yeni hayatın içerisine doğan bir *Cumhuriyet Çocuğu* olarak ailesinin yaşadıklarından çok daha farklı bir yaşamı tecrübe etmiş ve çocuklarını da bu doğrultuda yetiştirmiştir. Temel aktarımın aileler yoluyla gerçekleştiği ve kent kültürü içerisinde de önemli bir yer tutan kültürel hafıza, Naime Bademli'nin çocuklarına da aktarılmış böylece kentle ve tarihiyle kurulan kültürel bağ sonraki nesillerce de benimsenmiş ve pekiştirilmiştir. Ailelerinin kent ile olan ilişkisini yakından deneyimleyen ve içselleştiren çocuklar, eğitimleriyle gerek akademik gerek kültürel ve sanatsal alanlarda kente katkıda bulunmuşlardır. Naime Bademli, yetiştirdiği üç çocuğu ile Cumhuriyet ideolojisinin özellikle de kız enstitüleri yoluyla kadınlara yüklemiş olduğu vatana hayırlı evlat yetiştirme, iyi bir anne ve ev hanımı olma, ülke ekonomisine katkıda bulunma misyonunu yerine getirmiştir. Bademli ailesinin en büyük çocuğu Raci Bademli, fikir ve uygulamalarıyla kent planlamasına ve gelişimine bulunduğu önemli katkılarla ailenin kente olan vefasının sembolü olmuştur.

2.3.Ailenin Ekonomik Durumu

Naime Bademli'nin hayatı boyunca maddi bir sıkıntı çekmediği ve yaşamı boyunca standartlarını sürdürerek refah bir hayat sürdürebilecek kadar varlıklı olduğu söylenebilir. Babası Şemsizade Urgancı Abdullah Tanrısever, Kınacızâdeler, Mermerciler, Bulgurlular gibi Ankara'nın tanınan tüccarlarından ve o zamanın ticaret merkezi sayılabilecek Kale'de kendine ait bir dükkânı vardır. Yapılan görüşmelerde Naime Bademli, annesi Sıdika Hanım'ında varlıklı bir ailenin kızı olduğunu belirtmiştir.

Annem de Ankara'nın iyi ailelerinden gelirdi. Çok onurlu bir kadındı. O zaman öyle tahsilli bir kadın değildi ama çok akıllıydı. Bahçelere bostanlara bakan insanlar olurdu. Onlar anneme mahsulleri getirirler dökerler böyle annem de seçerdi. Mahsullerin iyisini biz yedik. Bizim yiyemeyeceğimiz kadar da fazla olursa onu şeye

gönderirdi satmaya ve iyi hatırlıyorum annem çok onurlu bir kadındı. Hiçbir zaman babamdan bir kuruş istemezdi. (Naime Bademli, kişisel iletişim, 12 Kasım 2013)

Aile içerisindeki ekonomik dengelere bakıldığında Sıdika Hanım'ın da ailesinden gelen varlığıyla ve pratik zekâsıyla aile ekonomisine hatırı sayılır bir katkısının olduğu hatta kimi zaman kocasına muhtaç kalmadan ihtiyaçlarını görebilecek ekonomik geliri de sağladığı, iyi bir ev idaresi yaptığı söylenebilir.

1920'li yıllarda Kale ve çevresi kentin ticaret faaliyetlerinin yürütüldüğü ana merkez olma özelliğini sürdürürken yerleşimin de yoğunlaştığı bir bölge olarak önemini korumuştur. Eski Ankara evleri gündelik yaşam şartlarının gerekliliklerine göre planlanmıştır. Genellikle iki katlı olan evlerde üst katlar ikamet için ayrılırken alt katlar depo, ahır, mutfak gibi hizmet alanları olarak planlanmıştır. Temel ihtiyaçların giderildiği tuvaletler ise genel olarak evden bağımsızdır. Evlerde yapı malzemesi olarak genellikle taş örgülü temel duvarlar, kerpiç ve ahşap kullanılmıştır. Kale surları içerisinde konumlanan evlerin alt kat planları topografyaya uyum sağlarken cumba adı verilen çıkıntılar ile karakterize edilen üst kat planları alt kat planına göre daha muntazamdır. Geniş avlu ve sofalar eski Ankara evlerinin karakteristik özelliği olarak değerlendirilebilir. İkamet alanlarına ve misafirlerin kabul edildiği özel alanlara sofa ya da teraslardan geçiş sağlanmaktadır. Genellikle bu geçişlerde ahşap merdivenler kullanılmaktadır. Evlerin tavanları ise geometrik desenlerle ve göbek süslemeleriyle bezenmiştir. Odalarda ise dolaplar ve lamba ve yağdanlık gibi nesnelere koymak için yapılmış, niş görevi üstlenen hücreler eski Ankara evlerinde görülen iç mekân elamanlarındandır. Bunun yanında floral motiflerin ağırlıklı kullanıldığı boyalı nakış tekniği de Ankara evlerinde sıkça rastlanan bir bezeme şekli olarak karşımıza çıkmaktadır (Akok 1951: 3-9).

Naime Bademli, yapılan görüşmelerde Hamamönü'nde doğmuş olduğu evlerinde çok fazla ikâmet etmediklerini, asıl çocukluğunun Kale'deki evde geçtiğini söyler (Şekil 4). Bunun yanında yaz aylarında ailece gittikleri bağ evlerinden de bahsetmektedir. Aktarımlardan, ailenin, Hamamönü'ndeki evlerinin dışında kentin çeşitli semtlerinde birden fazla mülklerinin olduğu anlaşılmaktadır.

Bizim de Kale içinde evimiz vardı ve evimizin içinde 3 tane kule (burç)vardı. O kulelerde de, işte adamlarımız otururdu. Bazıları atlara bakarlar, bazıları temizlik yaparlar, bazıları evi korurlar, aslında Hamamönü'nde doğmuşum, ama benim çocukluğum Hisar'daki o evde geçti.

Evlerin, büyük bahçe kapıları vardı. O kapılar bir avluya açılırdı. O zamanlar ocak yok, komşu ve ya misafirimiz gelecekse avlunun ortasında mangal yanardı. O mangalda biriken küllerin başında ev sahibi oturur böyle güzel bir örgü sepetin içerisinde bembeyaz örtü, ondan sonra onun üzerinde çok güzel pırıl pırıl ovulmuş cezvelerle kahve yapardı. Bir kişilik, iki kişilik öyle 8-10 kişilik kahve yapılmazdı. Herkese ayrı ayrı pişerdi kahve. Üstünde de bol köpük olurdu. Başka bir tat vardı, başka bir bağlılık vardı. Sonra dedikodu yoktu.

Evlerimizin içindeki banyolarımız hamam tarzındaydı, hamama gider gibi evinde banyon olur, orada yıkanırısın. Mahallelerde de hamamlar olurdu ama evindeki tabi daha başka, mahallelerdeki daha başkaydı. Şengül Hamamı vardı oraya giderdik. Sonra gelin hamamları da yapılırdı. Ona da gidilirdi. Gelin görülsün diye hamama davet ederlerdi. Orada da herkesin bir yeri, locası vardı. O localarda soyunursun, o zaman mayo falan yok, peştamal giyersin omzundan atarsın o peştamalı öyle kapanırsın. Tellaklar gelir seni yıkar. Göbek taşında yemekler yenir. Oranın hali de başkaydı. Hakikaten çok güzeldi (Naime Bademli, kişisel iletişim, 12 Kasım 2013).

Ev içerisindeki gündelik yaşam ailenin ekonomik durumu ile ilgili önemli ipuçları vermektedir. Aktarımdan evin, Kale'nin 3 burcunun içerisinde geçtiği büyük bir alanda konumlandığı ve ailenin dışında evde çalışan hizmetlilerin olduğu gibi bu hizmetlilerin yaşayabilecekleri alanlardın da oluşturulduğu görülmektedir. Misafir ağırlanmasında bahsedilen davranış biçimleri ise misafirin aile içerisindeki önemini vurgularken bir yandan da ayrı cezvelerde herkese özel kahvelerin pişirilebildiği maddi gücün varlığının da bir göstergesidir. Bunun yanında genel anlamda temizlik ihtiyaçlarının umumi hamamlarda karşılandığı dönem içerisinde ev sınırlarında olan hamamlardan söz edilmesi göz önüne alındığında ailenin ekonomik düzeyinin ortalamasının üzerinde olduğu söylenebilir.

Naime Bademli'nin Kale'deki gündelik yaşamı yansıtan aktarımlarına yakın bir anlatım, Ankara'nın ticaretle uğraşan önemli ailelerinden biri olan Kınacı ailesinin kızı Nebahat Taşkın'ın ailesinden ve anılarından bahsettiği kitabında da gözlemlenmektedir. Nebahat Hanım da Hisar'daki evlerini unutamamış ve oradaki hatıralarından özlemle bahsetmektedir. Aktarımında en özlediği görüntünün anne ve babasının sedir üzerinde karşılıklı içtikleri kahve olduğundan ve evlerine yakın eski zamandan kalma kulelerden bahsetmektedir (Taşkın,2011:10-11). İki aktarımdan kahvenin 1930'lu yılların Ankarası'nda sosyalleşme aracı olarak önemli bir yer tuttuğu ve iletişim kurma aracı olarak kullanıldığı gözlemlenmektedir. Bunun yanında Nebahat Hanım'ın bahsettiği eski zamandan kalma kuleler ise Naime Bademli ve ailesinin Kale'deki evlerinin içinden geçen kale burçları olması da muhtemeldir.

Şekil 4. Kale'deki ev.
Kaynak: Naime Bademli Aile Arşivi.

Bağ Evleri Ankara'nın kent kültüründe önemli bir yer tutmaktadır. 1940'lı yılların sonuna kadar neredeyse tüm Ankaralılar tarafından kullanılmakta olan, genellikle tek ya da iki katlı olan evler, geniş bahçe ve bostanlar arasında yer almaktadır. Bir yandan sebze ve meyve üretimi yapılırken bir yandan da kış için hazırlıklar yapılarak aile ekonomisine destek olunan bu evlerde, kalabalık bir aile hayatı sürdürülür ve her aile ferdi kendi

yapabileceği güçlükteki işlerin ucundan tutmaktadır. Yapılan bu işbirliğinin aile içerisindeki ilişkileri de kuvvetlendirdiği söylenebilir. Ankara'da genellikle Dikmen, Etlik-Keçiören, Çankaya gibi kentin çabuk ısınan ve soğuyan yamaçlarında konumlanan bağ evlerine taşınmak için bunaltıcı sıcaklardan bir kaçış olarak özellikle yaz ayları tercih edilmektedir. Yazın bu evlere taşınmaya ise *bağa göçmek* denilmektedir. Bağ evlerinin temelini ise üretim kültürü oluşturmaktadır (Günel, 2005:49-64).

Herkesin bağı vardı. Bağlarda üzümler alınır, toplanır, evde, pekmez yapılırdı. Üzümleri yanımda çalışan güçlü kuvvetli kızlarımız ezerdi. Tahta bir oluğumuz vardı, üzümler o oluğa dolardı. Annem, onlara patik giydirirdi ve ayaklarıyla böyle o olukta üzümü ezerlerdi. Böyle hatırlıyorum ben şöyle hayal meyal, oluktan böyle sular akar o sular kazana alınır, bahçede kazanda pekmez kaynatılırdı. Annem, orda özel yemek yapardı. Yani bulgur pilavı yahut ne yaptıysa, oradaki işçilere de verirdi. Biz de onları yerdik. Genç kızlığımda böyle çok iyi yaşadım (Naime Bademli, kişisel İletişim,12 Kasım 2013).

Her Ankaralının hayatında olduğu gibi bağ evleri, Bademli ailesinin çocukları için de özel ve güzel zamanların yaşandığı evler olarak kalmıştır. Babaanneleri'nin Etlik semtinin Ayvalı Mahallesi'ndeki bağ evlerinin bahçesinde oynadıkları oyunların tadını unutamamışlardır.

Babaannemin Etlik- Ayvalı'da bağı vardı. Tüm aile toplanır genellikle hafta sonlarında giderdik. Mantılar yapılırdı, gözlemeler açılırdı. Aile büyüklerinin yaptığı sohbetleri dinlerdik. Uzun uzun sohbet edilirdi. Bağda ip atlama, saklambaç, kovalamaca gibi oyunlar oynardık. Fincan oyunu oynardık mesela kocaman bir bakır tepsinin içine fincanlar ters çevrilir fincanlardan birinin içine de para konurdu. Parayı bulan diğerlerine ceza verirdi (F.Ahter Bademli Kırıl, kişisel iletişim, 12 Aralık 2015).

Ankara Kalesi ve civarı özellikle de Ahiler dönemi inşaat faaliyetleriyle bir sınır kenti havasından çıkaracak ve ticaret merkezine dönüştürecek pek çok yapıya sahip olmuştur. Ahiler döneminden kalan Ahi Şerafeddin Camisi, Ahi Elvan Camisi, han,

hamam, imarethane gibi yapılar şehrin ticari kimliğini de pekiştirmiştir (Şekil 7). 1522-1523 yıllarında Kanuni Sultan Süleyman döneminde yaptırılan Çengelhan günümüze kadar varlığını sürdürebilmiş ve özgünlüğünü koruyabilmiş ender yapılardandır (Şekil 6). Ankara'nın en büyük hanlarından biri olan Çengelhan, önceleri ticari faaliyetler için kente gelen tacirleri ağırlamada kullanılmış, daha sonrasında ise depo olarak kullanımına devam edilmiştir. Eskiden At Pazarı şu anda ise Hisar Meydanı olarak adlandırılan bölgede varlığını sürdüren Çengelhan, Koç ailesi tarafından restore edilerek Rahmi M. Koç Müzesi olmuştur (<http://www.rmkmuseum.org.tr/>). Yine Çengelhan'ın hemen yanında konumlanan Çukurhan da 1920'lere kadar kent yaşamında önemli yer tutan bir yapıdır. Hemen Çengelhan'ın bitişiğinde yer alan bu yapı da Koç ailesi tarafından restore edilmiş ve günümüzde otel olarak kullanıma açılmıştır (<http://www.divan.com.tr/divan-cukurhan/>). Kale'de, At Pazarı, Koyun Pazarı ve Samanpazarı olarak adlandırılan bölgelerde bulunan ve bazısının günümüzde hala varlığını sürdürdüğü bu ticari yapılar 1920'li yıllarda kentte yaşayan halkın gündelik yaşamının içine işlemiştir. Dönemin ekonomik dinamiklerini anlamak için alışveriş alışkanlıkları da önemli bilgiler vermektedir (Şekil 5).

... Annem de meraklıydı giyime ben de. Babamdan izin alınırdı. Annem, “Abdullah Efendi, bugün dükkânına gelem mi?” diye sorardı. Babam o gün cevap vermezse, ertesi gün çağırırdı bizi. Giderdik. Babam her gittiğimizde, oranın adetiymiş siyer⁵ yedirirdi bize. Çukurhan'a ısmarlardı babam siyeri. Hâlâ durur o han orada. Gidip orada yemezdik, tepsiyle gelirdi. Babamın dükkânının içinde çalıştığı bir yer vardı, oraya gelirdi. Yemeklerimizi yedikten sonra babam nereye gideceğimizi sorar, annem de “sen nereye dersen oraya gideceğiz” derdi. Birlikte çıkar Samanpazarı'ndan aşağıya yürüyerek inerdik. Çok güzel mağazalar vardı. Biz “Rehber” mağazasından alışveriş yapardık. Babam kasanın yanına oturur, “Haydi beğenin ne isterseniz alın” derdi bize. Biz de annemle, tepeden tırnağa alırdık, hiç düşünmezdik. Mutfak alışverişimizi babam yapardı. Pazardan yiyeceklerimizi alır, tanıdık bildik bir hamal ile eve gönderirdi. Ondan bizim haberimiz olmazdı. Zaten olmayan da bahçelerde yetişirdi. Babam hiçbir zaman bize “neden bu kadar aldınız” diye sormazdı. Ne aldıysak kabul ederdi; biz de alışverişimizi bitirirdik (Naime Bademli, kişisel iletişim, 12 Kasım 2013).

Naime Bademli'nin anlatımlarından ailenin Ankara'nın çeşitli semtlerinde mülklerinin olduğu ve bu mülklerde çalışanları ile birlikte yaşadıkları görülmektedir. Gerek aile ilişkilerinde gerek çalışan-aile ilişkisinde sınırlı ama sevgi ve saygı çerçevesinde samimi ve seviyeli bir ilişki kurulduğu da söylenebilir. Çalışanlar, ailenin bir parçası olarak görülmekte ve evde ne pişiyorsa aynı yemekler çalışanlarla da paylaşılmaktadır. Alışveriş zamanlarının Abdullah Bey'in müsait olduğu zamanlara göre ayarlanması, giyim alışverişinin erkek eşliğinde, mutfak alışverişinin ise bizzat erkek

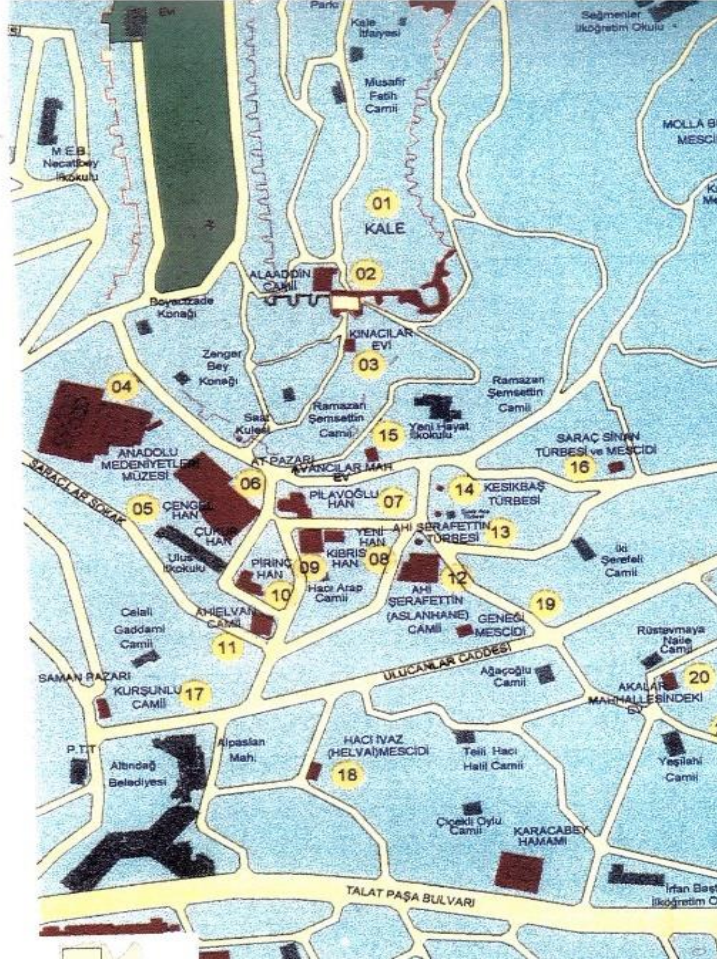

Şekil 5. Çukurhan.
Fotoğraf: Arzu Beril Kırıcı, 2014.

Şekil 6. Çengelhan.
Kaynak: <https://commons.wikimedia.org/>

tarafından yapılması dönemin kadın- erkek ilişkilerindeki dengeyi yansıtması açısından önemlidir. Ekonomik idarenin genel anlamda erkek tarafından yapıldığı söylenebilir. Her ne kadar gençliğinde ekonomik idarenin erkeğin elinde olması söz konusu olsa da Naime Bademli'nin evliliğinde durum tam tersi olmuştur. Bu değişim yeni yaşamla birlikte kadının değişen rolünün ve öneminin de altını çizmektedir.

Şekil 7. Kale ve civarı.

Kaynak: Renda, G., Durukan, A., Öztan, Y., Yasa Yaman, Z., Akpolat, M. S., Müderrisoğlu, F. ve diğerleri 2004:117. *Ankara başkentinin tarihi, arkeolojisi ve mimarisi*. Ankara: Ankara Enstitüsü Vakfı

Naime Bademli'nin yapılan görüşmelerde “çok mutluydum”, “ müreffah bir çocukluk yaşamışım” gibi sıklıkla tekrarladığı cümlelerden çocukluk ve gençlik yıllarını ekonomik sıkıntı çekmeden geçirdiği anlaşılmaktadır. Yaşadığı refah evlendikten sonra da eşini erken yaşta kaybetmesine ve üç çocuğunu tek başına yetiştirmek zorunda kalmasına rağmen bozulmamıştır. Naime Bademli'nin kendi kendine yeten ekonomik durumunda

ailesinden ve eşinden gelen birikimin katkısının yanında aile içerisinde özellikle de annesinden edindiği görgünün ve Kız Enstitüsü'nde aldığı eğitimin, hayatını kimseye muhtaç olmadan ve ekonomik sıkıntı çekmeden yaşamasında etkili olduğu söylenebilir.

2.4.Ailenin Kültürel Durumu

Mustafa Kemal Atatürk, daha Cumhuriyet ilan edilmeden önce çağdaşlaşma ve ulus devlet olma yolunda atılması gereken en önemli adımın kültürel reform olduğunun farkına varmış ve bu anlamda öncelikle dini devlet işlerinden ayırarak kültürel reformların önünü açmıştır. Kültürel dönüşümün hedefinde ise modern düşünce yapısının hayatın bir parçası haline gelmesi yatmaktadır. Bu anlamda özellikle eğitim alanında birliği sağlayan ve kültürel reformların kilometre taşlarından sayılan *Tevhid-i Tedrisat Kanunu* (3 Mart 1924) *Harf Devrimi* (1 Kasım 1928) ve düzenlenen eğitim politikalarıyla Cumhuriyet ideolojisi gelecek nesillere aktarılmıştır (Gençkaya,2008:65). Ankara, iktisadi ve idari kalkınmanın yanı sıra eğitimin modernleşmesine de öncülük etmiş, Mustafa Kemal Atatürk'ün, gelecekte kurulacak olan Cumhuriyet'in temsilcileri ve aktarıcıları olan öğretmenlerden neler beklediğini açıkladığı ve kültür reformları adına ilk tohumların atıldığı *Birinci Maarif Kongresi*'ne (16 Temmuz 1921) ev sahipliği yapmış, gelecek nesillerin müfredatlarının oluşumu ve *Heyet-i İlmiye* toplantıları ile eğitim politikalarının bir sisteme oturtulması için kararların alınmasına da şahitlik etmiştir (Gençkaya, 2008: 67-79) .

Kültürel hayatta yaşanan bu dönüşüm, Naime Tanrıseven Bademli'yi belki de annesinden çok daha şanslı bir kadın yapmıştır. Milli Mücadele döneminin zorlu hayat koşullarını gören annesinin aksine Naime Tanrıseven Bademli, sevdiği romanları okuduğu, kendi mektuplarını, günlüklerini yazdığı, topluma faydalı olabilmek adına öğrendiklerini başkalarıyla paylaştığı, modern kıyafetleriyle sinemalara, parklara, balolara gittiği ve hatta annesinin hayatı boyunca görmediği başka ülkeleri görme fırsatı bulduğu modern bir hayat yaşamıştır. Bir evin tek kızı olarak yetişen Naime Tanrıseven Bademli'nin eğitimi ailesi tarafından önemsenmiş ve desteklenmiştir. Naime Hanım, yapılan görüşmelerde babasının da bilgili bir adam olduğunu şu anısını anlatarak ifade eder:

Ben doğduğumda babama haber gitmiş, nasıl sevinmiş anlatamam. Babaannemin adı Naileymiş . O zaman demiş babam, benim kızımın adını “Naime” koyun . Aman demiş dikkat edin - babam da okumuş insandı- “Y” ile yazılırsa, “Nayime” olursa kemiksiz hayvan anlamına gelir ama benim kızımın adı “Naime” olursa cennetteki bir bahçenin ismi olur demiş ve aynı şekilde yazmışlar. Y ile yazmayın Naime yazın diye bunu babam iki üç kere söylemiş (Naime Bademli, kişisel iletişim,12 Kasım 2013).

Naime Tanrısever, İlköğrenimini, bugün hâlâ Cebeci’de, Erzurum Mahallesi Soysal Sokak No: 29 ‘da faaliyet gösteren İltekin İlkokulu’nda tamamlar(Şekil 8).

Şekil 8. İltekin İlkokulu, 5. sınıf hatırası.
Kaynak: Naime Bademli Aile Arşivi.

Evin tek kızı olarak rahat bir yaşam süren Naime Tanrısever, ilkokulu bitirdikten sonra orta öğrenimine *Ankara Kız Lisesi’nde* devam etmiştir. 1923 yılında eğitime yetersiz bir bina ile başlayan Ankara Kız Lisesi’nin açılışından bir yıl sonra öğrenci sayısındaki artış nedeni ile yeni bir bina yapımına başlanmıştır. Yeni okul binasının yapımı sırasında orta okul öğrencileri geçici olarak eğitimlerine okul yapımının tamamlandığı 1935 yılına kadar İsmet Paşa Kız Enstitüsü’nde devam etmişlerdir (Gençkaya, 2008:81). Naime Hanım, Ankara Kız Lisesi’nde okuduğu dönemleri şöyle anlatır;

Ben öyle evde oturan kız değildim. Ben çalışan, yani o okuldan o okula giderdim. Galiba biraz iyi talebeydim. Beni ailem çok güzel yetiştirdi. Önce Kız Lisesi, o zaman sade kızlar okurdu oraya giderdim. Aniden böyle sınıfımızın kapısı açılır. Atatürk, o gözler o boy böyle fazla boylu değildi ama bir girerdi sınıfa böyle korkardık biz. Sen şunu söyle sen bunu söyle tarih sorardı, ondan mı memnunsun bundan mı ha bak onu da söyleyeyim ben Kız Lisesi'ndeyken yanımızda etnografya müzesi vardı. Rahmetli Atatürk öldüğü zaman onun cenazesini o müzeye koydular gördüm. Okulla gittik. Önünde saygımızı yaptık ve her zaman da oraya saygıyla bakardık (Naime Bademli, kişisel iletişim, 12 Kasım 2013).

Naime Hanım'ın aktarımlarından anlaşıldığı kadarıyla anne ve babası kızlarının eğitim hayatını engellememiş ve ellerinden geldiğince desteklemişlerdir. Hatta Kız Lisesi'nde okuduğu zamanlarda da Mustafa Kemal Atatürk'ü görebilme heyecanını yaşayan sayılı öğrencilerden olmuştur. Orta Doğu Teknik Üniversitesi Görsel İşitsel Sistemler Uygulama ve Araştırma Merkezi'nin yürüttüğü *Cumhuriyetin Kadınları* projesi kapsamında yapılan sözlü görüşmelerde pek çok kadının da belirttiği gibi 1930'lu ve 40'lı yıllarda kız çocuklarının roman okumalarına pek sıcak bakılmamaktadır. Romanlar öncelikle ebeveyn kontrolünden geçirilerek çoğu zaman kızlar ellerini bile süremeden ortadan kaybolmaktadırlar (Ocak ve diğerleri, 2000).

Boş zamanlarım pek olmazdı çünkü ben roman okurdum. Şimdi bir şey söyleyeceğim gülersiniz. Şimdiki oynanan filmler, diziler benim hep okuduğum romanlar. Babam biraz karşı çıkardı. Şey bir roman okumayayım diye. Akşam yatmadan benim baş ucumda lamba vardı, onu söndürür giderdi. Bir daha kalkamazdım bazen böyle fener alırdım yorganın altında bir güzel okurdum.(Naime Bademli, kişisel iletişim, 12 Kasım 2013).

Her ne kadar Abdullah Bey kızının roman okumasından çok hoşnut olmasa da bu konuda çok ısrarcı ve baskıcı olmamış ve kızının kültürel gelişimini engelleyecek müdahalelerde bulunmamıştır. Naime Hanım pek çok yaşının aksine romanlarından olmamış, kimi zaman rahat şartlar altında olmasa da roman okuma fırsatı bulmuştur. Naime Tanrıseven'in o dönemlerde okumayı sevdiği romanlar belki de ileride eşi olacak Niyazi Bademli'ye yazacağı mektuplara ilham olacaktır. Bunun yanında kızlar için hayat

sadece evin içerisinde değil evin dışındaki sosyal aktivitelerle de devam etmektedir. Bisiklete ya da ata binmek Naime Tanrısever'e en az roman okumak kadar keyif vermektedir.

Bizim taşındığımız bu en son Bahçelievler, konservatuvar oradaydı. O zaman okulda okurken sesin müsaitse seçerler oraya giderdik biz müzik dersi alamaya. Ben de giderdim beni piyanoya ayırdılar biraz da sesim o zaman güzeldi. Okulumun arkasında İtekin İlkokulu'nda okudum. Nerden nereye geçiyorum ama kusura bakmayın. Oraya giderdim. Bayağıda bir şeyler çalıyordum. İşte pratik yani öyle ama nota biliyorduk o zaman biz, mesela notanın gamı inişi çıkışı onları bilir ona göre seslendirirdik. O konservatuvara gitmeden de orda geniş tarla vardı. O tarlada bisiklete binerdim. Yani böyle güzel zamanım geçti (Naime Bademli, kişisel iletişim, 12 Kasım 2013).

Cumhuriyet'in eğitim politikaları içerisinde *Kız Enstitüleri* ayrı bir yer tutar. Kısa zamanda Ankara, İstanbul, İzmir, Bursa, Manisa, Adana, Trabzon, Elazığ gibi ülkenin farklı şehirlerinde Cumhuriyet ideolojisini kadınlara aktaracak enstitüler kurulmaya başlanır (Akşit, 2005:146). Yeni ulusun inşa sürecinde kadınlar kültürel değişimin öncüleri olmuş, Cumhuriyet ideolojisinin evlerdeki temsilcileri olmaları amaçlanmıştır. Bu nedenle enstitü eğitimlerinde *ev*, kadın için kutsal kabul edilmiş, aile kavramını irdeleyen, iyi bir eş, iyi bir anne olmak ve gelecekte memlekete ve millete yararı dokunacak faydalı bireyler yetiştirmek kadınlar için temel unsurlar olmuştur. Evi idare edecek kadınları desteklemek amacıyla ev ekonomisi, biçki-dikişi öğrenmek, yemek pişirme gibi dersler müfredata girmiştir (Akşit, 2005:143-154). Böylelikle modernleşme evlerin hâkimi olan kadınlar tarafından ev içinde yayılacak ve gelecek nesillere yeni kurulan ulus sevgisi bu yolla verilecektir. Enstitüler zaman zaman müfredat olarak buldukları şehirlere göre farklılıklar gösterebilirler de temelde aynı ilkeleri taşımaktadırlar. İlkokul mezunlarının kabul edildiği enstitüler içerisinde Ankara, öğretmen yetiştiren kısmın sadece İsmet Paşa Kız Enstitüsü'nde (Şekil 9) bulunmasıyla diğerlerinden ayrılır (Akşit, 2005:156).

Günümüzde Ankara'nın Altındağ ilçesine bağlı Ulus semtinde Zübeyde Hanım Kız Meslek Lisesi olarak işlevini sürdüren İsmet Paşa Kız Enstitüsü İsviçreli Mimar Ernst Arnold Egli⁶ tarafından 1930'lu yıllarda inşa edilmiştir. Enstitü Cumhuriyet'in ilk

yıllarında Ankara’da uluslararası mimari üslubun uygulandığı bir örnek olarak öne çıkmıştır (TMMOB, 2004).

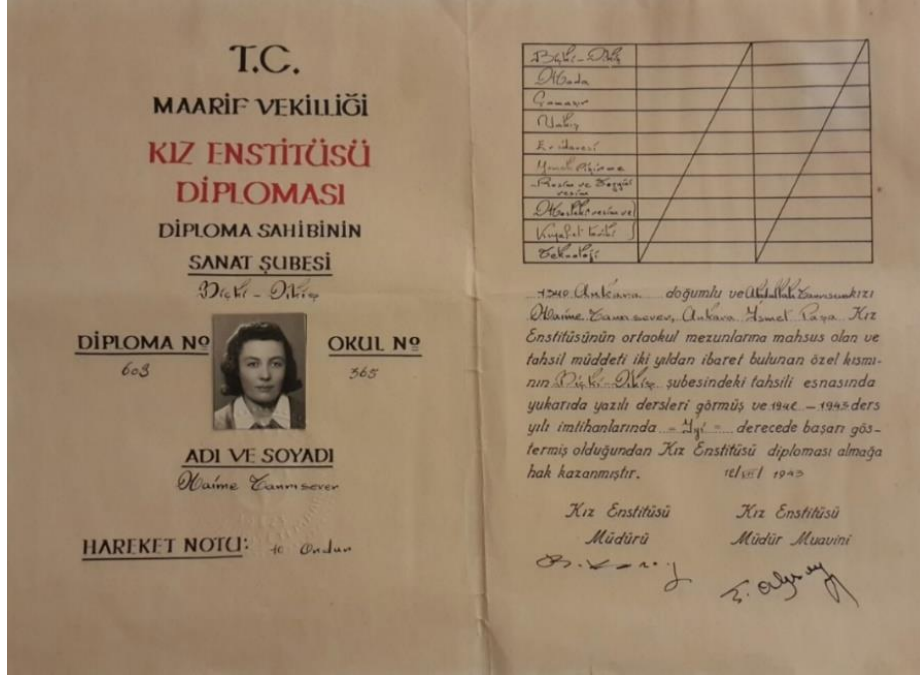
Şekil 9. İsmet Paşa Kız Enstitüsü.
Kaynak: Koç Üniversitesi-VEKAM Fotoğraf ve Kartpostal Arşivi.

Naime Tanrısever’in ideali “Hakim Teyze” diye hitap ettiği aile dostları gibi Hukuk okumak olsa da -Abdullah Bey’in her hayalini gerçekleştirdiği kızına bu noktada biraz hayal kırıklığı yaşattığı söylenebilir Hukuk Fakültesi’nde öğrenim görememiş fakat Ankara İsmet Paşa Kız Enstitüsü’nün ortaokul mezunlarına mahsus verilen özel kısmının sanat şubesinin biçki-dikiş bölümünden 1943 yılında mezun olarak öğretmen diplomasını almıştır (Şekil 10).

Naime Tanrısever, tıpkı birlikte okuduğu sınıf arkadaşlarının da yapacağı gibi öğrendiklerini aile hayatında uygulayacak, iyi bir eş ve iyi bir anne olarak Enstitü yoluyla Cumhuriyetin kendine yüklediği misyonu yerine getirecektir (Şekil 11). Bu anlamda Cumhuriyet dönemi eğitim politikalarının başarılı olduğu söylenebilir.

İsmet Paşa Kız Enstitüsü’nden mezun olan Naime Tanrısever için 1943 yılı önemli bir dönüm noktası olmuştur. O yıl hayatına edebiyat öğretmeni Raşit Bademli ve eşi Fatma Bademli’nin İstanbul Tıp Fakültesi’nde okuyan oğulları Niyazi Bademli girmiştir.

Bir gün çıkageldi ailesi, kızınızı Tıbbiye’de okuyan - o zaman tıp bir İstanbul’da vardı- oğlumuzu istemeye geldik dediler. Tabi benim ailem de öyle şey insanlar değillerdi. Dediler ki, müsaade buyurun biz size haber verelim. Ailem, bu kararı vermeden önce bana sordu (Naime Bademli, kişisel iletişim, 12 Kasım 2013).

Şekil 10. Naime Tanrısever’e verilen İsmet Paşa Kız Enstitüsü diploması, 1943.
Kaynak: Naime Bademli Aile Arşivi.

Şekil 11. Naime Tanrısever ve sınıf arkadaşları, İsmet Paşa Kız Enstitüsü, 1942.
Kaynak: Naime Bademli Aile Arşivi.

Evliliklerde görücü usulünün yaygın olarak görüldüğü ve evlilik kararında kızlar yerine ailenin etkili olduğu dönemlerde, ailenin evlilik sözü vermeden önce kızlarına danışmak istemeleri, Aile'nin geleneksel yapı içerisindeki modern duruşunun da bir göstergesidir. Naime Tanrısever'in ailesinin gösterdiği duruşun bir benzerini Raşit Bademli de kızlarını okuttuğu için kendini ayıplayan ve ne amaçla kızlarını okuttuğunu sorgulayan akrabalarına karşı “kızlarım el alem'e sırlarını anlatmasın mektuplarını kendileri yazsınlar, sırlarını kendilerine saklasınlar diye okutuyorum” (Fethiye Yapıcı, kişisel iletişim, Ocak ve diğerleri, 2000) cevabını vererek kızları için sergilemiştir. Naime Hanım'ın evlilik yaşının dönemiyle kıyaslandığında çok erken olmadığı da gözlemlenmektedir. Her iki ailenin de göstermiş olduğu benzer davranış biçimleri dönemin geleneksel toplumsal yapısı göz önüne alındığında, kadına ve eğitime verilen değeri göstermesi açısından önemlidir.

10 Aralık 1943 yılında Naime Tanrısever gelecekte her zaman sevgi ile bahsedeceği eşi Niyazi Bademli günümüzde Etnografya Müzesi olarak kullanılan, 1927-1930 yılları arasında mimar Arif Hikmet Koyunoğlu tarafından Osmanlı mimarlık üslubundan esinlenerek yapılan Halkevi'nde(Şekil 12 ve 13) sade bir törenle nişanlanmıştır (TMMOB, 2004).

1943 yılında nişanlanan Naime Tanrısever ve Niyazi Bademli, ailelerin de onayıyla resmileşen ilişkileriyle beraber zaman zaman birlikte vakit geçirecek ve sosyalleşecek zamanı bulmuşlardır (Şekil 14 ve 15). Okur-yazarlığın kadınların hayatına girmesinin, belki de sıklıkla dışarıda görüşme fırsatları olmasa bile Naime Tanrısever ve Niyazi Bademli'nin evlenmeden önce kişilikleri hakkında fikir edinebilmelerinde ve birbirlerine karşı olan duygularının kuvvetlenmesinde etkili olduğu söylenebilir. Öyle ki, Niyazi Bademli nişanlandıktan sonra hissettiği karmaşık duyguları eğitimine devam etmek üzere İstanbul'a geri döndüğü trende Naime Tanrısever'e itiraf etmiş ve ileride her fırsatta yazışacağı nişanlısıyla ilk yazınsal iletişimini de bu yolla kurmuştur.

Şekil 12. Naime Tanrısever ve Niyazi Bademli'nin nişan fotoğrafı, Halkevi, 10 Aralık 1943.
Kaynak: Naime Bademli Aile Arşivi.

Şekil 13. Naime Tanrısever ve Niyazi Bademli'nin nişan fotoğrafı, Halkevi, 10 Aralık 1943.
Kaynak: Naime Bademli Aile Arşivi.

Şekil 14 ve 15. Naime Tanrısever ve Niyazi Bademli sokak gezintileri, 1944.
Kaynak: Naime Bademli Aile Arşivi.

Naime hanım, yapılan görüşmelerde eşinin edebi yönünün çok kuvvetli olduğundan ve kendisine güzel şiirler yazdığından sıklıkla bahsetmiştir. Yaşanılan bu duygusal ve zihinsel iletişim evliliklerinin sağlam temellere oturmasında önemli bir etken olarak kabul edilebilir. 1943 yılında Tıbbiye öğrencisi olan Niyazi Bademli'nin eğitiminin tamamlaması beklendiğinden Naime Hanım için uzun bir nişanlılık dönemi geçmiştir.

Dünya'daki devletlerin 2. Dünya Savaşı'nın etkilerini yaşadıkları bu yıllarda Türkiye Cumhuriyeti her ne kadar savaş içerisinde olmasa da savaşın beraberinde getirdiği ekonomik sıkıntılardan etkilenmiştir. Naime Bademli'nin evlilik yılları aktarımları dünyada yaşanan savaşın yansımaları hakkında az da olsa bir fikir verir.

O zamanlar görümcemin eşi orduda plancıydı. Harita çizirdi. Biz evlenirken Mahvel'de yapalım düğünü dediler. Orada düğün yapınca da fotoğrafçı gelir, resim çekerdi. Görümcem demiş ki olmaz çok pahalı olur. O zamanlarda doktorun ailesi kaç çocuk okutuyor görsen bir maaşla. Tasarruf yapmayı seviyorlar. Ben de severim iyi

olur. O ailenin adetlerine göre hareket etmeye başladım. Saygı bizde çok önemliydi öyle şimdiki gençler gibi baba onu isterim yok. Tabi dedim gerek yok resme ve benim gelinlik fotoğrafım hiç olmadı. O içimde bir hicrandır. Öyle istediğini tutturan biri de değildim ama çok üzüldüm. Gelinliğimi olgunlaşmada madamın çizdiği şeyle yaptık. Kendim diktim atölyede arkadaşımınla birlikte. Öyle güzeldi ki... Duvağım kısaydı fakat ucunda martılar uçardı böyle. Gelinliğim çok güzeldi. (Naime Bademli, kişisel iletişim, 2013).

Naime Hanım'ın evlendiği yıllarda 2. Dünya Savaşı sona ermiş olmasına rağmen beraberinde getirdiği ekonomik sıkıntılar Türkiye'yi de etkilemiştir. Naime Hanım çok istemesine ve ailesinin de durumu bu isteğini karşılayacak kadar varlıklı olmasına rağmen fotoğraf çekimi isteğinde diretmemesi, kocasının ailesine göstermiş olduğu saygının ve ailesinden aldığı görgünün de bir göstergesidir. 1945 yılında Naime Tanrısever artık Naime Bademli olmuştur(Şekil 16).

Şekil 16. Naime Tanrısever ve Niyazi Bademli nikâh fotoğrafı, 1945.
Kaynak: Naime Bademli Aile Arşivi.

Eğitime önem verilen bir aileden gelen eşi Niyazi Bademli'nin okumaya ve kendini yetiştirmeye meraklı bir doktor olması evlendikten sonra Naime Bademli'nin hayatının değişmesinde önemli bir etmendir. Evlendikten sonra Niyazi Bademli yedek subaylık

görevini yerine getirmek için İstanbul-Alemdağ'a gider. Naime Hanım'da eşine destek olmak amacıyla kocasının yanına, Alemdağ'a gider ve burada, 1946 yılında ilk çocukları Raci Bademli dünyaya gelir (Şekil 17).

Şekil 17. Naime ve Niyazi Bademli, İstanbul-Alemdağ, 1946.
Kaynak: Naime Bademli Aile Arşivi.

Niyazi Bademli askerlik görevini tamamladıktan sonra 1948 yılında hükümet tabibi olarak Siirt-Kozluk'ta görevlendirilir. Naime Hanım da hiç itiraz etmeden eşi ile birlikte Siirt'e gider ve orada bir yandan bıçki-dikiş dersleri verirken bir yandan da kocasının kendine gösterdiği biçimde salgın hastalıklara karşı aşı yapmaya başlar. Burada yaşadıkları süre içerisinde de ikinci çocukları Semra Bademli dünyaya gelir. Semra Bademli'nin doğumu Naime Bademli için zor bir doğum olur. Annesinden doğum hikâyesini defalarca dinleyen Semra Hanım o günleri şu şekilde aktarır;

Babam görevini yaparken yanında çalışan ebenin köpeği kuduz olmuş. Babam da köpeği uyutmuş. Bunun üzerine annem beni doğururken ebeyi çağırılmışlar. O zaman da annemin yanında Hatun diye bir yardımcısı varmış. Ebe beni doğurturken senin kocan bizim köpeğimizi öldürdü ben de senin yavrunu öldüreceğim demiş ve annemi kaldırıp oturtmaya başlamış. Annemin yanındaki Hatun Hanım hemen ebeyi kolundan

tutup dışarı atmış. Kapıyı kilitlemiş. Ne yapmış ne etmiş babama haber göndermiş. Babam haberi alır almaz ata binip gelmiş. Önce beni doğurtmuş sonra ben doğduktan sonra hemen beni bir kenara bırakıp annemi kurtarmış.(Semra Bademli Kırıcı, kişisel iletişim, 15 Kasım 2015).

Semra Bademli Kırıcı'nın aktardıklarından o dönemlerde salgın hastalıklarla mücadele eden doktorların ne tür problemlerle karşılaştığı ve gittikleri yerlerde halkın bazı kesimleri tarafından ne şekilde algılandığı da görülmektedir. Kuduz hastalığını engellemek adına yapılan bir müdahale halk tarafından bir intikam unsuru olarak kullanılabilmiştir. Niyazi Bademli, Siirt'teki görevini tamamladıktan sonra İstanbul Tıp Fakültesi'nden tanıdığı ve o yıllarda Ankara Tıp Fakültesi'nde görev yapmakta olan hocası Dr. İbrahim Veli Odar'ın asistanı olarak Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde göreve başlamıştır. Ankara'ya dönen ailenin üçüncü ve son çocukları olan Ahter Bademli de 1949 yılında Ankara'da doğmuştur. Çalışkan bir asistan olan Niyazi Bademli, el ayaları üzerine doçentlik tezi yapmak üzere Almanya, Marburg Üniversitesi'ne gitmiştir. Naime Hanım, her zaman olduğu gibi eşinin bu kararında da yanında olmuş ve üç çocuğu ile birlikte Ankara'da kalmıştır. Kocasını ne kadar özlese de asla çocuklarına babalarının yokluğunu hissettirmemiş, özlemine kendi içinde yaşamıştır. Niyazi Bademli, ailesinden uzakta olduğu sürede yazılan mektuplarla mesafeleri kapatılmaya çalışmıştır. Naime Hanım çocukları ve ailesiyle ilgili tüm gelişmeleri uzun uzun yazdığı mektuplarla eşine anlatmıştır. Naime Hanım, 1953 yılında eşinden aldığı bir mektupla çocukları Raci ve Ahter ile hayatında ilk defa çıkacağı Avrupa seyahatini gerçekleştirmiştir (Şekil 18 ve 19). Çocukların hepsi seyahat etmesi olanaklar açısından mümkün olmadığından çocuklar arasında bir oylama yapılmış ve Naime Hanım'ın en büyük kızı Semra, anneannesine çok bağlı olduğundan Almanya'ya gitmek yerine anneannesinin koynunda uyumayı ve sinemaya gitmeyi tercih etmiştir.

Aile içerisinde küçük yaşta olmalarına rağmen çocukların fikrinin de alınarak ortak bir karara varılması oldukça önemlidir. Çocukları ile kocasına destek vermeye giden Naime Bademli kısa sürede Almanya'daki yaşama da ayak uydurmuştur. Orada, Türkiye'ye döndükten sonra da devam ettireceği sağlam dostluklar kurmuş ve Almancayı öğrenerek yabancı bir dil edinmiştir.

Şekil 18. Naime, Ahter ve Raci Bademli, Marburg, 1953.
Kaynak: Naime Bademli Aile Arşivi.

Şekil 19. Naime, Ahter ve Raci Bademli, Marburg, 1953.
Kaynak: Naime Bademli Aile Arşivi.

1953 yılının Kasım ayında Naime Bademli çocukları Raci ve Ahter ile gittiği Almanya'dan Türkiye'ye Napoli üzerinden gemi seyahatiyle geri dönmüştür (Şekil 20). Naime Bademli'nin tek başına iki çocuğu ile böyle bir seyahate çıkması dikkate değerdir. Günümüzde pek çok insanın bile çekindiği bu seyahat Naime Bademli'nin kendine olan özgüveninin ve cesaretinin de bir göstergesi olarak düşünülebilir.

Şekil 20. Naime, Ahter ve Raci Bademli
Almanya'dan dönüşte Napoli'de, 1953.
Kaynak: Naime Bademli Aile Arşivi.

Bu süreç içerisinde Ankara'nın sosyal hayatında da hızlı dönüşümler yaşanmaktadır. Hızlı bir kentleşme sürecinin ardından sosyal hayat içinde pek çok mekân düzenlenmiş ve faaliyete geçmiştir. Bayramlar gibi milli günlerin önemini vurgulamak için Halkevi'nde çeşitli etkinlikler düzenlenir, baloların yer alacağı oteller⁷ inşa edilmeye başlanır, halkın sosyalleşmesine imkân veren parklar, bahçeler, mesire yerleri, lokantalar, sinemalar gibi sosyal mekânlar açılırken havuz başları ve meydanlar konserlerin vazgeçilmez sahneleri olmuşlardır. Ankaralıların nefes aldığı önemli sosyal alanlardan biri de 1942 yılında açılan Gençlik Parkı olmuştur (Şekil 21).

Şehir merkezinde herkesçe kolay ulaşılabilir bir konuma sahip olması, su sporları gibi çeşitli aktivitelerin düzenlenmesi ve bir yandan yayınladığı radyo programlarıyla insanların sosyalleşirken dünya ve memleket meselelerini takip edebileceği bir ortam sağlaması açısından Gençlik Parkı, Ankaralıların hayatında önemli sosyal mekânlardan biri haline gelmiştir (Güneş, 2013:183).

Şekil 21. Bademli ailesi Gençlik Parkı'nda, (soldan sağa; Naime, Ahter, Semra, Raci ve Niyazi Bademli). Kaynak: Naime Bademli Aile Arşivi.

İşte benim eşim edebiyata çok düşkündü. Çok güzel bana böyle şiirler okurdu onun için daima topluluklarda tiyatroya, sinemaya giderdik ama hep Ulus civarında. Hafta sonu muhakkak bir gezimiz olurdu (Naime Bademli, kişisel iletişim, 20 Kasım 2013).

Kentte yaşanan sosyal dönüşüm Naime Bademli'nin de anlatımlarından gözlemlenebilmektedir. Hafta sonlarında ailece birlikte vakit geçirmek önemlidir. Ailenin bir araya gelmesine ve kaynaşmasına vesile olan bağ evlerine alternatif olarak parklar, bahçeler, mesire yerleri, sinemalar, tiyatrolar gibi mekânlar da sosyal hayattaki yerlerini almışlardır. Aile hafta sonlarını Ankara ve Ankara dışına yaptıkları seyahatlerle renklendirir.

Düzenlenen tıp baloları eşinin mesleğinden dolayı Naime Hanım'ın hayatında özel bir öneme sahiptir. Naime Hanım evde iyi bir anne, iyi bir eş ve kocası ile katıldığı sosyal ortamlarda görgüsü ve eğitimiyle iyi bir refakatçidir(Şekil 22). Eşi ile birlikte katıldıkları toplantıların dönüşünde kocasının her defasında hanımefendi davranışları ve sadeliği için kendisine teşekkür ettiğini şöyle aktarmaktadır:

Eşimden çok memnundum. Çok iyi bir insandı ve beni her yere götürürdü. Mesela tıp baloları olurdu. Tıp hakikaten başkaydı. Her zaman toplantı olurdu ama toplantılarımız hep ulus tarafında olurdu.Karpiç'te⁸ olurdu mesela balolarımız. Eşimde beni çok beğenirdi. “Çok güzel giyiniyorsun, çok sadesin, seni takdir ediyorum” derdi (Naime Bademli, kişisel iletişim, 20 Kasım 2013).

Şekil 22. Büyük Sinema, 14 Mart 1962.
Kaynak: Naime Bademli Aile Arşivi.

Niyazi Bademli, Almanya Marburg Üniversitesi'nde 1955 yılında doçentliğini aldıktan sonra 1962 yılında da profesörlüğünü almış ve 1965 yılında hayatını kaybetmiştir (Şekil 16). Eşinin ölümünden sonra Naime Hanım, güçlü bir kadın profili çizmiştir. Çocuklarına babalarının yokluğunu hiçbir zaman hissettirmemiş ve tıpkı kendi annesi gibi kimseye muhtaç olmamıştır. Cumhuriyet ilkelerini aile içerisinde sürdürmek ve topluma faydalı bireyler yetiştirmek, çağdaşlaşmanın temellerinin aile içerisinde atılması, iyi bir ev idaresi ve ayakları üzerinde durabilen güçlü bir anne olmak kız enstitülerinde kadınlara verilen eğitimin ve kadının kültürel değişimin sembolü olarak önem teşkil ettiğini vurgulayan özelliklerdir (Akşit, 2005:156). Çocuklarının iyi bir eğitim alması ve Cumhuriyet ilkeleri çerçevesinde topluma faydalı bireyler olmaları adına zaman zaman ailesinden kendisine kalan mal varlığını hiç düşünmeden kaynak olarak kullanmıştır. Çocuklarının fikirlerine saygı göstermiş ve gelecekte kendi düşüncelerini rahatlıkla ifade eden bireyler olmaları yönünde önemli katkılarda bulunmuştur (Şekil 23).

Şekil 23. Bademli Ailesi, (soldan sağa: Semra, Naime, Raci, Niyazi ve Ahter Bademli), 1963.
Kaynak: Naime Bademli Aile Arşivi.

Naime Bademli, erken yaşta kaybettiği eşi gibi, yaşı kaç olursa olsun, öğrenmeye olan tutkusundan asla vazgeçmemiştir. Ekonomik ve politik gelişmeleri tıpkı babası Abdullah Tanrısever gibi ilgiyle ve yakından takip etmiştir. Aldığı eğitim ve terbiyeyi çocuklarına aktardığı gibi torunlarına da aktarabilmeyi başarmıştır. Evde düzenlediği davetler, anlattığı anılarla ailenin köklerini ve değerlerini yaşatmayı ve gelecek nesillere aktarmayı ihmal etmemiş, köklerini bilen ve aile geleneklerine bağlı bireyler yetiştirme amacından vazgeçmemiştir. Mütevazı kişiliğini sade yaşamına da yansıtmış, maddiyatı hiçbir zaman hayatının merkezine koymamıştır. Eşini kaybettikten sonra bile aktif bir kadın olmuş ve ihtiyacı olan kişilere yardım etmiştir. Hayır derneklerinde görev almış ve aldığı görevi elinden geldiğince, büyük bir mutlulukla yerine getirmiştir.

Sonra ben çok yardım sevenlerde çalıştım. Çocuk sevenlerde çalıştım. Fahri, öyle parayla değil. Bize şeker anne derlerdi. Çocuklara gittik mi bir hediye götürürdük. Böyle ya elde örülmüş çocuk takımları- kendim yapardım. Arkadaşlara da yaptırırdım- yahut bir kutu şeker. O çocukların bir sevincini görsen. Keçiören'de. Keçiören'e

gideriz o çocuklara onları veririz. O coşku o sevgi çok başka bir şey (Naime Bademli, kişisel iletişim,2013).

Naime Bademli'nin, Cumhuriyet'in şanslı kadınlarından olduğu söylenebilir. Ekonomik anlamda rahat bir hayat sürmesinin yanında ailesi tarafından engellenmemiş ve kendini kültürel anlamda besleme imkânı bulmuştur. Bu noktada Abdullah Bey ve Sıdika Hanım'ın da aydın bir düşünce yapısına sahip oldukları ve bu nedenle kızlarının eğitim ve öğrenim hayatını destekledikleri söylenebilir. Ailenin kızlarına karşı sergiledikleri bu tutumda, Mustafa Kemal Atatürk'e olan inanç ve Cumhuriyet ilkelerinin içselleştirmesi de önemli bir etmen olarak düşünülebilir. Naime Hanım'ın bir diğer artısı ise eşi Niyazi Bademli ile olan evliliğidir. Yaptığı evlilikle birlikte genel anlamda arkadaşlarının sürdürdüğü hayatın aksine bambaşka bir hayat süren Naime Bademli kimi zaman salgın hastalıklara karşı verilen mücadeleye katkıda bulunmuş kimi zamansa çocuklarıyla birlikte daha önceden hiç görmediği, dillerini bilmediği uzak diyarlara korkmadan seyahat etmiştir. Hayatı boyunca eşinin ve çocuklarının yanında olmuş, ailesi için hiçbir fedakârlıktan kaçınmamıştır. Öyle ki, Niğde'ye öğretmen olarak tayini çıktığında bile eşinin yanında olmak ve çocuklarını büyütebilmek adına mesleğinden vazgeçmiş, hayatını ailesine adanmıştır. Fikirleri ve tecrübeleriyle sadece çocuklarına değil, torunlarına da aydınlatmıştır. Tıpkı anne ve babaları gibi onların da gelecekte topluma faydalı, bilgili bireyler olabilmeleri için ayırım yapmadan eğitimlerine katkıda bulunmuş, öte yandan köklerini ve geleneklerini unutmamaları adına ailesinden gördüğü terbiyeyi, gelenek ve göreneklerini anlattığı hikâyeler ve düzenlediği toplantılar ile aile içinde de sürdürmüştür. Kendinden ve hayat görüşlerinden taviz vermemiş, her dönemde ailesini toparlayan ve dengeleyen bir unsur olmuştur. Geleneksel ile modernin bir arada harmanlandığı Naime Bademli, 22 Kasım 2014 tarihinde çevresinde ve özellikle de ailesinde yeri doldurulamaz büyük bir boşluk bırakarak dünyaya gözlerini yummuş, bu dünyadaki varlığını fiziksel olarak sonlandırmıştır.

2.5. Canlanan Mekânlar

Çalışmanın bu bölümünde, hafızanın ne şekilde aktarıldığı Naime Bademli'nin ölümünden sonra aile içerisinde dağıtılan nesnelere üzerinden değerlendirilmiştir. Aktarılan hafızanın başka hafızalarca nasıl algılandığı konusu aktarımın daha iyi algılanabilmesi için deneyimlere ve duygulara dayanan farklı bakış açılarını ön plana çıkaran, araştırmacı tarafından geliştirilip uzman görüşü alınarak yapılandırılan açık uçlu sorulara verilen cevaplar kapsamında değerlendirilmiştir.

Dağıtılan nesnelere kimler tarafından ve hangi kriterlerle seçildiği, hafızanın algılanışı gibi konular 22-67 yaşlar arasında değişen ve 2 nesli temsil eden çocuklar ve torunlar üzerinden bireyler arasındaki jenerasyon, cinsiyet, yaş, meslek gibi farklılar da göz önüne alınarak yorumlanmıştır.

Yapılan görüşmelerde Naime Bademli ile ilgili olarak aile bireyelerine yöneltilen sorular aktarımı hafıza bağlamında değerlendirmeye yarayacak şekilde belirlenmiştir. Sorular, aktarılan hafızanın algılanmasındaki çeşitlilikleri göstermeyi, yakınlık derecesinin aktarım sürecine etkisini, seçilen nesnelere hangi kriterlere göre seçildiğini, nesnelere yüklenen anlam ve nesnelere hafıza mekânları içerisinde geçirdiği (var ise) dönüşümü algılamayı ve nesne seçiminde unutma endişesinin var olup olmadığını ve unutmaya karşı ne tür önlemler alındığını anlamayı hedeflemiştir (Tablo 1).

YAPILANDIRILMIŞ GÖRÜŞME SORULARI
Temel Sorular
Ad-Soyad
Yaşınız Kaç?
Cinsiyetiniz nedir?
Eğitim durumunuz nedir?
Mesleğiniz nedir?
Grup I.
Ölçme Kriteri: Yakınlık derecesinin algıdaki farklılığı
Naime Bademli ile yakınlık dereceniz nedir?
Naime Bademli denilince onu tanımlamak için aklınıza gelen kelimeler nelerdir?
Grup II.
Ölçme Kriteri: Nesne seçimindeki kriterler
Naime Bademli'nin ölümünden sonra ona ait bir nesne aldınız mı? Almadınız ise neden almadınız?
Ne tür bir nesne aldınız?
Aldığınız nesneyi neye dayanarak seçtiniz? Sizin için özel bir anlamı ya da hatırlattığı bir anı var mı? Sizin için maddi ya da manevi değeri var mı?
Grup III.
Ölçme Kriteri: Nesneye yüklenen anlam ve dönüşüm
Seçtiğiniz nesneleri kullanıyor musunuz? Kullanıyor iseniz ne şekilde kullanıyorsunuz?
Grup IV.
Ölçme Kriteri: Unutma korkusu, nesnelere hatırlamadaki rolü, unutmaya karşı alınan önlem
Seçtiğiniz nesnelere nerede saklıyorsunuz?
Naime Bademli'yi hatırlamak için neler yapıyorsunuz?
Naime Bademli'yi unutmaktan korkuyor musunuz?
Seçtiğiniz nesnelere Naime Bademli'yi hatırlamanızda etkili oluyor mu?

Tablo 1. Yapılandırılmış görüşme soruları

2.5.1. Çocuklar

Naime Bademli'nin hafızasının aktarıldığı ve ilk nesli temsil eden grup kızları E.Semra Bademli Kırıcı ve F.Ahter Bademli Kırıl'dan oluşmaktadır. Aynı aile içerisinde aynı anne tarafından yetiştirilmiş kızların annelerini nasıl algıladıkları ve hatırladıklarını görmek amacıyla her iki kızına da Tablo 1'de belirtilen sorular sorulmuştur. F. Ahter Bademli Kırıl ve E. Semra Bademli Kırıcı'nın verdikleri cevaplar Ek 2 ve Ek3'te belirtildiği gibi olmuştur.

Naime Bademli'nin kızları, yapılan görüşmelerde annelerini birbirlerinden çok da farklı olmayan kelimelerle tanımlamışlardır. Yapılan tanımlamalarda ön plana çıkan ortak tanım kelimeleri *sevgi*, *otorite* ve *modern* olmuştur. Bu kelimeler Naime Bademli'nin hayatındaki duruşunu ve bu duruşun çocukları tarafından algılanışını da ortaya koymaktadır. Naime Bademli, hayatı boyunca yeniliklere açık, modern, ailesine karşı fedakâr ve sabırlı olmuştur. Sergilediği prensipli, ilkeli ve otoriter duruşu ise Naime Hanım'ın ailesinin kendisine verdiği terbiye ve Kız Enstitüsü'nden aldığı eğitim ile bağdaştırılabilir. Kızlar için en önemli rol model anneleridir. Dolayısıyla Naime Hanım da annesi gibi zekice aile içerisindeki dengeleri kurmuş, idare etmiş ve kimseye muhtaç olmadan hayatta kendi ayakları üzerinde durabilen güçlü bir kadın profili oluşturmuştur. Otoriter kişiliğinin yanında çocuklarına sevgisini de daima hissettirmiştir. Annelerini rol model olarak alan kızları da onun izinden gitmiş ve ekonomik özgürlüklerini alarak hayatta kendi prensiplerinden ödün vermemişlerdir.

Naime Bademli'nin ölümünden sonra çocuklarının yaşadıkları üzüntü F. Ahter Bademli Kırıl'ın görüşmelerde belirttiği:

Objeye alırken ben ve ablam aslında çok çekingen davrandık. Çünkü evin dağılması ikimizi de derinden sarstı. Pek bir şey konuşmadan duygularımızı içimize gömerek ablamın öncülüğünde bir dağıtım oldu. Kendi isteğim ile beni çocukluğuma götüren

ve Şu anda da kullanabileceğim objeleri seçtim (F.Ahter Bademli Kırıl, kişisel iletişim, 12 Aralık 2015)

ifadesinden de anlaşılmaktadır. Annelerini kaybeden kızlar, geçirdikleri zor anları aralarında sağlanan organik ve sessiz bir anlaŐmayla tıpkı annelerin yaptığı gibi aileye yansıtmamıŐ, duygularını iğerinde yaşamayı tercih etmişlerdir. Bu davranış biğiminde, Naime Hanım'ın çocuklarının karşısında sergilediği dik duruşun ve sıkıntılarını aileye yansıtmasının etkili olduğu, kızların tutumunun da anneden aktarılan bir davranış, bir hafıza olduğu söylenbilir. Seçilen nesnelere bakıldığında ise maddi değerden çok manevi değerin etkili olduğu görülmektedir. Nesnelere genellikle aile geđmiŐini hatırlatmasının yanında çocukların anneleri ve kendilerinin özel anlarını ifade eden, diğer bir deyişle *anne-kız* ya da *anne-ocuk* hafızasını oluŐurmaktadır. E. Semra Bademli Kırıcı'nın;

Doğdum onları gördüm, evlendiğimde onlar vardı, çocuklarım annemin evinde onlarla oynadı. Annemin annesi vermiş bu gümüşleri. Annem de beni doğurmadan önce Siirt'e gümüşlerini de götürmüŐ(Şekil 24). Ağabeyim bu gümüşlerin bazılarını oynarken sağa sola atarmış bunlar annemin gtrdklerinden kurtarabildikleri (E. Semra Bademli Kırıcı, kişisel iletişim, 9 Kasım 2015).

ifadesinden de anlaşıldığı gibi seçilen nesnelere aile, doğum, evlilik, çocuklar gibi kişisel anı ve kavramların birbirleriyle kurduğu bağ etkili olmuştur.

Şekil 24. E. Semra Bademli Kırıcı'nın hafıza mekânı.
Fotoğraf: Arzu Beril Kırıcı, 2015.

F. Ahter Bademli Kıral'ın ;

Aldığım nesnelere biriktirdiğim anılar, benim tarihimin objeleri. Maddi değeri olmayan nesnelere. Fakat her elime aldığımda, tüm anılarıma, aileme beni götüren ve içimde tamlik duygusu hissettiğim nesnelere (F.Ahter Bademli Kıral, kişisel iletişim, 11 Aralık 2015).

ifadesi de seçilen nesnelere köklerle bağ kurulmasında önemli olduğunu ve aileye ait kültürel hafızanın da bu nesnelere yoluyla gelecek nesillere aktarılmasına hizmet ettiğini göstermektedir. F. Ahter Bademli Kıral'ın annesinin tatlarını yakalamak için aldığı ve bizzat bir hafıza mekânı olan yemek tarifleri kitabını (Şekil 25) yeğenlerine de vereceğini söylemesi bazı kültürel değerlerin gelecek nesillere aktarılması ve devamlılığının sağlanmasının arzulandığını ve yazınsal aktarımın önemini de bir göstergesidir. Dolayısıyla insanın doğasında var olan iz bırakmak ve devamlılığın sağlanması duygusunun burada ön plana çıktığı görülmektedir.

Şekil 25. Naime Bademli'nin yemek tarif defteri.
Fotoğraf: F. Ahter Bademli Kıral, 2015.

Şekil 26. F. Ahter Bademli Kıral'ın hafıza mekânı.
Fotoğraf: F. Ahter Bademli Kıral, 2015.

Seçilen nesnelere kullanımına bakıldığında ise konumlanan mekânlarda herhangi bir dönüşüme uğramadıkları görülmektedir. Naime Bademli'nin kızlarından F.Ahter Bademli Kıral'ın annesinin kullandığı sehpayı Naime Bademli'nin evindeki gibi muhafaza etmesi (Şekil 26) ve ablası E. Semra Bademli Kırıcı'nın da annesinden aldığı gümüş objeleri tıpkı annesi gibi kullanması aktarılan hafızanın somutlaştırılmasıdır.

Annem bayramlarda tepsiye likör takımlarını dizer, gelen misafirlere likör ikram ederdi. Şekerliğin içinde hep beyaz badem şekeri ve acı badem ezmesi olurdu. Şimdi ben de annemin yaptığı gibi bayramlarda, özel günlerde gümüş tepsi ile likör, şekerliğimde ise acı badem ezmesi ve beyaz şeker ikram ediyorum(E. Semra Bademli Kırıcı, kişisel iletişim, 9 Kasım 2015)

E. Semra Bademli Kırıcı'nın ifadesinden de anlaşılacağı gibi kızlar, nesnelere farklı bir işlev ve anlam yüklemek yerine annelerinden gördükleri şekilde kullanmayı tercih etmişlerdir. Nesnelere yeni işlevler kazandırılmadan kullanılması kendilerine ve annelerine ait hafızanın korunmasına ve aktarılmasına yönelik gösterilen bir davranış biçimi olarak değerlendirilebilir.

Kızlar, annelerinden aldıkları nesnelere saklamak yerine evlerinin görünür yerlerinde konumlandırmayı tercih etmişlerdir. Naime Bademli'nin her iki kızının da annelerin'den aldıkları nesnelere orta sehpa, vitrin gibi evin merkezinde duran ve herkesçe görünebilir yerlerde kullanmayı tercih etmeleri aynı zamanda annelerini hayatlarının merkezine ne kadar koyduklarını ve anneleri ile ne kadar gurur duyduklarını da göstermektedir. Annelerinin zevkini ve özelliklerini evlerine gelen kişilerle paylaşma arzusu da bu tip bir konumlandırmanın arkasında yatan nedenler arasında düşünülebilir. E. Semra Bademli Kırıcı ve F. Ahter Bademli Kırıcı annelerini unutmak gibi bir düşüncüyü kabul etmemekle birlikte, bu fikir karşısında kurdukları cümleler şaşırtıcı derecede benzerdir. E. Semra Bademli Kırıcı Naime Bademli'yi unutmaktan korkuyor musunuz ? sorusuna “Hayır çünkü annemi unutmam mümkün değil. Annem benim hayatımın 67 yılını aldı”(E. Semra Bademli Kırıcı, kişisel iletişim, 9 Kasım 2015) şeklinde kurduğu cümle ile ifade ederken F. Ahter Bademli Kırıcı da ablasının kurduğu aynı cümleyi kurarak, “Hayır. Çünkü o kadar çok yaşanmışlığım var ki, hayatımın 66 yılı onunla birlikte geçti”(F. Ahter Bademli Kırıcı, kişisel iletişim, 12 Aralık 2015),ifadesiyle böyle bir düşüncenin bile mümkün olmayacağını belirtmiştir. Seçilen nesnelere hatırlamaya yardımcı olurken aile içerisinde alışlagelen toplantı ve özel gün ritüellerinin anımsamaya ve hafıza aktarımına yardımcı eylemler olarak gerçekleştirildiği görülmektedir.

2.5.2. Torunlar

Naime Bademli'nin kızlarına sorulan aynı sorular ikinci nesli temsil eden torunları Niyazi Berkay Kırıcı, Salih aka Bademli, Naime ağla Bademli ve Necat Bayça Bademli'ye de yneltirmiştir. Yaşları 22 ve 37 arasında değişen torunlarının cevapları Ek4,5,6 ve 7'de belirtildiği gibi olmuştur.

Torunlarla yapılan görüşmelerde titizlik, disiplin, sevgi ve kaliteli yaşam Naime Bademli'yi tanımlayan kelimeler arasında ön plana çıkmaktadır. Verilen cevaplarda ayrıca bonkör, sempatik, espirili gibi tanımlamalar Naime Bademli'nin kızlarına nazaran torunları tarafından daha farklı algılandığı göstermektedir. Kızların disiplin ve titizlik tanımlamalarının yanında hissettikleri otoriter duruş torunlar tarafından neredeyse hissedilmemektedir. Algılamadaki bu farklılık ise Naime Bademli'nin geçen zamanla birlikte dönüşen düşünceleri ve üzerine aldığı sorumluluğun hafiflemesi ile bağdaştırılabilir. Çocukları karşısında sergilemek zorunda hissettiği kendi ayakları üzerinde durabilen güçlü kadın duruşu ve topluma faydalı bireyler yetiştirme sorumluluğunu tamamlamış olmanın verdiği rahatlık, torunlarının eğitim ve öğrenimleri içinse bu sorumluluğun öncelikle kendi ebeveynlerinde olması Naime Bademli ve torunları arasında kızlarıyla olan ilişkisinden çok daha rahat ve serbest bir ilişkinin kurulabilmesine zemin hazırlamış ve bu nedenle iki nesil arasında çok olmasa da algı farklarının oluşmasında etkili olmuştur. Bunun yanında titizlik, disiplin ve yaşama bağlılık her iki neslin de tanımlamalarında kullandıkları ortak kelimeler olmuştur.

Torunların nesne seçimlerindeki kriterler göz önüne alındığında ise kızlarında da gözlemlenen aile gemişini hatırlatacak ama özellikle de çocukluklarını hatırlatan, manevi değeri olan nesnelere seçildiği ortak bir davranış biçimini sergiledikleri gözlemlenmiştir. Çocukluk anılarının yanında S. Çaka Bademli'nin "Kendi evim için ileride ihtiyacım olacak eşyaları da aldım ancak asıl almak istediklerim çocukken oynamayı sevdiğim ve tasarımıını beğendiğim nesnelereydi" (S. Çaka Bademli, kişisel iletişim, 17 Aralık 2015)ve N. Bayça Bademli'nin "Tasarımıını beğendiğim için gelen misafirlerinde görebileceği bir yerde olmasını tercih ettim"(N. Bayça Bademli, kişisel iletişim, 13 Aralık

2015) ifadelerinden de anlaşıldığı gibi nesne seçiminde zaman zaman estetik duygusunun da etkili olduğu görülmektedir. Naime Bademli'nin kızlarının aksine torunların anneanne/babaanne ve çocuklukları ile özdeşleşen nesnelere estetik açıdan da değerlendirilmesinde yaş ve meslek faktörleri de ön plana çıkmaktadır. Kızlar, kendilerini ailenin kültürel değerlerinin korunması ve aktarılması hususunda sorumluluk sahibi hissederlerken torunlar hafızalarını kendilerinden sonra aktaracak bir neslin bulunmamasından dolayı henüz böyle bir endişeyi taşımamaktadırlar. Öte yandan, eğitim de nesne seçiminde etkili olmaktadır. S. Çaka Bademli'nin tasarım eğitimi alması ve estetik algısının ön planda olmasının nesne seçimindeki tercihlerini etkilediği söylenebilir. Bunun yanında en büyük torun olan N. Berkay Kırıcı'nın:

Naime Bademli'nin ölümünden sonra herhangi bir nesne edinmedim. Bunun nedeni ise birden fazla esasen. İlk nedeni anneannemin benim hayatımda gerçekten çok önemli ve özel bir yere sahip olması ve halen dahi onun ölmüş olduğu gerçeğini kabullenemeyişim (N. Berkay Kırıcı, kişisel iletişim, 16 Aralık 2015)

ifadesi de yok olmaya karşı verilen bir tepki ya da direniş olarak yorumlanabilir.

Nesneler torunlar tarafından genel olarak geçmişteki anıların bir sembolü ve hatırlatıcısı olarak işlevleri içerisinde kullanılmıştır. Bunun yanında N. Çağla Bademli'nin seçtiği nesneyi özel günlerde, özel hissettiği zamanlarda ve mutlu olmak istediği anlarda kullandığını ifade etmesi nesneye geçmiş hatırlatma görevinin dışında yüklenen manevi anlamı ve nesne-insan arasında oluşan duygusal bağı göstermesi açısından önemlidir.

Torunlar seçtikleri nesnelere anneanne/babaannelerini hatırlatması açısından etkili olduğunu düşünürken, genellikle kendileri için seçtikleri nesnelere S.Çaka Bademli'nin de ifadesinde belirttiği gibi daha çok vakit geçirdikleri yerlerde bulundurmaya tercih etmişlerdir. Erkek torunlar Naime Bademli'ye ait nesnelere kendileri gibi başkalarının da görebileceği yerlerde konumlandırırken, N. Çağla Bademli, seçtiği nesnelere kimsenin kolaylıkla giremeyeceği, kendine özel bir alanda ve ulaşılması kolay olmayan bir yerde konumlandırmaya tercih etmiştir (Şekil 27). Bu tutum içerisinde unutmaya korkusunu barındırmasa da nesneye yüklenen hafızanın korunması ve kaybolmasına karşı bir

endişenin varlığının göstergesi ve bu endişeye karşı alınan bir önlem olarak yorumlanabilir. Naime Bademli'yi unutma düşüncesi torunlar için de kabul edilebilir bir düşünce olmamıştır. Bu noktada torunlar ve kızların verdiği cevapları kesişmektedir. Kızlar gibi torunlar da Naime Bademli'nin hayatlarına işlediğini ve her anlarında akıllarına geldiğini belirtmişlerdir.

Şekil 27. N. Çağla Bademli'nin hafıza mekânı.
Fotoğraf: N. Çağla Bademli.

Torunların Naime Bademli'yi anımsamalarındaki en önemli etmenler ise aile içerisinde devam ettirilen ritüeller, anlatılan ve birlikte tecrübe edilen anılar ve fotoğraflardır (Şekil 28).

Şekil 28. S. Çaka Bademli'nin hafıza mekânı.
Fotoğraf: S. Çaka Bademli.

Naime Bademli'nin aile tarafından bu kadar içselleştirilmesi aile içerisindeki sağlıklı hafıza aktarımının da bir göstergesidir. Naime Bademli'nin yaşamı boyunca önce çocukları sonrasında ise torunları ile kurmuş olduğu kuvvetli bağ ve kendisine aktarılan kültürel değerleri aile içerisinde düzenlediği anma toplantıları, belgeler, davetler, zaman zaman aile fertleri ile yaptığı sözlü aktarımlar gibi eylem ve ritüellerle devam ettirmesi sağlıklı bir hafıza aktarımının da temeli oluşturmuştur.

Gerçekleştirilen görüşmeler neticesinde hafızanın aktarımında nesnelere, metinlere, anlatılara ve soyut olan simgesel ritüellerin önemli bir yer tuttuğu ve bunların hafızanın mekânları olduğu görülmektedir. Birinci ve ikinci nesil olarak adlandırılan Naime Bademli'nin kızları ve torunları tarafından oluşturulan hafıza mekânlarında her ne kadar unutma korkusu gözlemlenmediyse de hafızanın korunması ve aktarılması ön plana çıkarken, temsil ettikleriyle hafızanın kaybolmasına karşı bir endişenin duyulduğu ve içgüdüsel olarak bu duyguya karşı bir önlemin alındığı görülmektedir.

Notlar:

³ Cumhuriyetin ilanından çok partili seçim sistemine geçilen 1946 yılına kadar iki dereceli seçim sistemi kullanılmıştır. Bu sisteme göre seçmenler muntahibi sani denilen ön seçmenleri seçer, seçilen muntahibi saniler de milletvekili seçimlerinde oy kullanırlardı. İki dereceli seçim sistemi 16 Aralık 1946 yılına kadar kullanılmış, 1946 yılında tek dereceli seçim sistemine geçilerek uygulamasına son verilmiştir. (Erol Tuncer, “Siyasi Partiler ve Seçim Yasaları”, <http://www.aso.org.tr/kurumsal/media/kaynak/TUR/asomedy/nisan2001-ft.html#dosya>.)

⁴Matbaada basılan prova baskılarını orijinalleriyle karşılaştırıp, hataları belirleyerek düzeltilmesini sağlayan kişi, düzeltici

⁵ Siyer, Kuzu pirzolasının üzerine bol domates konularak ve fırınlanarak yapılan bir yemek.

⁶ Avusturya ve İsviçreli mimar ve şehir plancısı Ernst Arnold Egli, Cumhuriyet’in ilk yıllarında (1927-1938) tasarladığı ve inşa ettiği yapılarla Ankara’nın şekillenmesinde önemli bir rol oynamıştır (Alpagut 2012).

⁷Ankara’da faaliyete geçen oteller arasında Cumhuriyet Balolarının düzenlendiği, yabancı misafirlerin ağırlandığı Ankara Palas’ın ayrı bir yeri vardır (Cantek: 2003).

⁸ Rus asıllı George Karpovitch tarafından işletilen lokanta yemeklerin müzik eşliğinde yendiği, kılık kıyafet kurallarının olduğu, leziz yemeklerin uygun fiyatlarla ve özenle servis edildiği, ulusal ve uluslararası müşterileri profiliyle Ankara’nın en gözde lokantalarından biriydi (Tanyer, 2006, ss.15-19).

BÖLÜM III. SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Toplumların oluşturulan kimlikleri ve tarihleri yönetim politikalarının da yönlendirmesiyle hafızanın bir ürünü olarak düşünülebilir. Müzeler, arşivler, meydanlar, anıtlar, kütüphaneler, törenler, ritüeller, özel günler toplumsal hafızanın aktarıldığı kimliğin ve köklerin kaynaklarıdır. Özellikle 20.Yüzyıl ile birlikte değişen dünya politikalarının ortaya çıkardığı toplumsal gerçekler toplumsal ve kültürel tarih arasındaki kopukluğu ortaya koyarken aktarılandan farklı bir tarihin de kapılarını aralamıştır. Savaşlar, doğal afetler gibi toplumları derinden etkileyen olaylar ise toplumsal hafızanın müdahale edilebilir, değiştirilebilir ve hatta kaybolabilir olduğu gerçekliğiyle yüz yüze gelmesini sağlamıştır. Ulus-devlet yapısının çözülmeye başlaması, yeni geliştirilen politikalar neticesinde köksüzleştirilen toplumlar, teknolojinin hızla toplumsal yaşayışın içerisine girmesi, yer değiştiren ve kaybolan anıt yapılar, nesne-insan ilişkisinin kopması gibi faktörler hafızayı köreltirken, toplumsal hafıza kaybını ve algısal depremi de beraberinde getirmiştir. İlk çağlardan beri hafızasını kimi zaman bir form vererek kimi zamansa kökleri ile bağdaştırarak, dokunarak, hissederek kısaca algılayarak hayatıyla ilişkilendiren insanın tüm bu dönüşümlerle yaşadığı kaos hafızanın, tarih içerisindeki konumunu da değiştirmiştir. Köklerini ve kimliklerini sorgulamaya başlayan toplumlar, hafıza çalışmalarının çeşitlenmesine ve kültürel tarihin içerisinde daha fazla yer bulduğu yeni bir tarih yazımının oluşumuna neden olmuştur. Özel/kişisel hafızalar sözlü tarih yönteminin de gelişmesiyle birlikte özellikle 1960'lı yıllardan sonra toplumsal tarih ile ilintilendirilmeye başlanmış ve yeni tarih yazımının ana kaynakları olmuşlardır (Neyzi, 2014:1-9).

Nesneler, ritüeller ve metinler hafızanın aktarım biçimleri, milli bayramlar, anmalar, törenler, özel gün kutlamaları, günlükler, albümler ise aktarılan hafızanın mekânlarıdır. Her türlü değer ve bilginin hızla tüketildiği günümüzde insan, deneyimleri ve birikimleri ile bir müze haline gelmiş ve çalışma içerisinde önerilen yeni tür bir müzenin, *hafıza müzelerinin* mekânı olmuştur. Hafıza müzeleri günümüz müzeleri gibi sınırları belirli alanları ve koleksiyon oluşturma ya da koruma kriterlerini gerektirmez. İnsanın deneyimlediği ve gerek zamana gerek kendinde izler bırakan her türlü nesne, ritüel, davranış ya da metin hafıza müzelerinin koleksiyonunu oluşturur. Hafıza müzelerinin

korunduğu ve aktarıldığı yerler ise kimi zaman bir kutu kimi zaman bir çekmece kimi zaman bir ev kimi zamansa bir metindir. Dolayısıyla hafıza müzeleri insanın varlığı süresince ve yok olduktan sonra da taşınabilir ve aktarılabilir müzelerdir. Bu aktarım günümüz müzeleri gibi sadece nesne üzerinden değil ritüeller, metinler ve belgeler üzerinden de gerçekleştirilebildiği için uzun ömürlüdürler. Hafıza müzeleri deneyimlerin ve duyguların müzeleridirler. Bu müzelerde biriktirilenler maddi bir değer kaygısı taşımaz, duygu ve deneyimleri aktaran her türlü şey hafıza müzelerinin koleksiyonudur. Orhan Pamuk tarafından yazılan *Masumiyet Müzesi* adeta romanının hafıza mekânı ve müzesi olmuştur .Her ne kadar var olmayan, kurmaca bir koleksiyon ve hikâyeden oluşsa da *Masumiyet Müzesi'nin* gördüğü yoğun ilgi kurguyu gerçekleştirerek nesne ve insan arasındaki ilişkinin yazıyla birleştiğinde aktarımda ne kadar önemli ve etkin olduğunu ortaya çıkarmıştır. Kurgunun gerçek olarak algılanması çalışmada önerilen hafıza müzelerinin gücünün bir göstergesidir.

Yapılan çalışmada vaka olarak ele alınan Naime Bademli'nin ölümünden sonra aile içerisinde dağılan nesnelere üzerinden aktarımın nasıl yapıldığı ve bir hafızanın diğer bir hafızada nasıl algılandığı incelenmiştir. Uzman görüşü alınarak hazırlanan açık uçlu sorulara verilen cevaplar neticesinde en etkili aktarımın deneyimler ve hafıza arasındaki bağın kurulmasında önemli bir rol oynayan nesnelere yoluyla yapıldığı görülmüştür. Nesnelere var olan hafıza üzerine el değiştirerek başka kişisel deneyimlerin ve anıların da yüklendiği ve yaşatıldığı hafıza mekânları olmuşlardır. Modern zamanların hafıza mekânları sınırsız depolama kapasiteleri ile dijital ortamlar olarak düşünülebilir. Gelişen teknoloji ile nesne ucu bucağı olmayan dijital ortamlarda depolanmaya başlanmış, hayaletleştirilmiş ve anlamsızlaştırmıştır. Nesne anlamsızlaştırılırken, hatırlama görevi de oluşturulan dijital hapishanelere yüklenmiştir. Bu çalışma ile nesne-insan arasındaki bağın koparılamaz olduğu, insanın geçmişi ve hatırlamak istedikleriyle ilişkiyi en etkin biçimiyle nesnelere yoluyla kurduğu ortaya konmaktadır. Çalışma kapsamında yönetilen sorulara verilen cevaplar, nesnenin, geçmişe dönüşü sağlayan, hatırlamaya yardımcı olan bir zaman makinası, yalnızlığı ya da mutsuzluğu gideren bir arkadaş, köklerin ve kimliğin somutlaştığı bir mekân olduğunu ortaya koymuştur. Nesne dijital ortamlarda depolanarak sadece görsel algı ile değil ancak dokunularak, hissedilerek ve hikâyesini anlatarak kendine yüklenen anlamı gelecek nesillere aktarabilir. Nesne ve insanın birbirinden uzaklaştırılması

aidiyetlik duygusunun ve kültürel hafızanın zayıflamasına, giderek kaybolmasına neden olmaktadır. Günümüzde hafızalarımızı teslim ettiğimiz dijital ortamlar depolama açısından güvenilir mekânlar olarak görülseler de aniden ve beklenmedik bir anda tüm hafızayla birlikte kaybolmaları da an meselesidir. Burada savunulan düşünce dijital ortamlara ve depolamaya karşı değildir. Ancak, çok fazla bilginin üretildiği ve üretilmeye de devam edildiği günümüzde geliştirilen teknolojilerle depolanan hafızanın belirli amaçlara hizmet etmesi ve belirli kriterleri içermesi önemlidir. Nasıl ki müzeler her nesnenin hafıza mekânı olmakta ve depolamakta yetersiz kalıyor ve bir seçime gidiyorsa dijital ortamlarda depolanan bilginin de sınırlarının belirlenmesi önemlidir. Aksi takdirde gelecekte insanlığın eline kalan her türlü bilginin depolandığı ve fakat kullanılmadığı dijital mezarlıklardan başka bir şey olmayacaktır. Nesnelere sayısallaştırılsa da dijital ortamlar içerisinde değil yaşayan mekânlar içerisinde insandan uzaklaşmadan korunmalıdır çünkü kişisel hafızanın en etkin aktarıcılarında biri ulaşılabilen, algılanabilen, anlamlandırılabilen nesnedir.

Nesne elbetteki hafıza aktarımındaki tek unsur değildir. Nesnenin yanında yazı ve kültürel ritüeller de hafıza aktarımının önemli unsurlarından biridir. Yapılan çalışmada Naime Bademli'nin ölümünden sonra torunları ve çocukları tarafından çok da farklı algılanmadığı görülmektedir. Her iki nesil de Naime Bademli'yi tanımlarken hemen hemen aynı kelimeleri kullanmıştır. Bu da aile içerisinde sağlıklı ve etkin bir hafıza aktarımının olduğunun göstergesidir. Torunu Çağla Bademli'nin babaannesinin kendisine öğrettiği şeyleri günlük yaşantısına uygulamaya çalıştığını söylemesi aile içerisindeki ritüellerin ne derece önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Bunun yanında Naime Bademli'nin kızlarından F. Ahter Bademli Kırıl'ın da annesinin yemek tariflerini çoğaltarak aile içerisinde dağıtacağını belirtmesi yazılı kültürün de hafıza müzelerinin temellenmesinde son derece önemli olduğunu göstermektedir. Çalışma kapsamında hafıza müzelerinin ancak nesne, deneyim ve yazı ile bir araya geldiğinde etkin bir aktarım gerçekleştirdiği görülmüştür. Bu nedenle kültürel ve kişisel hafızaların aktarımının en yoğun şekilde gerçekleştiği aile içinde kültürel davranış biçimlerinin canlı tutulduğu bayram yemekleri, özel gün toplantılarının gibi etkinliklerle belirli süreçler içerisinde tekrarlanması önemlidir. Yine deneyimlerin kaleme alındığı metinler kişisel deneyimlerin doğru olarak algılanabilmesi ve aktarılabilmesi açısından önemlidir. Çalışma, günlükler, anı yazıları ve

benzeri metinlerin kaleme alınması ve yazılı kültürün bir davranış biçimi olarak alışkanlık haline getirilmesinin gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Evler, rahatlık ve güven hissi veren, aidiyetlik duygusunun hissedildiği, deneyimlerin, duyguların ve hafızanın korunduğu mekânlardır. Hızla dönüşen toplumsal yapı içerisinde evler, kültürel aktarımın sağlandığı, geçmiş ve gelecek arasında köprünün kurulduğu, nesnelere düzenini koruyan, temsil ettiği değerlere özgü kendine ait bir koleksiyonu olan özel alanlardır. Bu noktadan hareketle müzelerin temel işlevlerini daha küçük ve kişisel ölçekte devam ettiren evler hafızanın özgürce ve en etkin biçimiyle aktarıldığı *hafıza müzeleri* olarak düşünülebilirler. Özellikle de tüketimin hayatın bir parçası haline geldiği ve zamana karşı direnilen günümüzde, aslında her ev barındırdığı kültür ile bir hafıza müzesidir. Kültürel tarihin ve kişisel hafızaların hazinesi olan evler gelecekte, değişen zamanın tarihine ve insanlarına kaynaklık edecek önemli hafıza mekânları olacaklardır. Bu nedenle, evlerin kapılarını zorlamanın vakti gelmiştir. Kişisel hafızalar üzerinden yapılacak araştırmalar kimliğin ve hafızanın korunmasına örnek teşkil edecek ve her bireyin kendi kişisel hafıza müzesini gerek nesne gerek metin gerek ritüel ve gerekse teknolojinin getirdikleriyle kurmasının önünü açacaktır. Kendi bir müze haline gelen insanın bu tür çalışmalarla birlikte bir değer olduğunun farkına varması ve deneyimleriyle gelecek nesillere kaynak olacağını bilmesi önemlidir.

Hızla geçen zamana direnmek, kimliğini korumak, köklerini yaşatmak ve yaşadığı ana kendinden iz bırakmak insanoğlunun var olduğu andan itibaren mücadelesini verdiği bir konudur. Ne yazık ki insan sonlu bir varlıktır ve yok olacağı garantili bir yaşam döngüsünün içine doğmaktadır. Zamana bırakılabilecek en önemli iz, deneyimlenen hafızanın ve değerlerin gelecek kuşaklara aktarılması ve sürdürülebilirliğinin sağlanmasıdır. Yapılan çalışma ile insanın ölüm gerçekliğini kabullenmesine rağmen unutmama ve unutulma endişesi taşıdığı bu gerçekliğe karşı da zamana iz bırakarak direndiği gözlemlenmiştir. Bireysel bir hafızanın diğer bireylerin hafızalara aktarımının tanımlandığı çalışmada aktarımın algılanışı somutlaştırılmaya çalışılmıştır. Hızla değişen zaman ve tarih içerisinde artık evlerdeki tarihin ve bireysel hafızanın önemi gün geçtikçe artmaktadır. Kişisel hafızalar, toplumların idari, iktisadi ve kültürel politikaları hakkında

belki de gün yüzüne çıkmamış bilgileri ortaya çıkarırken, tüketim kültürünün hızla öğüttüğü kültürel değerlerin de muhafızları olmuşlardır. Orhan Pamuk, romanını somutlaştırdığı *Masumiyet Müzesi* ile hafıza müzelerinin kapısını aralamıştır. Tüketimin esas hale geldiği ve kültürün hızla öğütüldüğü günümüzde kişisel hafızaları yani hafıza müzelerini ön plana çıkaracak çalışmaların artması önemlidir çünkü tarih evlerdeki kişisel hafızalarca yeniden yazıldığı ve toplumsal kültürün kişisel hafızalarca korunup saklanabileceği bir döneme girmiştir.

KAYNAKÇA

- Akok, M. 1951. *Ankara'nın eski evleri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Akşit, E. E. 2005. *Kızların sessizliği*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Aktüre, S. 1984. 16. yüzyıl öncesi Ankara. E. Yavuz ve Ü. N. Uğurel(Der.) *Tarih içinde Ankara* içinde:1-47. Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi.
- Alpagut, L.2012. *Cumhuriyetin mimarı Ernst Arnold Egli, Türkiye yılları, anılar ve Ankara için yapılar*. İstanbul: Boyut Yayıncılık.
- Ambrose, T. ve Paine, C. 2006. *Museum basics*. New York: Routledge.
- Artun, A. 2006. *Tarih sahneleri-sanat müzeleri, müze ve modernlik I*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Aydın, S, Emiroğlu, K., Türkoğlu, Ö. Özsoy, E.D. 2005. *Küçük Asya'nın bin yüzü*. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Behl, C. 2015. *Anotomy of spirituality: portrait of the soul*. Victoria: Friesen Press.
- Bend, J.G. 1974. *Spinoza on knowing, being and freedom*. Assen: Van Gorcum.
- Blum, R.P. 2012. *Giordano Bruno, an introduction*. Amsterdam: Rodopi.
- Boyer, P. 2009. What are memories for? functions of recall in cognition and culture. P. Boyer ve J.V. Wertsch, (Der.), *Memory in mind and culture* içinde:3-28.Cambridge: Cambridge University Press.
- Camus, A. 2000. *Caligula*. (A.R. Ergüven, Çev.). İstanbul: Berfin Yayınları.(Orijinal çalışma basım tarihi 1945).
- Cantek Şenol, F. 2003. *Yaban'lar ve yerliler, basket olma sürecinde Ankara*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Cohen, G. 2008. What is everyday memory. Cohen, G. ve Conway, M. A. (Der.), *Memory in the real World* içinde:1-20. NewYork: Psychology Press.
- Connerton, P. 2014a. *Modernite nasıl unutturur*. (K.Kelebekoğlu, Çev). İstanbul: Sel Yayıncılık. (Orijinal çalışma basım tarihi 2009).
- Connerton, P. 2014b. *Toplumlar nasıl anımsar?*. (A.Şenel, Çev). İstanbul:Ayrıntı Yayınları. (Orijinal çalışma basım tarihi 1992).
- Çağatay, N. 1996. Ahiliğin ortaçağ anadolu toplumuna etkileri. *I uluslararası Ahilik kültürü sempozyumu bildirileri* içinde: 33-43. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

- Danziger, K. 2008. *Marking the mind: a history of memory*. Cambridge:Cambridge University Press.
- Demir, S. 2012. Kültürel bellek, gelenek ve halk bilim müzeleri. *Milli Folklor Dergisi*, 12(24):184-193.
- Draaisma, D. 2007. *Bellek metaforları*. (G. Koca, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları. (Orijinal çalışma basım tarihi 1995).
- Elias, N. 2000. *Zaman üzerine*. (V. Ataman, Çev.). İstanbul: MartMatbaacılık Sanatları Ltd. Şti. (Orijinal çalışma basım tarihi 1992).
- Ergün, M. ty. *Varlık Felsefesi*. 16 Mart 2015, <http://www.egitim.aku.edu.tr/varlikfelsefesi.pdf>
- Erdem, İ. 2009. *Taş devrinden Cumhuriyet'e Ankara* . Işıl Yalçinkaya (Der.) içinde 71-76. Ankara: Ayrıntı Basımevi.
- Erzen, A. 2010. *İlkçağ'da Ankara*. Ankara:Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Freeman, M. 1993. *Rewriting the self, history, memory, narrative*. London: Routledge.
- Gençkaya, Ö. F. 2008. *Eğitimin başkenti Ankara*. Ankara: VEKAM Yayınları.
- Günel, G. 2005. Ankara bağları ve bağ evleri. N. Berkok Toygar ve K.Toygar (Yay. Haz.) *Ankara'da bağcılık ve bağ kültürü* içinde:49-63. Ankara: Birlik Matbaacılık, Yayıncılık.
- Güneş, G. 2013. *İkinci Dünya Savaşı yıllarında Ankara'da günlük yaşam*. Ankara: Alter Yay. Rek. Org. Tic. Ltd.Şti.
- Güvenç, B. 1997. *Türk kimliği, kültür tarihinin kaynakları*. İstanbul:Remzi Kitabevi.
- Halbwachs, M. 1992. *On collective memory*. (L.Coser, Çev.).Chicago: University of Chicago Press.
- Halman, T. 2008. Türk müzeciliğinde devrime doğru. *Geçmişten geleceğe Türkiye'de müzecilik I* içinde : 5-16. Ankara:VEKAM Yayınları.
- Hesiodos. 2000. *İşler ve günler. Tanrıların doğuşu*. (F. Akderin, Çev.). İstanbul: Say Yayınları.
- [İsmet Paşa Kız Enstitüsü fotoğrafı]. 1930'lar. Fotoğraf ve Kartpostal Arşivi. Koç Üniversitesi-VEKAM, Ankara.
- Jacobs, J. 2010. *Memorializing the holocaust gender, genocide and collective memory*. London: I.B. Tauris & Co. Ltd.
- Kırcı, A. B. (2014, 14 Aralık). Naime Bademli İçin. *Solfasol Gazetesi*, 44:14-15.

- Lewis, G. 2004. The role of museums and the professionals code of ethics. *Running a Museum: A Practical Handbook* içinde :1-16. Paris: ICOM- International Council of Museums.
- Macdonald, S. 2011. Collecting practices. Sharon Macdonald (Der.), *A companion to museum studies* içinde:81-95. Oxford:Wiley-Blackwell Publications.
- Marx, W. 1977. *Introduction to Aristotle's theory of being as being*. The Hauge: Nijhoff.
- Mellaart, J. 2003. *Çatalhöyük Anadolu'da bir neolitik kent*.(G.B.Yazıcıoğlu, Çev.).İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Misztal, B.A. 2003. *Theories of social remembering*. Philadelphia: Open University Press.
- Neuman, W.L.1999.*Social research methods, qualitative and quantitative approaches*. Boston: Allyn&Bacon.
- Neyzi, L. 2014. Nasıl hatırlıyoruz?. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Nora, P. 2006. *Hafıza mekânları*. (M.E. Özcan, Çev). İstanbul: Sel Yayıncılık. (Orijinal çalışma basım tarihi 2009). Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Ocak, E., Balay Tuncer, B., Özdem, Ö., Cantek Şenol, F.2000. *Cumhuriyetin Kadınları* . [Belgesel], ODTÜ GİSAM.
- Ophuijsen, J.M. van. 1953.*Plato & Platonism*. Washington D.C : Catholic University of America Press.
- Pamuk, O. 2008. *Masumiyet müzesi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Plato. 1959. *Plato's Theaetetus*. (F. Macdonald, Çev.). New York: The Liberal Art Press.
- Renda, G., Durukan, A., Öztan, Y., Yasa Yaman, Z., Akpolat, M. S., Müderrisoğlu, F. ve diğerleri 2004. *Ankara başkentini tarihi, arkeolojisi ve mimarisi*. Ankara: Ankara Enstitüsü Vakfı.
- Ricoeur, P. 2011. *Hafıza, tarih, unutulmuş*. (M.E. Özcan, Çev.). İstanbul:Metis Yayınları. (Orijinal çalışma basım tarihi 2000).
- Shakespeare, W.2008. *Hamlet*. (S. Eyüboğlu, Çev. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları
- Şimşir, B. 1988. *Ankara Ankara, bir başkentini doğuşu*. Ankara: BilgiYayınevi.
- Sorabji, R. 2004. *Arsitotle on memory*. London: Duckworth
- Tanilli, S. 1998a. *Uygarlık tarihi*. İstanbul: Adam Yayınları.

- Tanilli, S. 1998b. *Yüzyılların gerçeği ve mirası (Cilt III), 16. – 17. yüzyıllar, kapitalizm ve dünya*. İstanbul: Adam Yayınları.
- Tanyer, T. 2006. *Cumhuriyet Dönemi Ankara'sının sosyal hayatından sahneler*. Ankara: VEKAM Yayınları.
- Taşkın, N.2011. *Anılarla ailemiz ve Ankara*. Ankara:Yıldızlar Yayıncılık.
- Tekeli, İ. 1994. Ankara'nın başkentlik kararının ülkesel mekân organizasyonu ve toplumsal yapıya etkileri bakımından genel bir değerlendirmesi. E. Batur (Der.) *Ankara içinde*:143-159. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Thompson, P. 2009. *The voice of the past*. New York: Oxford University Press.
- TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi .2004. *Bina kimlikleri*. Ankara:TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi.
- Turan, F.A. 2004. *Ankara ile bütünleşen bir mana önderi Hacı Bayram-ı Veli*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Türkyılmaz, M. 2003. Albert Camu'nün Caligula'sında yaşam ölüm diyalektiği. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 43(2), 109-118. 10 Mart 2015, tarihinde <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/26/1010/12254.pdf>
- Vivian, B. 2010. *Public forgetting. the rhetoric and politics of beginning again*. Pennsylvania: The Pennsylvania State University Press.
- Walsh K. (1992. *The Representations of the past*. London: Routledge
- Weber, A. 2015. *Felsefe Tarihi: felsefe, metafizik ve bilim*. İstanbul: Kabalcı Yayıncılık.
- Whitehead, A. 2009. *Memory: the new critical idiom*. New York:Routledge.
- Williams, H.L, Cohen, G., Conway, M. A., 2008. Autobiographical memory. Cohen, G. ve Conway, M. A. (Der.) *Memory in the real world içinde* :21-90. New York: Psychology Press.
- Xing, Y. 2013.The novel as museum: curating memory in Orhan Pamuk's the museum of innocence. *Critique*, 13(54), 198-210.

EKLER

EK-1. Naime Tanrısever Bademli Biyografisi

Naime Tanrısever Bademli 1 Nisan 1924 tarihin'de Hamamönü, Ankara'da Şemsizade Urgancı Abdullah Tanrısever ve Sıdika Tanrısever'in kızları olarak dünyaya gelmiştir. Naime Tanrısever Bademli'nin annesinin ilk evliliğinden Haşim adında, annesinin babası Abdullah Tanrısever ile olan evliliğinden ise İrfan adında iki erkek kardeşi vardır. İlkokulu İltekin Bey ilköğretim okulunda tamamlayan Naime Tanrısever Bademli, 1943 yılında İsmet Paşa Kız Enstitüsünün Sanat Şubesi'nin Biçki-Dikiş bölümünden ortaokul mezunlarına mahsus verilen öğretmen diplomasını alarak mezun olmuştur. 1945 yılında doktor olan eşi Prof. Dr. Niyazi Bademli ile evlenmiştir. Naime Bademli'nin Raci, Semra ve Ahter adında üç çocuğu vardır. 1946 yılında eşinin askerlik hizmetinden dolayı gittiği İstanbul –Alemdağ'da ilk çocuğu Raci Bademli'yi, eşinin doğu görevi nedeniyle bulunduğu Siirt Kozluk'ta 1948 yılında ikinci çocuğu E. Semra Kırcı Bademli'yi, Ankara'ya döndükleri 1949 yılında ise en küçük kızı F. Ahter Bademli Kıral'ı dünyaya getirmiştir. Hayatını eşine ve çocuklarına adayan Naime Tanrısever Bademli 1953 yılında Almanya, Marburg'da doçentlik tezini hazırlayan eşi Niyazi Bademli'ye destek olmak amacıyla çocukları Raci Bademli ve Ahter Bademli Kıral'ı da yanına alarak ilk yurt dışı seyahatini gerçekleştirmiştir. Burada geçirdiği süre içerisinde Almanca öğrenmiş ve Türkiye'ye döndükten sonra da iletişimini devam ettireceği arkadaşlar edinmiştir. 1965 yılında eşini kaybeden Naime Tanrısever Bademli üç çocuğunu kimseye muhtaç olmadan yetiştirmiştir. Hayatı boyunca sadece ailesine destek olmakla kalmamış, çeşitli yardım kuruluşlarında görev almıştır. Naime Tanrısever Bademli, 24 Kasım 2014 tarihinde aramızdan ayrılmıştır.

EK-2. E.Semra Bademli Kırıcı'nın Görüşme Cevapları

Ad-Soyad	Emine Semra Bademli Kırıcı
Yaş	67
Cinsiyet	Kadın
Eğitim durumu	Üniversite mezunu
Meslek	Sosyolog
Yakınlık derecesi	Kızı

Naime Bademli denilince onu tanımlamak için aklınıza gelen kelimeler nelerdir?

Sevgi, otorite, modern, ilke, prensip

Naime Bademli'nin ölümünden sonra ona ait bir nesne aldınız mı? Almadınız ise neden almadınız?

Evet aldım.

Ne tür bir nesne aldınız?

Gümüş tepsi, şekerlik, vazo, kül tablası ve sigara kutusu.

Aldığınız nesneyi neye dayanarak seçtiniz? Sizin için özel bir anlamı ya da hatırlattığı bir anı var mı? Sizin için maddi ya da manevi değeri var mı?

Aldığım nesnelerin benim için manevi değeri var. Doğdum onları gördüm, evlendiğimde onlar vardı, çocuklarım annemin evinde onlarla oynadı. Annemin annesi vermiş bu gümüşleri çeyiz olarak. Annem de beni doğurmadan önce Siirt'e gümüşlerini de götürmüştü. Ağabeyim bu gümüşlerin bazılarını oynarken sağa sola atarmış. Bunlar annemin götürdüklerinden kurtarabildikleri. Annem de bunları bana çeyiz olarak verdi.

Seçtiğiniz nesnelere kullanıyor musunuz? Kullanıyor iseniz ne şekilde kullanıyorsunuz?

Evet kullanıyorum. Annem bayramlarda tepsiye likör takımlarını dizer, gelen misafirlere likör ikram ederdi. Şekerliğin içinde hep beyaz badem şekeri ve acı badem ezmesi olurdu. Şimdi ben de annemin yaptığı gibi bayramlarda, özel günlerde gümüş tepsi ile likör, şekerliğimde ise acı badem ezmesi ve beyaz şeker ikram ediyorum.

Seçtiğiniz nesnelere nerede saklıyorsunuz? Neden sakladığınız yeri tercih ettiniz?

Saklamıyorum. Evimin ortasındaki sehpa da duruyorlar çünkü annemin evinde de hep ortada durulardı. Onları hiç gözümün önünden başka bir köşeye atmayı ya da saklamayı düşünmedim.

Naime Bademli'yi unutmaktan korkuyor musunuz?

Hayır çünkü annemi unutmam mümkün değil. Annem benim hayatımın 67 yılını aldı. Babamı erken yaşta kaybettim. Onun için annem benim için çok özel. Onunla çok özel şeyleri paylaştım ben. Annemle aynı zamanda sırdaştık.

Seçtiğiniz nesnelere Naime Bademli'yi hatırlamanızda etkili oluyor mu?

Hem de nasıl! Her gün kalkıyorum ona günaydın anneciğim diyorum. Onlara baktıkça annemi, ailemizle geçirdiğim güzel günlerimizi hatırlıyorum. Anneme ait bu nesnelere hiçbir zaman ortadan kaldırmayı düşünmüyorum.

Naime Bademli'yi hatırlamak için neler yapıyorsunuz?

Gözümü kapatıyorum. Onunla olan her anımı, her söylediğini, yaşadıklarımızı her gün yeniliyorum ve burnumun direği sızlıyor, içim acıyor.

EK-3. F. Ahter Bademli Kıral'ın Görüşme Cevapları

Ad-Soyad	Fatma Ahter Bademli Kıral
Yaş	66
Cinsiyet	Kadın
Eğitim durumu	Üniversite mezunu
Meslek	Ekonomist, Sanat Yönetimi
Yakınlık derecesi	Kızı

Naime Bademli denilince onu tanımlamak için aklınıza gelen kelimeler nelerdir?

Sevgi, gurur, sabır, otorite, yardım, modern, yenilikçi, yaşama bağlılık

Naime Bademli'nin ölümünden sonra ona ait bir nesne aldınız mı? Almadınız ise neden almadınız?

Annemle olan ilişkimizde istediğim, yaşarken annemin bana ne vermek istediği idi. Bu nedenle her doğum günümde annem bana vermek istediği hediyeleri bana kendi eliyle, içinden gelen duyguları ve hediyelerin ona nasıl verildiğini anlatarak verirdi. Bu nedenle evimde sergilediğim ve kullandığım objeler benim için yaşayan objelerdir. Bir doğum günümde hediye olarak gelen şekerlik orta sehpa da aynen annemin bana getirdiği gün gibi. İçi her zaman şeker doludur. Yeğenlerim geldiğinde hemen şekerliğe koşup içinden bir şeker alıp atıştırırlar.

Ne tür bir nesne aldınız ?

Annem yaşarken dikiş makinasını benim almamı isterdi. Ben dikiş dikmesini bilmem ama onun isteğini yerine getirdim. Obje alırken ben ve ablam aslında çok çekingen davrandık. Çünkü evin dağılması ikimizi de derinden sarstı. Pek bir şey konuşmadan duygularımızı içimize gömerek ablamın öncülüğünde bir dağıtım oldu. Kendi isteğim ile beni çocukluğuma götüren ve şu anda da kullanabileceğim objeleri seçtim. Hala onları kullanıyorum. Annemin koltuğunun yanında duran sehpayı objeleri ile birlikte kendi oturma koltuğumun yanına koydum. Her zaman birlikte hissediyorum. Onun o güzel sohbetlerini her zaman dinler gibiyim. Yemek masamın üzerinde duran kristal çanak ve yine yemek masasının üzerinde duran lamba. Annem yaşına göre çok zevkli bir insandı.

Seçtiği objeler sanki bizim seçimimiz gibi algılanırdı. Her ay moda ve dekorasyon dergileri alırdı. Yemek tarifleri defteri var. Onu ciltletmiş ve Naime'nin yemek notları adını koymuş. Hepsini Tarayıp yeğenlerime vereceğim. Tarif defterini de aldım.

Aldığınız nesneyi neye dayanarak seçtiniz? Sizin için özel bir anlamı ya da hatırlattığı bir anı var mı? Sizin için maddi ya da manevi değeri var mı?

Aldığım nesnelere biriktirdiğim anılar, benim tarihimin objeleri. Maddi değeri olmayan nesnelere fakat her elime aldığımda, tüm anılarıma, aileme beni götüren ve içimde tamlik duygusu hissettiğim nesnelere dir.

Seçtiğiniz nesnelere kullanıyor musunuz? Kullanıyor iseniz ne şekilde kullanıyorsunuz?

Seçtiğim tüm nesnelere kullanıyorum. Mesela her gün onun saatine bakıyorum. Fincanı ile çayımı içiyorum. Hırkasını giyiyorum. Yemek defterinden tarifleri deniyor annemin lezzetlerin yakalıyorum.

Seçtiğiniz nesnelere nerede saklıyorsunuz? Neden sakladığınız yeri tercih ettiniz?

Nesnelere saklamıyorum. Evimin her köşesine dağıtılmış durumda kendi objelerimle birlikte bir aradalar. Anneme ait eşyalar bir bavulda duruyor onları kullanmıyorum. Aile adına saklıyorum

Naime Bademli'yi unutmaktan korkuyor musunuz?

Hayır. Çünkü o kadar çok yaşanmışlığım var ki. Benim hayatımın 66 yılı onunla birlikte geçti.

Seçtiğiniz nesnelere Naime Bademli'yi hatırlamanızda etkili oluyor mu?

Tabii ki

Naime Bademli'yi hatırlamak için neler yapıyorsunuz?

Hatırlamama gibi bir sorunum yok zaten o kadar hayatımızın içinde ki ve birikmiş anılar o kadar çok ki. Doğum ve evlenme gününü her zaman kutlardık. Kutlamalara hiç ölmemiş gibi devam ediyoruz. Hepimizin hayatında çok önemli bir yeri var.

EK-4. N. Berkay Kırıcı'nın Görüşme Cevapları

Ad-Soyad	Niyazi Berkay Kırıcı
Yaş	37
Cinsiyet	Erkek
Eğitim durumu	Yüksek Lisans
Meslek	Avukat, Hukuki Danışman, Marka ve Patent vekili
Yakınlık derecesi	Torunu

Naime Bademli denilince onu tanımlamak için aklınıza gelen kelimeler nelerdir?

Naime Bademli denilince, Hayata sonuna kadar bağlı olan, onu dolu dolu yaşayan, çevresindekilere daima güler yüzlü olan, esprili, sempatik, dünyalar tatlısı, bakımlı, kendine ve sağlığına önem veren, yaşadığı çevreden tutunuz evindeki nesnelere kadar son derece zevkli ve özenli seçimler yapan, hayatını kaliteli yaşayan bir hanımefendi geliyor aklıma

Naime Bademli'nin ölümünden sonra ona ait bir nesne aldınız mı? Almadınız ise neden almadınız?

Naime Bademli'nin ölümünden sonra herhangi bir nesne edinmedim. Bunun nedeni ise birden fazla esasen. İlk nedeni anneannemin, benim hayatımda gerçekten çok önemli ve özel bir yere sahip olması ve halen dahi onun ölmüş olduğu gerçeğini kabullenemeyişim. Hayatımın ilk yıllarından tutunuz ölmüş olduğu son güne kadar anneannem hayatımda çok aktif bir şekilde yer almıştır. Beni anaokuluna götüren de üniversitedeyken ve mesleki hayatıma sürdürdüğüm her anımda anneannem benim hayatımda olmuştur. Üniversite'de iken bana sürekli harçlık vermeye kalmayıp, her hafta beni arayarak müsait olduğum bir günü sorar ve birlikte alışverişe giderdik. O kendisine bir tane ve ben de kendime bir tane alışveriş arabası alır ve kendi evimizin ihtiyaçlarını ayrı ayrı giderirdik. Bana alışveriş esnasında söylediği tek şey "Oğlum neye ihtiyacın varsa hiç çekinmeden al" olurdu. Yine o dönemlerde kendisini her ziyarete gittiğimde, ki bu haftada en az iki gün idi, sadece evinde bana özel yemekler yapmakla yetinmez, evim için bana başkaca yemekler de hazırlardı.

Bana verdiği harçlığı hiç eksik etmezdi. Öldüğü son güne kadar bana hep çok bonkör davrandı. Mesleki hayatıma başladığım dönemlerde Kızılay'da yer alan bir büroda tam on sene çalıştım. Çalışmakta olduğum büro, anneannemin oturduğu eve, yürüyerek beş dakika mesafede idi. Dolayısıyla, hafta içi hemen her gün en az iki defa ofiste sıkıldıkça veya kafam bir şeye bozulduğunda kendimi onun evinde bulurdum. Beni her gördüğünde mutluluktan değişik jest ve mimik hareketleri yapar ve istisnasız her zaman beni büyük bir mutlulukla ağırlardı. Her gittiğimde bana eski anılarından bahseder ve adeta o günlere geri dönerek hem yaşadığı olayları anlatır hem güzel veciz sözler söyler ve bu vesile ile bana telkinlerde bulunurdu. Yaptığım yemeklere, özellikle lazanyama ve tortellinime bayılırdı. Bu yüzden bazen hafta sonları ona giderek bu yemekleri yapmamı isterdi. Yemek yapmak için evine gittiğim zaman malzemeler hazır, ayıklanmış, doğranmış halde beni beklerdi.

Anlayacağınız anneannem benim hayatımın oldukça büyük bir bölümünü kelimenin tek anlamıyla adeta kaplamaktaydı. Mesleğimdeki tecrübem ilerledikçe kendisinin bütün hukuki işlemlerini de yürütmeye başladığım ve aslında bir bakıma beni buna mecbur ettiği de bir realitedir. O kadar tatlı bir insandı ki, ona “hayır” diyebilmek benim için neredeyse imkansızdı. Aramızdan ayrılmasının üzerinden bir seneyi aşkın zamanın geçmiş olduğu şu günlerde, geriye dönüp baktığımda kendisini ne kadar özlediğimi anlayabiliyorum. İşte hayatımda bu denli bir yer işgal eden bir insanın hayatımda artık olmadığını hatırlatacağına inandığım için anneanneme dair hiçbir şey almak inanın içimden gelmedi. Hayattayken, hep, belirli bir açıda sabitlenen ve ayaklarınızı uzatabileceğiniz tek kişilik okuma ve dinlenme koltuğunu bana vermek istediğini söylerdi. O koltukta otururken bu tarz anıların canlanacağını ve kendisini ne kadar özlediğimi hatırlatacağını düşündüğümden ötürü o koltuğu dahi almak istemedim.

Ne tür bir nesne aldınız?

Açıkladığım nedenlerden ötürü bir şey almadım.

Naime Bademli'yi unutmaktan korkuyor musunuz?

Anneannemi unutmaktan hiç korkmadım ve korkmuyorum çünkü hayatımın en az 15 senesinde son derece aktif bir biçimde bulunan insanı unutmam mümkün değil. Onu bazen hatırlayıp ağladığımı da bu vesile ile itiraf etmek isterim

Naime Bademli'yi hatırlamak için neler yapıyorsunuz?

Onu hatırlamak için özel bir çaba harcamıyorum. Zira, kendisi, günlük hayatımda karşılaştığım olaylar; bunlara vermiş olduğum tepkiler esnasında hep yer alıyor. Örneğin çok bunaldığım veya hayatı sorgulamaya başladığım anlarda hep kendisinin şu lafı aklıma

geliyor “Mevlam neyer neyer neylerse güzel eyler” ve yine kendisini yad ediyor hayatıma gayet de mutlu bir şekilde devam ediyorum. Yine, ailem veya arkadaşlarımla sohbet ederken, anneannem de bu konuyla ilgili şunu söylerdi şeklinde tepkiler veriyorum. Bir mekân ile ilgili konuşmalar geçerken, eğer onunla bir şeyler paylaştığım bir yer ise doğrudan kendisini anıyorum.

EK-5. S. Çaka Bademli'nin Görüşme Cevapları

Ad-Soyad	Salih Çaka Bademli
Yaş	29
Cinsiyet	Erkek
Eğitim durumu	Üniversite mezunu
Meslek	Tasarımcı
Yakınlık derecesi	Torunu

Naime Bademli denilince onu tanımlamak için aklınıza gelen kelimeler nelerdir?

Naime Sultan / Yaşamayı, güzel yaşamayı seven kadın.

Naime Bademli'nin ölümünden sonra ona ait bir nesne aldınız mı? Almadınız ise neden almadınız?

İlk aldığım şey içinde benimle birlikte ben ortaokulda iken photoboot'ta çekindiğimiz fotoğrafın olduğu fotoğraflık. Küçükken oynamayı çok sevdiğim kışkaçlı metal buz tutacağı. Misafir odasında duran ayaklı lamba. Sanırım dedem Almanya'dan almış.

Ne tür bir nesne aldınız?

Kendi evim için ileride ihtiyacım olacak eşyalar da aldım ancak asıl almak istediklerim çocukken oynamayı sevdiğim ve tasarımını beğendiğim nesnelere.

Aldığınız nesneyi neye dayanarak seçtiniz? Sizin için özel bir anlamı ya da hatırlattığı bir anı var mı? Sizin için maddi ya da manevi değeri var mı?

Aldığım şeylerin maddi bir değerinin olduğunu sanmıyorum.

Seçtiğiniz nesnelere kullanıyor musunuz? Kullanıyor iseniz ne şekilde kullanıyorsunuz?

Fotoğraflık ofis masamda, lambayı yine ofiste kullanıyorum. Buz tutacağı evim için saklıyorum halen.

Seçtiğiniz nesnelere nerede saklıyorsunuz? Neden sakladığınız yeri tercih ettiniz?

Ofis en çok zaman geçirdiğim yer o yüzden buraya koydum sanırım.

Naime Bademli'yi unutmaktan korkuyor musunuz?

Korkmuyorum, hayat böyle işte.

Seçtiğiniz nesnelere Naime Bademli'yi hatırlamanızda etkili oluyor mu?

Elbette oluyor.

Naime Bademli'yi hatırlamak için neler yapıyorsunuz?

Özel bir şey yapmıyorum. Ne kadar kişiliğime işlemiş farkına varıyorum gün geçtikçe.

Temizlik, titizlik takıntım Naimoş'tan başkasından gelmiş olamaz.

EK-6. N. Çağla Bademli'nin Görüşme Cevapları

Ad-Soyad	Naime Çağla Bademli
Yaş	23
Cinsiyet	Kadın
Eğitim durumu	Üniversite mezunu
Meslek	Mimar
Yakınlık derecesi	Torunu

Naime Bademli denilince onu tanımlamak için aklınıza gelen kelimeler nelerdir?

Düzenli, titiz, disiplinli, sevgi dolu.

Naime Bademli'nin ölümünden sonra ona ait bir nesne aldınız mı? Almadınız ise neden almadınız?

Evet aldım.

Ne tür bir nesne aldınız?

Takı.

Aldığınız nesneyi neye dayanarak seçtiniz? Sizin için özel bir anlamı ya da hatırlattığı bir anı var mı? Sizin için maddi ya da manevi değeri var mı?

Hayattayken taktığı takılardı. Onları her kullandığımda sanki Naime Bademli yanımdaymış gibi hissediyorum. Benim için manevi değeri var.

Seçtiğiniz nesneleri kullanıyor musunuz? Kullanıyor iseniz ne şekilde kullanıyorsunuz?

Evet kullanıyorum. Özel günlerde, özel hissettiğim zamanlarda, kendimi mutlu olmak istediğim zamanlarda kullanıyorum.

Seçtiğiniz nesneleri nerede saklıyorsunuz? Neden sakladığınız yeri tercih ettiniz?

Evet saklıyorum. Kimse kolayca ulaşmasın diye.

Naime Bademli'yi unutmaktan korkuyor musunuz?

Hayır korkmuyorum. Naime Bademli'yi unutmak demek kendimi unutmam demek. Böyle bir şey olamaz.

Seçtiğiniz nesnelere Naime Bademli'yi hatırlamanızda etkili oluyor mu?

Evet oluyor.

Naime Bademli'yi hatırlamak için neler yapıyorsunuz?

Onun bıraktığı güzel anıları arkadaşlarıma anlatıyorum. Ondan öğrendiklerimi uygulamaya çalışıyorum. Onun gibi düzenli, tertipli olmaya çalışıyorum ve en önemlisi onun gibi ileri görüşlü olmaya çalışıyorum.

EK-7. Bayça Bademli'nin Görüşme Cevapları

Ad-Soyad	Necat Bayça Bademli
Yaş	22
Cinsiyet	Erkek
Eğitim durumu	Öğrenci
Meslek	Öğrenci
Yakınlık derecesi	Torunu

Naime Bademli denilince onu tanımlamak için aklınıza gelen kelimeler nelerdir?

Pamuk, bonkör, düzenli, titiz.

Naime Bademli'nin ölümünden sonra ona ait bir nesne aldınız mı? Almadınız ise neden almadınız?

Aldım.

Ne tür bir nesne aldınız?

Mektup açacağı ve kül tablası.

Aldığınız nesneyi neye dayanarak seçtiniz? Sizin için özel bir anlamı ya da hatırlattığı bir anı var mı? Sizin için maddi ya da manevi değeri var mı?

Manevi değeri var. Tasarımını beğendiğim için gelen misafirlerinde görebileceği bir yerde olmasını tercih ettim.

Seçtiğiniz nesnelere kullanıyor musunuz? Kullanıyor iseniz ne şekilde kullanıyorsunuz?

Dekoratif olarak kullanıyorum.

Seçtiğiniz nesnelere nerede saklıyorsunuz? Neden sakladığınız yeri tercih ettiniz?

Seçtiğim nesne(kül tablası) evimin salonundaki cam sehpanın üzerinde duruyor.

Naime Bademli'yi unutmaktan korkuyor musunuz?

Hayır. Nasıl unutabilirim ki ?

Seçtiğiniz nesnelere Naime Bademli'yi hatırlamanızda etkili oluyor mu?

Evet oluyor.

Naime Bademli'yi hatırlamak için neler yapıyorsunuz?

Resimlerine bakıyorum. Beraber geçirdiğimiz zamanları düşünüyorum.

